

Nr. 11-12

10. juulil
1927.

V. aastakäik.

Väljaandja: Eesti Maakondade Liit. Toimetaja: H. Avikson.

Tellimise hind:		Toimetus ja talitus:		Kuulutuste hind:	
Aastas	Mk. 500.—	Tallinnas, Suur Roosikrantsi		1 lhk. Mk. 3000, 1/2 lhk. Mk. 1500,	
Pooles aastas	250.—	uul. Nr. 12.		1/4 lhk. Mk. 800, 1/8 lhk. Mk. 400.	
Üksik number	25.—	Telefon Nr. 4—72.		Omavalitsustele 30% hinna-	
1923 aastak.	50.—	Jooksev arve: Eesti Panga Tal-		alandust.	
1924 "	300.—	linna osakond Nr. 609.		Dokumentide kaotamise kuu-	
1925 ja 1926 a. ä	500.—			lutused Mk. 50 dokumendi pealt.	

Ilmub 20 korda aastas, iga kuu 10. ja 25. päeval, mai, juuni, juuli ja augusti kuudel ainult 10. päeval.

SISU:

Kuidas saame maaomavalitsuse seaduse — J. Hünerson — sise- minister	Lhk. 175
Au, kellele au tuleb anda! — H. Avikson	" 176
Siis ja nüüd — A. Saar	" 178
Kas on demokraatlisi omavalitsusi tarvis — J. Jans	" 180
Leidkem ühise keele ja teeme rahu! — M. Juhkam.	" 183
Paar märkust — Agr. J. Grünberg.	" 184
Kümne aasta eest — Heinrich Avikson	" 186
Kümne aastat — H. Priimägi	" 192
Mälestusi Võru maakonna omavalitsuse tegevuse algusest — A. Kohver	" 194
Omavalitsustegelaste põrandaalune tegevus ja okkupatsiooni võimu langemine — E. Rosenberg	" 196

Maavalitsuste esimeeste elulood 23 pildiga	Lhk.	199
Maavalitsuste esituskogude ja valitsuste liikmed 8 pildiga	„	213
Maavalitsuste majad 9 pildiga	„	224
Maavalitsuste tegevus arvudes	„	230
Eesti Maakondade Liidu 1926 a. tegevuse ülevaade	„	232
Maavalitsuste varandusline seis 1-ks jaanuariks 1926 a.	„	234
Teated Maakondade Liidu ja omaval. tegevusest.	„	237
Kuulutused	„	174

Õnnetus käib inimesi mööda —

sellepärast hoidke, et tema Teid ootamata ei taba. — Seda teha võimaldab Teile

Eesti Omavalitsuste Kinnitus Aktsia Selts „OMA“,

kes teostab:

tulekinnitusi, elukinnitusi ja rahekinnitusi.

Seltsi põhi- ja tagavara kapitaalid üle 14.000.000 marka.

Soodsad kinnitustingimised. — Kõik kasu rahvale tagasi.

————— Seltsi juhatus: TARTUS, Lihaturg 7. —————

Omavalitsused, võtke osa Seltsi tegevusest nii aktsiate omandamise, kui ka varanduste „Oma“ seltsis kinnitamisega.

Sundnormide kogu maaomavalitsuse kohta.

Toimetajad:

E. Maddison

Siseministeeriumi peasekretär

ja

J. Kaiv

Kohtuministeeriumi kodifikatsiooni osakonna liige.

10-nes vihk on ilmumas.

See suundnormide kogu sisaldab kodifitseeritult maksvad seadused, mis maa-, val'a- ja aleviomavalitsustesse puutuvad, ning on varustatud Riigikohtu ja Senati seletustega ning sundnormide ainelise tähestikuga.

Ilmunud vihud on saada. Tellimine vihkude peale 11—20 on avatud.

Kogu koosneb umbes 20 vihust. Viis vihku maksavad „325 mk., kümme vihku 650 marka.

Tellimise aadress:

Tallinn, S. Roosikrantsi uul. Nr. 12. Eesti Maakondade Liit.

Kuidas saame maaomavalitsuse seaduse?

Kodanikud peavad seisukoha võtma.

J. Hünerson

siseminister.

Kümme aastat on omavalitsus Eestis tegutsenud ajutiste katkendiliste seaduste ja määruste alusel, mis jätavad paiguti tühja koha, või võimaldavad vastupidiseid arvamisi. Maaomavalitsuse soodsaks arenemiseks ja tegutsemiseks vajame täielikumat ühtlast seadust, mis igakülgsest lahendaks maaomavalitsuse küsimuse ja korraldaks riigivõimu teostamist kohtadel kõige otstarbekohasemalt.

Maaomavalitsuse juubeli puhul senise töö peale tagasi vaadates näeme selle raskusi ja tuletame meelde selle õppusi, mis meis äratavad soovisid lähemas tulevikus oma tööd maaomavalitsustes paremini korraldada, milleks vajame paremat seadust.

Uue maaomavalitsuse seaduse väljatöötamine ja maksmapanemine ei olene meil praegu mitte vastavatest omavalitsustest ja valitsusest. Sest maaomavalitsused on selle asja vastu alati elavat huvi üles näidanud ja seisukohti väljendanud seaduse algatamiseks, kuna valitsus siseministri algatusel on loonud mitmeid maaomavalitsuse seaduse kavasid ja

neid esitanud meie seaduseandjatele.

Kuid need algatused on senini jäänud tagajärjetuiks, kuna seaduseandjad pole veel selgusele ja ühemeelsele arvamisele jõudnud meie maaomavalitsuse soovitava korralduse põhimõtete asjus.

Teatavasti asub meie seadusandlus sel kindlal seisukohal, et omavalitsuse ülesanded on riiklised, on kohaliku valitsemise ülesanded ning et ei ole põhimõttelist vahet ülesannete vahel, mis täita keskvalitsusel, ja ülesannete vahel, mis omavalitsuste kompetentsi kuuluvad või kuuluda võivad, kuid omavalitsuste ülesannete vahel püsib siiski ajalooline vahe: ühes on ülesanded, mis kätte juhataakse keskvalitsuse poolt tehniliseks teostamiseks, kuna

J. Hünerson.

teised olenevad kohalikkude elanikkude nõuetest ja vajavad kohapealset otsustamist, kas ja kuidas neid täide saata. Esimeste ülesannete teostamise huvides näib paljudele soovitatav olevat, et seda toimetaks kohtadel riigiametnikud, kes käivad üksikasjades ühiste juhtnööride järele, tegutsevad kiiresti ja asjatund-

likult. Aga kohalikkude elanikkude vajadusi ja nõudeid ei jaksa riigiametnikud mitte nõnda hästi tabada ning lahendada, nagu seda teevad elanikkude eneste poolt valitud ja usaldatud omavalitsuse tegelased. Sellepärast leiab ka laialisel demokraatlikul alusel valitud maaomavalitsus suurt poolehoidu kodanikkude hulgas.

Kumb põhimõte riigivõimu teostamisel kohtadel peaks maaomavalitsuses rohkem tähelepanu leidma, selles asjas puudub meil tänini üldiselt veel selgus. Ei avita see, kui teataval kabinetil ja ametkonnal tähendatud küsimuses kindel seisukoht on — nad ei saa oma tõekspidamisi mitte maksmata panna. Vaid meie seaduseandjad peavad nendes küsimustes ühistele otsustele tulema. Tarvis on, et meie hääleõiguslik kodanik oma tahet maaomavalitsuse

korraldamise põhiküsimustes selgemini väljendaks. See peaks sündima Riigikogu seljataga seisvate poliitiliste erakondade seisukoha võtmise teel, nõnda et ühel või teisel mõttevoolul enamuse toetus Riigikogus kindlustatud oleks. Siis avaneks ka Vabariigi Valitsusel võimalus maaomavalitsuse seaduseelnõu valmistada, mida Riigikogu võiks vastu võtta.

Meie riigihoones on maaomavalitsusel tähtis koht. Riigi huvides on tarvilik, et seegi osa hoonest tugevale alusele kindlasti üles ehitataks. Tahaksime loota, et juba teise aastakümne algul maaomavalitsuste arendamine juhitakse roobastesse, mis neile võimaldaks jäädava edu. Maaomavalitsuse kujundamine on osa meie riigi ehitamisest. See teadmine õhutaugu meie maaomavalitsuste tegelasi elavale kaastööle maaomavalitsuse seaduse lõpulikult valmistamisel.

Au, kellele au tuleb anda!

Heinrich Avikson

Eesti Maakondade Liidu sekretär.

Jõudes tähtpäevani, millal maaomavalitsuste 10. aastase tegevuse peale tagasivaadata võime, ei saa möödaminna neist teguritest, mis omavalitsuste sünni ja nende kümne aastase tegevuse on võimaldanud.

Venele õnnetu ilmasõda ja sellest tingitud suur Vene revolutsioon valmistasid tarviliku pinna, ja 30. märtsi 1917 a. määrus andis seadusliku aluse meie maaomavalitsusele. Kui me meie maaomavalitsuste olemasolu ja tema tegevuse resultaadid olenevaks teeme aga ainult 30. märtsi määrusest ja teatud ajaloolistest sündmustest, siis ei oleks meie hinnang kaugeltki õige. Kõige suuremad sündmused ja kõige paremad seadused osutuksid kasutaks, kui

elav jõud neid ei oska tarviliselt ära kasutada.

Esimeses järjekorras tuleb sellepärast, maaomavalitsuste 10. aastase tegevuse peale tagasivaadates, meeldetuletada neid elavaid jõude, kes momenti oskasid ja tahtsid kasutada maaomavalitsuste ellukutsumiseks, kes maaomavalitsuste elluviimiseks ja nende olemasolu eest võitlesid — kõike kaalule pannes, kes maaomavalitsuste töös rasketel ja segastel aegadel suurt isamaalist omariikluse tööd tegid, ja kes omavalitsuste õiguste eest on võidelnud nüüd, kus omavalitsuste hävitamisest meelitatud on mitte enam enamlased ja okkupatsiooni võimud, vaid isikud meie riigielu juhtijaist ringkondest.

Kõige pealt — au neile võitlejatele! Au neile nende poolt, kes oskavad hinnata 1917 a. 1. juulit ja sellele järgnevat kümnet aastat.

Au õigel momendil maaomavalitsuse sisseseadmise nõudjatele seltskonnategelastele! Nende üldtuntud tegelaste nimekiri on pikk. Võib olla ei saaks ka täpne, mispärast siin kohal nimesid ei too. Vaevalt puudus nende hulgast sel ajal tuntud tegelasi, kes kohal olid.

Au elukaakule panijatele maaomavalitsuste juhtivatele tegelaste segastel ja rahvale ning maale rasketel aegadel! Lugege ainult meie maakonnavalitsuste esimeeste J. Jansi, M. Juhkami, H. Lauri, A. Saare, L. Seppa ja J. Sõnajalgi elulugusid! Nende vangistamised, kinnipidamised, jälgimised, nende pörandaalune elu, — see ütleb juba nii lõpmata palju. Tuletagu asjale lähemal seisjad meelde aegu, kus ööse neid samu laudu maavalitsuses maagamiseks tarvitati kui teine valvel oli, mille peal päeval tööd tehti, sellele kerkivad silma ette rasked ajad oma õudsustega. Ja need mehed on püsinud töö juures, vaatamata üleelatud raskuste peale. Meil on rida neid, kes maaomavalitsuste 10. aastase tegevusega ka oma 10 aastase tegevuse peale maavalitsustes ehk maaomav. ja riiklises tegevuses tagasi vaadata võivad. Maavalitsuste esimeestest seisab ainukesena omal kohal Lääne maaval. esimees Aleksander Saar, ametisi vahetades Järva maaval. esimees Jakob Sõnajalg, Harju maaval. esimees Martin Krusemann, Pärnu maaval. esimees Jüri Markson, Võru maaval. esimees August Kohver jne. Võib veel rida mehi olla, kes ametnikuna algasid ja edasi töötanud 10 aastat meie rahva omavalitsuses rahva heaks.

Kuidas hinnata nende tööd raskel ajal, nende ennastsalgavat tööd?

Suurem lugupidamine neile! Vaatame nende kui suurte eeskujude peale ja püüame nende elutööst arusaada. Mis on praegune eluhädaohuta normaalolude töö kõige selle kõrval!

Lugupidamine ja au ka neile, kes viimaste omavalitsuste külmade tuulte käes vastupanu avaldavad, olles seda läbi teinud ise 1917 ja 1918 aastatel ehk võttes eeskuju neist, kes siis olid kangelased, ka rahvakangelased. Kestab see vastupanu, kestab, loodame, ka maaomavalitsus.

Au, kellele au tuleb anda!

Oleme tihti tunnistajad, kus partei kiredest aetult mudaga loobitakse neid, kes kõik on kaalule pannud rahvariigi rajamiseks, nagu ei oleks neil suurt ja heledat minevikku, mudaga loobitakse nende poolt, kes oskavad nüüd vast kaalumata sõnu teha suurte tegude asemel.

Aidaku maaomavalitsuste 10. aastane juubel kindlustada au ja lugupidamist neile jäädavalt, kes seda teeninud on, aidaku ta eemal hoida rämpaseid käsi nendest ikka ja alati! Upetagu ta aga ka nooremaid nende, kui suurte rahvameeste, eeskujude peale vaatama, õhutagu seda tunnet, mis sundis neid tegutsema, ka noorte hingedes põlema. Jäägu teadmine, et peale sõjakangelaste meil rida kangelasi on, kelle teeneid kellegil meelde pole tulnud tõsiselt hinnata ja tasuda.

Ja püsib see austamine ja lugupidamine, siis, tohime loota, püsib ka võiduka lõpuni võitlus maaomavalitsuste õiguste ja olemasolu eest. Kui meie esimesed maaomavalitsustegelased ennastsalgava tööga suutsid võita enamlaste ja okkupatsiooni võimu, siis need samad kangelased koos uute, värskete tegelastega jõuavad ka meie oma juhtivate tegelaste püüded maaomavalitsuse hävitamiseks võidukalt tagasi lüüa.

Siis ja nüüd.

Maavalitsuste tehtud töö. Kuidas hinnatakse praegu omavalitsusi. Mis võimaldab õiglast ja korrallikku valitsemist.

A. Saar

Lääne maavalitsuse esimees.

A. Saar.

Maavalitsustel tuli tegevusse astuda ilma, et midagi oleks olnud, millest peale algada. Puudusid vastavad seadused, määrused ja juhtnõõrid, niisama õppinud personaal, ruumid ja sissesead. Maa ägas raske ilmasõja tagajärgede all. Eestis asuvad suured vene sõjaväe osad muutusid, distsipliini kaotades, maale hädaohtlikudeks, lugedes ennast võõral maal asuvateks, olles juhitud saagihimust ja enesele kohuseks pidades, et maa tuleb enne lahkumist lagedaks ja tühjaks teha. Seda mõtet jagas ka nende üleumus, tehes seda seaduse nimel rekvisitsioonide läbi.

Noortel omavalitsustel tuli rahva olemasolu kaitseks, maa laastamiste ja raskete rekvisitsioonide vastu välja astuda. Olles rahvale lähedal, maaga ühenduses, võitsid noored maavalitsused rahva usalduse, mis oli neile jõuks ja millega olid sunnitud

arvestama nii lahkuvad sõjaväelased kui ka nende juhid. Rekvisitsioonid suudeti ära hoida. Laastamistele ja põletamistele mis Läänemaal algasid ja üle maa oleks levinenud, pandi piir I Eesti polgu kui reaalse jõu läbi.

Tuli enamluse laine, siis olid maaomavalitsused need, kes seda tagasi hoidsid ja nende mõju vähendasid.

Okkupatsiooni ajal õhutasid omavalitsuse tegelased rahvast külma verd alal hoidma, organiseerisid ja kasvasid iseseisvuse tunnet. Okkupatsiooni võimu langemisel algasid omavalitsused kui organiseeritud ametiasutused oma tegevust, võttes üle saksa võimudelt varanduse ja võimu.

Vabariigi loomise ajajärgul olid omavalitsused ainukesed organiseeritud asutused, kelle peale tuli panna, peale omavalitsusliste ülesannete, ka riiklisi ülesandeid. Vabadussõja aeg tuli omavalitsustel sõjaväelisi ülesandeid täita. Maavalitsused kuulutasid mobilisatsioonid välja, organiseerisid vastupanu enamlastele sõjavägedele, varustasid sõjaväge toiduainete, riiete, loomatoidu ja veoabinõudega. See oli maavalitsuste suurem teene. Ilma selle kohusetäitjate kohapeal ei võiks meie rääkida praegu iseseisvast Eestist. Tööd oli palju, tööd tehti nurisemata ööse kui päeva ja, peab ütleva, ülesanded täideti ära. Selle kõrval loodi ja korraldati terve rida asutusi ja ettevõtteid, mis rahva heaolekuks ja arendamiseks tarvilikud.

Nüüd, kus suur töö tehtud, sõda võidetud, riik loodud, tervishoiu ja hoolekande ja m. asutused töötavad, hariduse saamine nii üld- kui erikutsete aladel korraldatud, majanduse tõstmiseks ja arendamiseks mitmesuguseid eeltöid tehtud, — nüüd on kõik see unustatud, nüüd ei maksa see töö enam midagi — nüüd tahetakse hävitada neid omavalitsusi, mis olid riigi alusmüüriks! Siin peab juhtima tähelepanu ära tehtud töö tagajärgede peale. Need kõnelevad enese eest häbi tundmata. Kui ei ole siiski kõike ära teha suudetud, mis neilt loodeti, siis ei ole selles süüdi mitte omavalitsuste saamatus, vaid siin on rohkem süüdi meie seadusandlus ja üldkorraldus. Seadustega pannakse ülesandeid

omavalitsustele peale, kuid teostamise võimalust ette ei nähta. Puudub meil ju praegugi omavalitsuse seadus, mille järele oleks vahekorrad, ülesanded ja nende elluviimise võimalused selged.

Meil, kui algajal väikeriigil, ei ole midagi külluses, tuleb lihtsalt ja vähega läbi ajada, olgu see valitsemise teostamine või kodanikkude heaoleku eest hoolitsemine.

Neid ülesandeid saab odavamalt, lihtsalt ja kodanikkudele rahuldavamalt teostada hästi organiseeritud omavalitsuste kaudu. Omavalitsused on rahvale kõige lähemal, asjade otsustamisel kohtadel võetakse arvesse ka neid asjaolusi, mis eemal otsustamisel vast teadmataks jäävad, ehk kirja teel ühekülgsest või liig lühidalt valgustatud saanud. Koha peal tuntakse inimesi ja teatakse asju, ka peale esitatu, mis otsusetegemisel väga tähtsad võivad olla. Kui, näiteks, vaatame endiseid valla-kohtu otsusi, mis tehtud üldiselt väiksema haridusega isikute poolt, siis leiame, et otsused on võrdlemisi õiglaselt ja asjatundlikult tehtud. See on tingitud rohkem asjaolude põhjalikust teadmisest, kui tema paragrahvide alla kuuluvuse oskusest. Rahvale olid nad kättesaadavamad, kiired ja odavamad, asjaajamine sündis ilma pikema kirjavahetusega. Nüüd, kus meil haridusline tasapind kiires tempos tõuseb ja lähemal ajal saame näha juba juriste vallasekretäridena, keskkooli ja isegi ülikooli haridusega taluperemehi, võib ka suuremaid ülesandeid juba valla omavalitsuste peale panna. Laiema ulatuslised küsimused ja edasikaebused alluks maavalitsustele. Keskvalitsus otsustaks üldtähtsusega ja riiklised küsimused, annaks välja määrused ja juhtnõõrid nende teostamiseks, ühtlustaks omavalitsuse tegevust ja peaks järelvalvet nende tegevuse üle. Selle korra juures oleks võimalus tööd lihtsustada, ametnikke vähendada ja paberivirnad, mis ametiasutusi koormavad, väheneks iseenesest. Sell teel, et ainult ametnikke vähendada ja tegevusekord endiseks jätta, ei saa meie seda kokkuhoidu, mida vajame, mitte kätte. Otstarbekohase ülesannete jaotamise ja lihtsustamise läbi võime ametnikke vähendada nii keskvalitsuses kui maavalitsustes. Rahulolematus valitsusasutuste vastu väheneks.

Meil oldi arvamisel, et kõik, mis keskvalitsus teeb, on hea ja odav, ning kuhjati igasugune tegevus keskkohata. Nüüd oleme palju katseid läbi teinud, hulka kooliraha maksnud. Eelarved on üle elanikkude

maksuvõime aetud. Rahulolematus, mitte ükski kehvemais ringes, on üldine. Heidetakse omavalitsustele ette liig laiutamist. Võib olla, on selles osa tõtt, kuid see on tingitud üldkorrast, kus tegevus on muutunud kui võidujooksmiseks: kes maha jääb see ka ilma jääb. Ajab mõni vähemaga läbi, siis ei jää see osa rahast mis riigi eelarvesse teatud otstarbeks võetud, mitte riigikassasse, ega saa seda ka teiste, võib olla, veel hädalisemate väljaminekute peale tarvitada, vaid läheb teisele sedajagu rohkem, näiteks hoolekande toetussummad. Nii ka hariduse alal ja mujal.

Oleks viimane aeg vaadata töö tulemusi, teha sellest järeldusi ja juhtida tegevust meie rahva kandejõu kohaselt. Selleks peaks meie omavalitsused keskvalitsusele suuremaks abiks olema.

Kahjuks halvab meie omavalitsuste tegevust ja kulutab palju energiat liig kitsarinnaline partei- ja isiklik poliitika, mis liig teraval kujul esile tuleb. Riigikogus, kui seaduseandjas asutuses, kus iga erakond väljaantavale seadusele tahab oma ilmet anda ja oma huvide seisukohalt läbi viia, on see veel arusaadav. Omavalitsustel, kui seaduse teostajal, peaks esiplaanil olema töö, aga nüüd on nad oma volikogudega muutunud alaparlamentideks, kus küsimuste erapooletu arvustamine tahaplaanile on jäänud. Kas poolt või vastu olla teatud küsimustes, selgub sellest, kelle poolt ettepanek tehakse. On see vastarinna mehe poolt, siis tuleb tingimata vastu olla, olgu see ettepanek nii hea kui olla veel saab.

Kümne aasta jooksul on tulnud kolme nõukoguga töötada ja, pean ütleva, neist oli esimene, kus puudus kitsarinnaline parteipoliitika tema halvemas mõttes, kõige produktiivsem. Seal arutati asju ja otsustati küsimusi asja otstarbekohasuse seisukohalt.

Kui tahame, et meie omavalitsused püsiksid, siis peame näitama, et nad teguvõimsad on ja üldlugupidamist väärivad. Selleks on tarvis rohkem tõsist tööd, üks-teise hindamist ja leplikkust. Seda nõuab meie rahva hea käekäik.

Aidaku maaomavalitsuste 10. aastane juubelipäev selleks kaasa, et kõik need head kaaslased, millega maaomavalitsus kümne aasta eest Eestis ellu tuli, tema kaaslaseks tagasi tuleks teise kümne aasta teele, ja et see tähtpäev ühtlasi meeldetuletaks tema seniseid teeneid meie oma-riikluse olemasolus!

Kas on demokraatlisi omavalitsusi tarvis?

J. Jans

Tartu maavolikogu esimees.

J. Jans.

Eesti vabariik ei ole oma seesmises organiseerimistöös veel stabiilse, enam-vähem väljakujunenud seisukorrani jõudnud. Selle tõenduseks on vahetpidamata päevakorral püsivad harutused presidendi ameti sisse-seadmiste, koosseisude kokkutõmbamise ja muude ümberkorralduste vajadusest. Asutava Kogu päivist saadik on ka valla ja maaomavalitsuse lõpuliku kuju üle mõtteid vahetatud, kuid otsusele pole veel jõutud. Tõe asi on aga see, et nii hästi vallad kui ka maakonnad tegutsevad ja oma olemasolu kindlustavad abinõudega, mis töösse süvenemine ja tööle vastava organisatsiooni väljakujundamine ühes aja ühiskondlisi nähtusi sanktsioneeriva mõjuga annavad. See on teatud piirini loodusejõuline protsess, sest tööd tehes ei saa omavalitsustegelane sellele asutusele, kus ta teenib, surma soovima hakata, mis mõte iga loova töö võimatuks teeks ja avaliku korralageduse esile kutsuks.

Tänavu, 1927. a. saab 10 aastat täis, kui

Eesti maakonna omavalitsused ühes maa-nõukoguga kui üldeestilise omavalitsuse esitajaga ellu kutsuti. See oli rahvusline autonoomia unistuste teoks saamise algus. Olime vaimustatud, uskusime parema tuleviku sisse. Kõõrdi vaatasid vene rahvuslikud ringkonnad asja peale ja need, kes meie maaomavalitsuse ellukutsumise läbi-rääkimistest osa võtsid, teavad jutustada, et vastava seaduse andmine noa tera peal seisnud. Vene meestel oli vastuseismiseks põhjust: ilma maapäevata ja maaomavalitsusteta oleks vaevalt Eesti Vabariiki olnud. Kriitilistel siimapilkudel oleks puudunud ühiskondlised toetuspunktid, mis meie riiklist korraldust luua aitasid. Kui nüüd tehtud töö peale vaatamata seltskonnas ikka arvamine püsib, et eriti maaomavalitsused otstarbekohatud ja vahest koguni üleaarused on, siis peab ütlema, et on aeg aru pidada selguse muretsemiseks. Kümnes maaomavalitsuste aastapäev pakub selleks erilist juhust.

Meie maaomavalitsuste korralduste arvustajad lähevad, minu teada, kõik seisukohast välja, et maavalitsused minna rahvale kallid maksma. Administratsioon tulla odavamaks teha.

Ma ei vaidle võimaliku odavuse vastu, kuid selge on, et ainult administratiivse aparraadi odavuse abil rahva head käekäiku kätte ei saada. Halvasti töötav odav ametkond võib tõepoolest elanikkudele kallim maksma tulla, kui rohkem kulusid nõudev, kuid ajakohaselt tegutsev ametiasutus. Kõik võimalikud kaalumised peavad sellepärast küsimuse otsustamisel arvesse võetud saama. Ma ei taha sellega ütelda, et tõendatuks loen, nagu oleks meie maaomavalitsused kallim administratiiv aparraat kui see, mis nende asemele võimalik on seada. Selle üle võib väga vaielda. Minu märkused on sihitud sellele, et alljärgnevatele mõtetele tähelepanu võita, kuna tihti peale odavuse demagoogiaga asjalikud oletused kõrvale tõrjutakse. See olgu sissejuhatuseks.

Eesti on demokraatline vabariik. Eesti omavalitsused on demokraatlistel alustel korraldatud. Meil tuleb sellepärast küsida, milleks demokraatia õige hea on? Kas peab ta paremad ja asjatundlikumad jõud

riiklisel alal tööle panema, kui see oli monarhistlike korra juures? Või on tal ka muid kasulikke ja tarvilikke iseäraldusi?

Demokraatlike korra tekkimislugu kõneleb meile, et vanade isevalitsuslike valitsusasutuste ümberloomine hakkas peale nende arvustamisest. Leiti, et kuningate ja muude põliste, rahvast rippumatute võimude poolt ametisse pandavad ametnikud õiglaselt ja rahva huvides asju ei aja, tihti peale mitte asjatundmatuse tõttu, vaid enam hoolimatusest ja omakasu püüdmise pärast. Selle hoolimatuse ja omakasupüüdmise vastu ei olnud võimalik mingit muud rohtu leida, kui ametnikkude ärarippuvaks tegemine rahvast. Teoreetilise põhjenduse sarnasele nõudmisele andsid kirjutused, nagu seda on Rousseau (surnud 1778) „Contrat social“, milles seletati, et riikline korraldus on tekkinud üheõiguslike kodanikkude kokkuleppel ühiste huvide kaitseks. Ja kuulus prantsuse riigimees Talleyrand pidi 1815. aastal, mil Euroopas monarhistline riigikord näiliselt oma võidupidu pühitses, konstateerima, et jumaliku päritava võimu printsipi siiski põhjalikult vapustatud on. Ajajärgul, mil inimesed harjunud on igal pool nähtuste põhjusi otsima, on raske kellegile selgeks teha, et ainult vähearvulistel perekondadel on müstiline sissesündinud ja päritav omadus ilma valitseda. Usu kadumisega võimukandjate üliloomuliku kutsesse pidi riiklise võimu konstrueerimise viis põhjalikult muutuma. Monarhistlike põhimõtte asemele astus demokraatline, mis ajajooksul oma pitseri on vajutanud tervele ühiskondliku korrale. Võib ütelda: praegusel ajal on demokraatiline riigikord ainuke võimalik, ta vastab meie aja inimeste arusaamisele ja enesetundele, mille on kujundanud teaduse ja tehnika edenemine. Seega on selge, et demokraatlike maaomavalitsuste asemele keskvalitsuse poolt nimetatavate ametnikkude seadmine on vastolus aja vaimuga ja riikliselt kardetav. Nimetatud ametnikud ei saa rahvaga sedavõrd kontaktis olla, et nad elanikkude ja riigivõimu üksteisele võõraksjäämist ära suudaks hoida.

Olgu, võidakse mulle vastata, kuid miks ei või praegu nimetatud ülesandeid ka kihelkonnavalitsused täita, kui vallad ja maakonnad ärakaotada? Mitmed silmapaistvad Asutava Kogu liikmed propageerisid omal ajal Skandinaaviast pärit kihelkonnavalitsuse mõtet. Nende arvamise järele pidi kohaliku omavalitsuse juhtimiseks küllalt jätkuma kihelkonna arsti, pastori ja apteekri ühendatud jõudusid, kes

ilma palgata ametnikkudena pidid tegutsema. Seda patriarhaalset kombinatsiooni tuleb täiesti ajast jäänuks pidada. Esiteks ei ole ta kooskõlas demokraatlike põhimõttega, teiseks on ajanõuded nii suurenenud, et asjaarmastajad päris ameti kõrval kohaliku omavalitsuse ülesandeid enam täita ei saa, olgu siis, et omavalitsus ainult nimepidi tegutsema jäetakse, tema ülesanded tõeliselt aga keskvalitsuse ametnikkude peale pannakse.

Omavalitsuste ülesandeks on laiemas või kitsemas ulatuses olnud ja on eriti praegusel ajal: 1) hoolekanne, 2) tervishoid, 3) rahvaharidus, 4) teede korrashoidmine, 5) mitmesuguste rahvamajanduse kasude eest hoolitsemine, peale selle 6) oma majapidamine ja maksud. Mitmesuguste riiklike eri-ülesannete täitmine esitajate kaudu annab hulga tööd. Õigusteadline abiandmine, tööjuhatamine ja hädaabitööde organiseerimine, peale selle mitmesuguste kommunaal-ettevõtete ellukutsumine jne. on erikavad omavalitsuse töös. Kõik nõuab praegusel ajal tegelastelt kutseharidust ja vastavaid eeltingimisi tegevusala territoriaalse ulatuse kui ka rahandusliste ressursside suhtes. Kihelkond on valla aseme täitjaks suur, maaomavalitsuse asetäitjaks väike. Selle väite vastu seatakse argument, et maaomavalitsuste need ülesanded, mis kihelkonna omavalitsustele üle jõu käivad, tuleksid keskvalitsuse hoole alla võtta, sest Eesti riik olla küllalt veike. Kes aga vähegi asja üle järele mõtleb, leiab, et keskvalitsus niisugusel korral paratamata kohapealse administratiivse aparadi peab looma, mis maaomavalitsuse töö üle võtab, kuna ära jääks tegelisel ainult maakonna esituskogud. Muidugi on võimalik ka ajaloo ratast tagasi keerata ja palju tegemata jätta, mis rahva huvides tehtud peaks saama.

Käesoleva artikli raamid ei luba üksikasjadesse süveneda ja eespoolnimetatud omavalitsuse ülesannete sisulist ulatust ja nende täitmise eeltingimisi lähemalt vaadelda. Ma piirdun sellepärast mõne näituse toomisega maakonna omavalitsuse olemise paratamatuse tõenduseks.

Kõige pealt peab meelde tulema, et meie maakonnad sugugi juhuslised kujundused ei ole, vaid et nemad loodusejõuliselt on tekkinud ja rohkem kui tuhandeaastase ajaloo peale tagasi võivad vaadata. Nimelt on tuntud Läti Hindriku kroonikas suurem osa meie praeguseid maakondi mainitud, mitmeid isegi nende praeguse all (Harju, Viru, Järva). Eesti maakonnad

kui teatud administratiivse üksused on niiviisi osa etendused ka selles vabadusvõitluses, mis eestlased 700 aasta eest pidasid. Ajaloolased konstateerivad, Ugaunia, mis nüüd kaheks, Tartu ja Võru maakonnaks on jagunenud, oli kujunenud võitluses lätlastega, kuna Sakala, mis nüüd ka kaheks on jaotatud, kujunemine tuleb äratingituks lugeda võitluses liivlastega (peaasjalikult). Nii võiksime ka teiste maakondade tekkimise põhjuseid leida, mis olid osalt sõjalised, osalt geograafilised, ka kaubanduslised jne. Äärmiselt õpetlikku materjali selles suhtes võiks pakkuda Balti maade majanduse ajalugu. Ma arvan, et geograafia ja eriti majandusgeograafia ka meie omavalitsusüksuste küsimust otstarbekohaselt lahendada aitaks. Nii palju kui mina tean, ei ole asja sellest küljest valgustada kellegile meelegi tulnud.

Üleval sai tähendatud, et maaomavalitsuste ärakaotamise korral tuleks nende asemele ametisse panna keskvalitsuse ametnikud. Et see kindel on, seda tõendab asjaolu, et Vene aja kreisid samuti administratiivsed üksused olid ja vastavad ametiasutused tegutsesid. Eestimaakonnad loodi nimelt endiste kreiside territooriumidel ja maakonna omavalitsused võtsid talurahva asjade komisaride, rahvakoolide inspektorite, kreisiülemate jne. võimkonda kuuluvad asjad üle, peale selle veel mitmed seisisliste asutuste ülesanded, laiendades oma tegevusala ajakohaselt, Vene semstvo seaduse peale tugedes. See ülevõtmise ja ümberkorraldamise töö nõuab teaduslikku hindamist, et maaomavalitsuste probleemi üle selgusele jõuda. Olles vaevalt administratiivse ümberkorraldamise ajajärgust välja jõudmas ei tohi umbropsu midagi ümbertegema hakata, sest olemasoleva lõhkumise ja uue sisseseadmine läheb ka midagi maksma. Kas uus elule vastavam peaks saama, on väga küsitav, eriti, kui seda tähele paneme, et puudub alus, mille peale ehitama tahetakse hakata. Tuleks meie rahva ajalugu ja harjumisi ignoreerida ja temale midagi peale suruda, mis täiesti uus.

Õpetlik on selle juures tähele panna, mis, näit., meie sujarahvas soomlased ise selle omavalitsuse korralduse kohta arvad, mida meile eeskujuks soovitakse.

Minul on praegu ees Helsingis 1912. a. trükitud raamat: „Lainvalmistelukunnan

mietintö ylemänasteisia kunnalisia yhdyksuntia koskevan lain säättämisestä“ (Seaduste ettevalmistuskomisjoni arvamine kõrgemaastmelisi kogukondlisi üksuseid puutuva seaduse kokkuseadmise kohta), milles lõpukokkuvõttena on öeldud:

„Seadus kõrgemaastmeliste omavalitsusüksuste sisseseadmise kohta tuleks peatselt väljatöötada, sest sarnane omavalitsuse korraldus on omane edendama maa ühiskondlikku arenemist ja valitsuse detsentraliseerimist.“

Komisjon paneb ette läänid jaotada kaheks, kõige rohkem kolmeks piirkonnaks, mille omavalitsusliku korralduse aluseks oleks esituskogud (käräjat), mida valitakse maapäeva valimisseaduse põhimõtetel kokkuseatud valimisseaduse alusel.

Komisjon soovitab ka kubermangu- (lääni) valitsuste juurde esituskogude loomist.

Läänikondade (kreiside) omavalitsusasutuste kompetents oli nimetatud komisjoni poolt arvatud umbes samane, nagu see oli väljakujunenud meie maaomavalitsustel.

Ülemaltoodud arvamiseni oli Soome Senati komisjon jõudnud mitmeaastase põhjaliku töö (komisjon asutati 1907. a. ja „arvamine“ on avaldatud trükkis 1912. a.) järele. Eriti on komisjon üksikasjaliselt tutvunenud kõigi Euroopa riikide omavalitsuse korraldustega ja kindlaks teinud, et nende arenemine läheb tähendatud suunas.

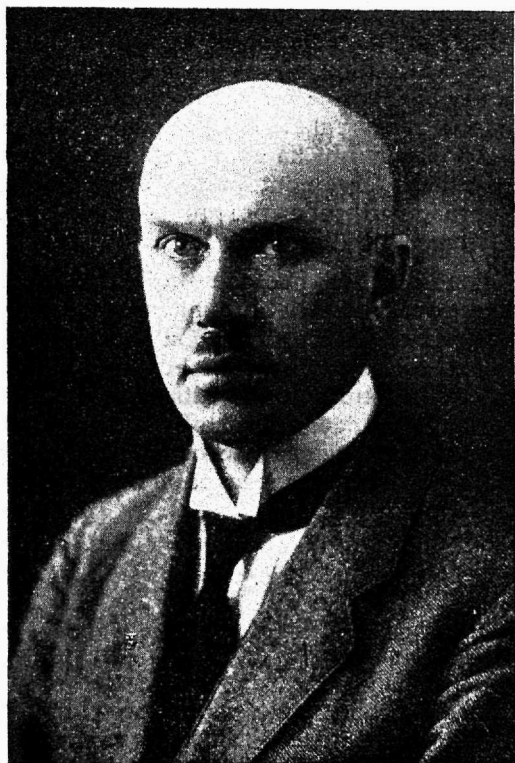
Ma arvan, et käesolevat kirjutust võiks lõpetada Soome seadusandjate arvamist korrares: „.... sest sarnane omavalitsuse korraldus on omane edendama maa ühiskondlikku arenemist...“ Ja mis muu võib olla omavalitsuste ülesandeks? Ei ole aga siiski üleaurune meele tuletada, et meie naabrid lätlased 27. mail s. a. maakonna omavalitsuse ellukutsumise seaduse Saeimas pea ühel häälel teisel lugemisel vastu võtsid, kuna kolmas lugemine on määratud 14. oktoobri peale.

Eesti maaomavalitsuste 10. aastapäeval ei ole sellepärast nendel, kes endid omavalitsuse tööle rakendanud, mingit kaaluvat põhjust Eesti ajaloo ilusamate ajajärgudega orgaaniliselt seotud asutusi ajast jäänuks ehk otstarbetuiks tunnistada lasta. Nende asemele ei ole kellegil midagi püsisvat panna.

Leidkem ühise keele ja teeme rahu!

Juhkam

Riigikogu sekretär

M. Juhkam.

„Maaomavalitsuse“ toimetus austas ka mind kutsega omavalitsuse juubelile. Ta tahtis juubeli numbri mõnda rida. Kaaluda ei olnud palju: ära öelda siin ei saanud. Juba sellepärast, et 10 a. tagasi ei võinud me unistadagi sellest, mis nüüd omavalitustel seljataga ja kus nad täna.

Meie ei näinud ette aga ka seda, et iseseisvas Eestis eneses tekib võitlus omavalitsuste pärast, vaatamata põhiseaduse selgele tahtele. Kui ma kuulen jutte Preisi omavalitsusest, määratud maaülematest ja muust, siis tuleb mul ikka meele 1917—18. aastate sündmuste reast kustumata pilt, mis oli sama kurb kui naljakas.

Novembri keskpäivil 1918 otsis kõikvõimas kreishauptmann minuga, tol ajal põrandaalusega, tungivat ja rutulist ühendust. Ta tagas peale muu ka minu isikupuutumuse. Kuigi läbirääkimise lauda katsid vahuvein ja sigarid, ei maitsenud need kummagile: ma ei oska üldse neid hinnata, tema oli aga arenevate sündmuste tõttu

nii erutatud, et aristokraadi monokel rändas vahet pidamata: kord klõpsti lauale, kord silma. Läbirääkimised olid piinlikult raske. Ettevaatlikult ja pikema ettevalmistuse järgi teatas ta viimati, et täna olla moodustatud neil „Soldatenräte“, sõna, mis libises üle ta huulte vaevalt kuuldavalt. Ja kui valitsuse ülevõtmise asjus kokku lepime, siis on tema sunnitud nõudma minult kindlat lubadust mitte äraütelda toitluse ja muud tsiviilvalitsemise küsimusi lahendada otse soldadite nõukogudega, ilma temata, kreisiülemata. Andsin nõusoleku näiliselt tahtmata ja ohkega, sisemiselt aga muigates: ah, ah — või olete siis juba niikaugel. Ja ega need teie nõukogudki hullemad ole kui Vene omad, kellega sai mõni kuu tagasi küllalt jannata ja keerutada.

Tahtsin sõita Tallinna, et informeerida Ajutist Valitsust ja saada juhtnööre. Seni oli mul liikumine raudteel keelatud, kuid nüüd sain ohvitseri sõidupileti. Kuid olgu ma ülehommeme hommikuks tingimata tagasi

Olin. Ja juba kella 8 jätkusid läbirääkimised. Peale kella 9 hakkasid komendantuuri ruumidesse valguma kümned ja kümned Saksa võimude poolt maakonda määratud ametnikud. Just sel päeval pidi olema suurem nõupidamine toitluse, tulumaksu ja muis küsimustes. Kell oli juba 12 läbi, suur saal oli inimesi täis, kuid meie ei jõudnud kreishauptmanni kabinetis veelgi lõpulikule kokkuleppele. Adjudant käis juba korda kolm — neli saali ja meie vahet. Viimaks vormuleerisime kokkuleppe ja läksime saali.

Ja nüüd tuli silmapilk, kus terve saali täis Preisi mustri järgi määratud ametnikke andis pea sõnalausumata alla paarile valitud esitajale. Ma vaatlesin oma vastaseid, ja isegi mu viha hakkas vaikima. Kes nad olid? Ja, üksikud mõisnikud. Kuid rõhuvas enamuses köstrid, mõisavalitsejad, mõldrid, ärimehed j. n. e. Kõik aastates ja kõik varandusega isikud, nagu üks kõva korra järgi määratud ametnik olema peab. Kellegile ei leitud pärast paragrahvi. Keegi ei otsinudki seda. Sest sel ajal oli teha targematki.

Kahe ilmavaate kohtamine oli traagiline. Haua vaikuses teatas kreishauptmann vaevast kuuldavalt, et tema on valitsemise üle

annud Virumaa valitud esimehele, kellelt koosolijad nüüd juhtnööre saavad. Ja minu ainsad „juhtnöörid“ olid, et tänasest peale valitsevad Virumaad Eesti Ajutine Valitsus ja tema seaduslikud esitajad, ning koosolijate volitused on kustunud. Keegi katsus mind veenda, et mu korraldus olla liig järsk, et sellele võida järgneda anarkia kõige oma tapmistega ja röövimistega. Vastasin, et korraldus on antud korral ainuke mõeldav, ja et korralagedust loodame ära hoida. Üks meitest noortest, „mässajatest“, küsis, kas ei peaks katsuma laulda „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“. Sellele vastas minu kaaslane Kalbus, et siin ei tule sellest midagi välja: meil ei ole ühist häält ega keelt.

Ajutine Valitsus tundis nähtavat muret, et kõik omavalitsused asuksid ruttu tööle. Kuid otse ootamata oli see üks selle aja kergematest ülesannetest. Veel enne, kui maavalitsus jõudis õieti ümber vaadata, olid 1917. a. valitud vallavanemad ja sekretärid kõik omal kohal.

Omavalitsuste kümne aastane juubeli päev on selleks küllalt suur ja pidulik, et teha omavalitsuse vastastele avameelne ettepanek: leiame ühise keele ja teeme otsekohe ning ausa rahu. Mitte sellepärast, et võitlus omavalitsuste õiguste eest oleks lootusetu võitlus. Ei. Enne kui maa-ülemateni ja selle poolt ametisse kinnitatud vallavanemateni ning sekretärideni jõutaks, langeb veel mõnigi omavalitsuse vastane reast välja. Ja selleks ajaks selguvad lõpulikult ka Läti kogemused, millega meil argumenteerida armastati ja mis räägivad juba praegu kõvasti meie valitsemiseviisi kasuks.

Omavalitsuste pooldajad olid ka tulised vähemusrahvuste kultuuromavalitsuste pooldajad, ja nüüd, kus Euroopa meid imetleb ja seab teistele rahvastele eeskujuks, nüüd on kõik kultuuromavalitsuste vastased kadunud. Jäägem siis ka oma demokraatlike omavalitsustega Euroopa esirinda, ja teeme rahu, rahu enese pärast.

Paar märkust.

Agr. J. Grünberg

Esimene Võru maavalitsuse esimees.

J. Grünberg.

Värsked olid meie rahva soovid Vene isevalitsuse päivil. Tahtsime saada vaid ühe õiguslisteks Vene pärisrahva kõrval, lugedes endid mitte halvemateks Veneriigi kodanikkus, kui seda olid venelased ise. Võrdlemisi piiratud ülesannetega Sisevenemaa semstvo — maaomavalitsus — oli meile ihaldatavaks ideaaliks.

Agasidagi ei lubatud meile. Ainult käputäis mõisnikke olid maaomavalitsuses peremeesteks. Maa pärisrahvas selle õiguse osaliseks ei saanud.

Kui siis suure Vene revolutsiooniga 1917. aasta kevadel esimene jää murdus, ei viivitanud meie rahva juhtivamad mehed neid ammuhaldatud sihte teostamast. Kuid nüüdki oli veel küllalt tegemist, et vähegi vastuvõetavat maaomavalitsuse seadust Venemaa Ajutise Valitsuse juures läbi viia. Mitmel korral tuli meie saatkondadel Peeterburis käia mõjuavaldamas, kuni suudeti seadust läbi suruda.

Oli juhus Võrumaa seltskondliste organisatsioonide esitajana paarist niisugusest käigust osavõtta. Sellejuures on meeles jäänud eriti üks vastuvõtmine Vene Ajut. Valitsuse juhi peaminister vürst Lvovi poolt. See oli suurem saatkond, millest ka

paar meie sõjaväelast osa võtsid, kes Peeterburis teenisid.

Kui meie esitajad oma seletustega olid esinenud ja Vene ilmariigi juht jällegi midagi kindlamat ei arvanud võivat lubada, võttis üks sõjameestest sõna ja siis läks juba päris miitingutooniline jutt lahti. Olid kõvad valimata sõnad, mis see meie sõdur vürstile ütles ja millega kaasas käis ähvardus — Vene riigi juht ei tohi unustada, et asja taga seisab mitmekümnetuhande pealine Eesti sõjavägi. Sõnade mõjukust kinnitas veel tugev rusikalöök vürsti kirjutuslauale.

Olid alles revolutsiooni esimesed nädalad ja valitsemas enam-vähem veel endisest ajast päritud viisid ja kombed, mis pärast selle sõjamehe järsk ülesastumine teistest saatkonnast osavõtjais küllalt piinlikku võõrastust äratas. Kuid nüüd, aastate järele, kus meil oma õiguste eest võideldes on tulnud isegi verd valada, peab tunnistama, et igakord ilusad valitud sõnad mitte sihile ei vii. On õigustatud vahel ka raskemate relvade tarvitamine, kui tegemist vastasega, kes teist keelt ei oska.

Võib sellepärast olla, et meie maaomavalitsuse seaduse võrdlemisi kiirele maksmapanemisele ka selle sõjamehe revolutsiooniline väljaastumine omajagu kaasa aitas.

Maaomavalitsuse seaduse kinnitamise järele asuti viivitamata selle elluviimisele. Kuna aastakümneid oli oodatud, siis võib juba arvata, missuguse vaimustusega tööjuurde asuti.

Vähemalt Võru maaomavalitsuse kohta, mille loomise tööst minul õnn oli osa võtta, võib öelda, et siin kogu tegevus armastusest ja tõsisest huvist kantud oli. Töötati hoo ja andumusega. Peagi oli maavalitsus tähtsamaks asutuseks maakonnas väljakujunenud, mis kogu maakondlist elu juhtis.

Sellejuures oli esimese Võru maanõukogu ja maavalitsuse isikline koosseis niisugune, mis nende asutustele juba ette teatud autoriteetlikuse kindlustas. Siia oli maakond omad paremad mehed saanud, eriti põllumehed ja muu kodanline element. Nii kuulus esimese Võru maaomavalitsuse tegelaste hulka rida isikuid, kes seltskonnategelastena tuntud olid. Peale nende ridade kirjutaja, kes varem Põllumeeste Keskseksi maakonna agronoomina tegutses, olid siis tegevad: R. Gabriel — end. Võru notaar, hiljem kohtuminister ja praegune Tartu-Võru rahukogu esimees, adv. J. Lõo — praegune riigi-

kohtunik, Dr. J. Mälton — praegune Võru maa-arst, Rāpina preester N. Päts (K. Pätsi vend), Vasteliina kih. kooli juhataja A. Undrits, taluomanik J. Hagivang j. t.

Kahjuks peab ütleva, et nüüd, kümne aasta pärast, maaomavalitsused omast tähtsusest ja lugupidamisest nii paljugi kaotanud on. Oleme jõudnud niikaugele, et mõned ringkonnad neid isegi üleauruseks loevad.

Muidugi on see kõik osalt sellega seletatav, et meie nüüd omaette riigina võime elada, ja maaomavalitsused seega nagu varju on pidanud jääma, kusjuures riiklised asutused pealegi nii mõnegi ülesande oma kätte on võtnud, mis enne maaomavalitsuse alla kuulusid. Samuti teeb maaomavalitsuste tegevusele tõsisid raskusi vastavate rahaliste hallikate puudumine, mis ei võimalda rohkem silmapaistvalt tegutseda.

Kuid omajagu on meie maaomavalitsused ka ise selles süüdi, kui rahval nende asutuste vastu lugupidamine kadumas. Maaomavalitsused on meil tehtud erakondlise võitluse tallermaaks. See seletab aga kõik. Ometi on maaomavalitsuse ülesanded niisugused, mis erakondlikeks võistluseks kõige vähem kohased. Siia on tarvis tõsisid, laiasilmaringiga asjatundlikke töömehi, kel soe süda rahva hea käikuga vastu. Rohkem midagi ja kõige-vähem veel erakondlist värvi ja vaateid.

Praegust ei võimalda aga erakondlised kaalutlemised ja keerd-käigud maaomavalitsuste isiklist koosseisu nende põhimõtete alusel luua. Sellepärast peame tihti nägema, kuidas maaomavalitsuse liigeteks inimesed satuvad, kes ise midagi ei suuda ära teha ega ka teisi teha ei lase. Poliitilised õnnekütid ja miitingumehed ei ole ometi need, kes maaomavalitsustes oma tööga rahva usaldust ja poolehoidu suudaks võita.

Peab meie maaomavalitsus tõusma selleks tähtsaks teguriks, mis meie maad ja rahvast peab aitama paremale tulevikule vastu viia, siis on siin põhjalik reorganiseerimine mõödapääsematu.

Tulevad luua alused, mis kindlustaks maaomavalitsustele juhtiva personaali, kel vastavad võimised ja omadused ei puuduks. Need peaks olema juba selleks ettevalmistatud inimesed, kellele ühtlasi omavalitsuse asutuste juhtimine elukutseks oleks. Ametisse kinnitamine võiks muidugi alles pikemaajalise prooviaja järele sündida. Omas tegevuses peaks need mehed juba täiesti erapooletud olema.

Ainult sarnase korralduse juures oleks kindlustatud maaomavalitsuse ülesehitav töö. Siis võiksime ka maaomavalitsuse liikmete ametinimetused teisiti äratähen-dada. Praegune „maavalitsuse esimees“ ja „maavalitsuse liige“ on midagi võõrast ja ebamäärast. Analoogiliselt riigi- ja valla-vanemale peaks need olema „m a a v a n e m“ ja „m a a - n õ u n i k“.

Need nimetused ütlevad juba midagi, sest on kohe näha, et on tegemist maa-konna juhtivate tegelastega.

Kui siis riigivanem nõu vajab, võib ta ka maavanemad nõupidamisele kokku kut-suda, nagu vanasti meie esivanemad seda tegid. See oleks aga siis juba tõsine, asjalik ja auväärt rahvajuhtide kogu. Prae-guse ministrite nõukogu kõrval võiks sar-nane kogu tähtsal määral riigi otstarbe-kohasele juhtimisele kaasa aidata.

Olgu siis järgnevad kümme aastat meie maaomavalitsusele hiilgavaks tõusu a a s t a k ü m n e k s — Eesti rahvale pa-remal põlve loomise töö!

Kümne aasta eest.

Kokkuvõtlik ülevaade Eesti maaomavalitsuse loomisest ja tema tegevusest esimestel aastatel.

Heinrich Avikson

Eesti Maakondade Liidu sekretär,

Üldseisukord ja suure veebru-ari-märtsirevolutsiooni kasutamine.

Sel ajal, kui Venemaale õnnetu ilmasõda ennast valusalt tunda andis rahvaesitusele — duuma liikmetele ja seltskonnale, kellel Venemaa kaotused inimeste, maade ja varanduste näol teada olid, sel ajal, kui need kaotused instinktiivselt elluäratasid valitsusvastase meeolu kõigis erakonda-des, nähes kaotuse põhjusi keiserlikkus perekonnas eneses, nähes seal äraandmist, sel ajal, kui kõige selle tagajärjel pinevus ja viha teadjais ringkondades valitseva talitus-viisi vastu maad võttes, — tundis ka Eesti sõja rasket kätt tuntavamalt. See oli 1916 a. lõpul. Sõjaliin nihkus kordkorralt Eestile lähemale, siia koguti suuremal hulgal sõjavägesi, siin algasid kindlustustööd. Kõik see tõi enesega majanduslisi raskusi kaasa, eriti neis maakondades, kuhu suure-mal hulgal sõjaväge koondati, raudteesi aga vähe oli, näit. Läänemaal ja Saare-maal.

Üldine hobuste ja kariloomade rekvisi-tioon, mis üle maa käis, andis ennast esi-mesena meie põllumajandusele raskelt tunda. Teiseks tulid küüdid.

Kolmandat aastat kestnud sõja kaotused omaksete näol ei olnud igasse maija tungi-nud, kuid majanduslised raskused andsid end kõigile tunda. Siia kõrva tekkis toit-lusküsimuse raskenemine ja tarvilikkude ainete puudumine, mispärast ka siin ärev meeolu maad võttis.

Kui kesk seda kõige raskemat silmapilku

27. veebruaril 1917 a. riigivolikogu (duuma) laialisaatmise käsk anti, kes seda käsku ei täitnud, vaid edasi töötades valitsuse kuku-tas, keisri troonilt lahkuma sundis ning Ajutise Valitsuse moodustas, kui Venemaal nii sõjaväe ühemeelisel toetusel suur veebruari-märtsi revolutsioon sündinud as-jaks oli saanud, ei avaldanud revolutsioon ennast meie juures mitte ainult võeraste sõjaväelastest ja eraisikutest koondatud salkade poolt korraldatud rüüstamises, põle-tamises ja vangide vabaks laskmises, vaid meie seltskonnategelased rakendasid end kohe ülesehitavale tööle, et revolutsiooni kasutada meie kodumaa ja Eesti rahva elu korraldamiseks. Selles oli ju nii palju seni teostamata. Võerakeelne kool, võerakeelne kohus, võerakeelsed ametnikud, võeras võim, seisusline maavalitsus, võeras keel isegi oma valla- ja linnavalitsuses. Sellest võerast vabanemiseks ja oma asemele pane-miseks leiti aeg tulnud olema. Lootused rahvuslise, kultuurilise ja omavalitsuse elu korraldamiseks olid kõige paremad. Õige tuntavalt tõstis neid lootusi Vene Ajutise Valitsuse esimene samm Eestimaa asjus, mis selles seisis, et Eestimaa kuberneriks määrati 5. märtsil 1917 a. selleaegne Tal-linna linnapea Jaan Poska. Eestlane kuber-mangu valitsejaks, Eesti oma mees Vene valitsuse kõrgemaks esitajaks Eestimaal, see oli suur sündmus.

Kui suure veebruari-märtsi revolutsioo-nis murdus tsaari valitsus ja langesid tema kõrgemad esitajad kohtadel, siis tundis kodanik instinktiivselt, et võim on kohaliku

ametniku kätest hakkand laiali valguma. Revolutsioon oli annud kodanikkudele laialdased õigused, kuid kodanik hakkas ühtlasi tundma nüüd end ka vastutava tegurina riiklises elus, kellel peale õiguste on ka suured kohused riigi vastu. Eestkätt oli kodanikkudel enestel tarvis hoolitseda selle eest, et ametnikkude võimu langemisega kohtadel maa ei langeks üldisse korralgedusse, anarhiasse. Riigivõimu teostamine kohtadel oli tarvis võtta rahva enese kätte.

Meil Eestis puudusid selleks vastavad asutused ja kui juba varem, tsaarivalitsuse ajal, nii mitmele korrale meilegi nõuti semstvot Vene kubermangude eeskujul, esinesid meie väljapaistvamad seltskonnategelased kohe peale revolutsiooni esimesi päevi Vene Ajutisele Valitsusele kindla ettepanekuga ses asjas. Ettepanekule ei vaieldud vastu, kubermangu ja maakonnaomavalitsused Eestis tekkisid revolutsiooni pöörises, neid tuleb lugeda revolutsiooni paratumaks tagajärjeks, kuid vastavaid määrusi ei saanud anda päevapealt, veel vähem neid asutusi nii kiiresti ellukutsuda. Sündmused revolutsiooni pöörises arenesid aga kohutava kiirusega, kerkisid üles meilgi sadanded küsimused, mis meie rahva elus põhjaneva tähtsusega, mida tarvis lahendada rahva nimel. Sarnaste küsimuste lahendamiseks loodi maakondades Eesti Seltside ja Ühisuste Liidud ning Tallinnas nende Liitude keskkorraldus — Eesti Liit.

Tegevust alati nii hästi Tallinnas kui ka Tartus. 9. märtsil pidasid Tallinna seltside esitajad kuberner J. Poska osavõtmisel koosoleku ära, kus Eesti Liidu põhikiri vastu võeti ning Tallinna Eesti Liidule alus pandi. Liidu täidesaatvasse komiteesse valiti A. Birk, R. Eliaser, J. Jaakson, A. Nõu, K. Päts, O. Strandmann ja J. Vilms.

Tallinna Eesti Liidus seati üles kolm tähtsat nõudmist: 1) Põhja Liivimaa Eesti osa ühendada Eestimaa kubermanguga üheks administratiiv üksuseks, 2) senise mõisnikkude maavalitsuse asemel luua maaomavalitsuse üldise, otsekohe ja salajase valimise teel ja 3) Eesti autonoomia ettevalmistamine.

Tartus peeti 8. märtsil Põhja-Balti Keskkomitee korraldusel 47 seltsi esitajate koosolekut autonoomia asjus ära, kus Tartu esitajateks Peterburki omavalitsuste asjus läbirääkimisteks valitakse J. Tõnisson, L. Olesk, P. Pöld ja J. Mägi.

Kuigi keskkohadega, Tallinna ja Tartuga, ühendust peetakse, kujuneb Eesti Liidu maakondade liitude ja teiste nende ase-

täitjate asutuste korraldamine ja tegutsemine kohaliste olude järele, mis juba sellest tingitud, et selleaegse Liivi kubermangu Eesti maakonnad kuulusid Liivimaa kubermangu komisari Krastkalnini alla, kes maakonna komisarid alles aprilli kuus ametisse määras, kuna Eestimaa kubermangu komisar seda juba 6. märtsil tegi.

Maakonna komisaride ülesandeks oli kindlustada maakonnas kodanikkude julgeolekut politsei ümberkorraldamisega rahvamüütsaks, korraldada ja juhtida vallaomavalitsuste tegevust, lahendada mitmesuguseid tüliküsimusi jne. Esimesel kohal seisid müütsaväe asutamine. Põhja-Liivimaa maakondades oli võim seltskonna poolt valitud võimukandjate käes mitmesuguste nimede all.

M a a o m a v a l i t s u s t e l o o m i s e m ä ä r u s .

Esimeseks ja suuremaks mureks meie seltskonnategelastel oli maavalitsuse loomine, selleks seaduse eelnõu väljatöötamine ja selle kinnituse nõutamine.

Sellega ei viivitatud. 11.—13. märtsini Tartus ärapeetud ülemaalisel seltskonnategelaste koosolekul, seati maaomavalitsuse korralduse põhimõtted üles, millest ka Peterburi Eesti tegelased osavõtsid. Kuigi kõigis küsimustes kodumaa pinnal kokku ei lepitud ja Tartu tegelaste poolt südilt kahe Eesti kubermangu poolt seisti, sõitis Eesti Liidu saatkond 18. märtsil 1917 a. Dr. J. Raamoti, selleaegse duuma liikme, juhatusel Peterburki kokkuseatud Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja omavalitsuse ajutise korralduse seaduse eelnõule kinnitamist nõutama.

Ülesanne oli kahekordselt raske, sest saatkond ei olnud ise seaduse eelnõu põhimõttelises küsimustes ühel meel. Selles lepitati kokku Vene peaminister vürst Lvovi enese juuresolekul, kes ka üht kubermangu pooldas. Esimesena tingis Eesti saatkond omale revolutsiooni saavutusena maaomavalitsuse määruse välja ja 30. märtsil kinnitati see.

30. märtsil 1917 a. kinnitatud ja Sead. ja valitsuse korrald. kogus Nr. 173—1917 a. art. 952 väljakuulutatud Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja omavalitsuse ajutise korraldamise määrus ja 22. juuni 1917 a. määrus ning reeglid 30. märtsi määruse elluviimiseks, mis seal-samas art. Nr. 953 all avaldatud, said selleks tähtsaks alusmüüriks, mille peale meie maaomavalitsused ja praegune iseseisvus tugenevad.

30. märtsi määrus, määrates Eestimaa kubermangu koosseisu kõik Eesti maakonnad (Liivi kubermangust Tartu, Võru, Viljandi, Pärnu ja Saaremaa maakonnad) ja luues kubermangu semstvo nõukogu ja maakonna nõukogud, määras ka valimiskorra ära.

30. märtsi määruses ettenähtud maaomavalitsuste moodustamine nõudis teatud aega. Et ülesanded ei oodanud, valiti valdade esitajate poolt mitmes maakonnas ajutised maakonnannõukogud, kes maakonna julgeoleku ja heakorra alal tegutsesid.

Maakonna valimiskomiteede asutamine.

Kuna Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja omavalitsuse aj. korralduse määrusega kubermangu valitsemine tema uutes piirides Aj. Valitsuse kubermangu komisari peale pannakse, kelle juures asub ajutine kubermangu nõukogu, kelle liikmed valitakse maakonna valijate kogude poolt, linnades linna volikogude poolt, nagu maakonnannõukogudgi kubermangu komisari poolt maksma pandud määruste järele, saatis Kuberm. komisar J. Poska täh. määrused kõikidele vallavalitsustele laiali kaaskirjaga 29. aprillil 1917 a. Nr. 1888 all, milles vallavalitsustele ette pandi viibimata valijate nimekirjade kokkuseadmisele asuda ja veel enne nende nimekirjade kokkuseadmise lõpetamist kokku kutsuda vallakogu, millest need isikud võisid osa võtta, kellel õigus valijate nimekirja ülesvõetud saada. Vallakogud pidid valima 1) valla valimiskomisjoni liikmed (2 esitajat maaomanikkude ja rentnikkude hulgast ja 2 maata inimeste hulgast ning 2) kaks volinikku (üks maaomanikkude ja rentnikkude ning üks maata inimeste hulgast) kreisi valimiskomitee liikmete valimiseks.

Viimati nimetatud valdade volinikud kutsuti maakonna (kreisi) maakonna valimiskomisjoni liikmete valimiseks komisaride poolt maakonna linna kokku.

Kubermangu- ja maakonnannõukogu liikmete valimine.

Valijate nimekirjade kokkuseadmine valdades algas 1. mail ja 16. maiks olid nimekirjad lõpulikult valmis.

Ajut. määruste § 13 põhjal olid maakonna valijatekogu liikmete valimised valdades 23. mai peale, kella 10 homm. kuni kella 9 õhtul, kindlaks määratud.

Ajutiste valimiste määruste põhjal, mis olid kinnitatud 13. juunil 1917 a. Ajutise

Eestimaa kubermangu juhataja ja Peeter Suure merekindluse komandandi kontradmiraali Leskovi poolt, toimetati kõigis Eesti kubermangu maakondades kubermangu ja maakonnannõukogu valimisi 24. ja 25. juunil 1917 a.

See ajalooliselt suure tähtsusega toiming, esimese maaomavalitsuse valimine, sündis igal pool korralikult, kuigi nende valimiste nurjaajamiseks võimu oma kätte haarav Tallinna tööliste ja soldatite saadikute nõukogu täidesaatev komitee katsus nurja ajada sellega, et valijatemeeste valimisi tühistada. 27. mail teataski nimetatud täidesaatev komitee telegrammiga maakonna komisaaridele, et valimised tühjaks tunnistatud ja uued valimised 25. juuni peale määratud. Selle korralduse peale teatas ministrite komitee esimees vürst Lvov telegrammiga 29. maist Nr. 2455 all, et Tallinna tööliste ja soldatite saadikute nõukogu otsust täita ei tule ja 23. mail ärapeetud valimised jõusse jäävad.

24. juunil peeti valimiste eelkoosolekuid, esineti nendel programmi kõnedega ja peeti rühmadevahelisi koosolekuid ning läbirääkimisi kandidaatide asjus. Rühmad ei olnud kaugeltki ühteviisi välja kujunenud. Enamuses esines kaks rühma: maagamehed ja maatamehed, oli ka maakonde, kus rühmitused enam väljakujunenud, näit. Harjumaal, kus esinesid parteitamehed, radikaal-sotsialistid, vähemlased ja enamlased. Pühapäeval, 25. juunil, oli vormilik valimiste päev. Valimine sündis selsamal päeval sisseantud kandidaatide nimekirjade järele valijameeste poolt. Valiti kubermangu nõukogu liikmed ja maakonnannõukogu liikmed. Mõlemiks valimiseks olid oma erinimekirjad, Kubermangu nõukokku valiti üks esitaja iga 20.000 elaniku kohta ja maakonna nõukokku 7—15 isikut.

Valijameesteks olid enamuses tuntud seltskonnategelased ja selle tagajärjel koosnesid ka valitud nõukogud suurel määral tuntud seltskonnategelastest, mis valitud nõukogude eduka tegevuse pandiks oli.

Kuigi valimiskoosoleku päevakorda tuli võtta tujurikkuvaid küsimusi, nagu seda oli seisukoha võtmine Tartu tööliste ja soldatite saadikute nõukogu poolt abikomisar K. Partsi vangistamise kohta, möödusid valimised, esimesed Eesti maaomavalitsuse valimised, ülevas meeoleolus. Hinnati sündmuse ajaloolist tähtsust. Vabad talupojad panid aluse oma maaomavalitsusele oma hümni helide all. Tallinnas, ajaloolises lossis, oli see haruldaseks sündmuseks: seda laulu ei olnud need lossi

müürid kunagi kuulnud, kuigi tema vahel mitmesuguseid hümnusi on lauldud.

Maakonnakoogude tegevuse algus.

Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korralduse kohta käiva Ajutise Valitsuse määruse 30. märtsi 1917 a. elluviimise reegli § 2 paneb esimeste kubermangu ja maakondade aj. nõukogude kokkukutsumise kubermangu komisari peale. Nimetatud nõukogud pidid sellesama § järele avatud saama 1917 a. juuli kuus. Kubermangu komisar määras nõukogude tegevuse avamise päevaks 1-se juuli.

See päev, 1. juuli 1917 a., saigi Eesti maomavalitsuse sünnipäevaks. Sel päeval avati nii hästi kubermangu nõukogu kui ka kõigi üheksa maakonna nõukogud. Valga maakond jäi Läti külge ja Petseri maakond, kui Pihkva kubermangu kuuluv, siis veel Eestimaa kubermangu ei kuulunud.

30. märtsi 1917 a. seaduse elluviimise reeglid näevad ette oma § 3-as ainult seda, et nõukogu valib omal esimesel koosolekul kinnisel hääletamisel nõukogu esimehe. Nõukogude tegevuse sisemine jaotus, kui ka nende täidesaatvate organide loomise kord oli sellesama reegli § 4-as kubermangu nõukogu määrata jäänud, niisama kui 30. märtsi 1917 a. seaduse § 9 maakonna nõukogude tegevuse piiri kubermangu komisari ja kubermangu nõukogu kindlaks määrata jätab.

Et kubermangu nõukogu oma tegevust selsamal päeval algas, mil maakonnakoogudki, puudusid nõukogude avamise puhul igasugused kodukorrad tegevuse korraldamiseks ja valitsusorganide valimiseks, mispärast avamiskoosolekutel valitud isikute ümbervalimisi ja ümberkorraldusi pärast ette tuli ühelt poolt sellepärast, et nõukogu juhatus ühtlasi ka maakonnavalitsuseks loeti, teiselt poolt, et kubermangu nõukogu poolt hiljem antud maakonnakoogude kodukord täpselt ette aimatav ei olnud. Sellest tuli ka maakonnakoogude esimese koosoleku otsuste lahkumine üksteisest töö korralduse alal. Et maakonna nõukogude kodukord kubermangu nõukogu poolt alles 10. aug. 1917 a. vastu võeti, ei läinud mõnel maakonnakoogul isegi oma järgmistel koosolekutel korda valitsust moodustada.

Ülesandeid oli täita, mispärast maakonnakoogud kodukorda ootamata sagedasti koosolekuid pidasid.

Maapäeva tegevus.

Päeval, mil meie kodumaa elus ja ajaloos uus ja tähtis ajajärk algas, 1. juulil 1917 a., pidas ka maapäev, ametliku nimetusega Eestimaa kubermangu maanõukogu, Tallinnas Toompea lossi valges saalis oma avamiskoosoleku. Koosoleku avas kuberner J. Poska pikema sünnimuse tähtsust selgitava kõnega. Vene Aj. Valitsusele saadeti maapäeva poolt tervitustelegramm, milles 30. märtsi seaduse tähtsust alla kriipsutati, kuid maksvas korras ainult astet nähti üleminekuks autonoomsele korrale föderatiivses Vene vabariigis.

Maapäeva, kubermangu maanõukogu, ajutiseks esimeheks (linnade esitajad ei olnud veel maanõukokku ära valitud) valiti avamiskoosolekul A. Vallner, teisteks juhatajate liikmeteks järgmisel koosolekul: esimehe abideks J. Teemant ja J. Vilms, sekretäriks M. Kiirats ja abideks R. Jaska ja H. Kask. Maanõukogu täidesaatvasse orgaani, aj. maavalitsusse, valiti 20. juulil: Esimeheks ja põllumajand. osak. juhatajaks Dr. J. Raamot, adm. osak. juh. N. Kõstner, tervishoiu osak. juh. Dr. K. Konik, haridusosak. juh. P. Põld ja Töö- ja hoolekande osak. juh. V. Maasik.

Kui linnade esitajad kubermangu maanõukokku ära valitud, valiti 11. okt. ära maanõukogu alaline juhatus, kuhu kuulusid: esimees O. Strandmann (tööerak.), abid J. Jaakson (rad.-dem.) ja N. Kõstner (sots.-dem.), sekretär H. Kask (rad.-dem.), abid H. Raudsepp (sots.-rev.) ja V. Neggo (maaliit). Selsamal koosolekul moodustati ka uus maavalitsus, kuhu kuulusid: esimees K. Päts, P. Põld, Dr. K. Konik, J. Kukk, Dr. J. Raamot, F. Peterson, A. Linkvist ja V. Maasik.

Tallinnas 2. juulil 700 osavõtjaga ära peetud rahvakongressil ja 3. juulil 600 osavõtjaga ärapeetud Eesti rahvuskongressil seati üles põhimõtted, mille järele tuleb luua rahvaesitus, mis kohtu ja kooli uuendamise alal ja maakorralduses ettevõtta — juhtnööriks maapäevale.

Ülesehitava töö jaoks oli aeg aga vähesoodus.

Kui meil maomavalitsuse loomise tuhinas terve tähepanu ülesehitavale ja korraldavale tööle oli pühendatud, kestis sõda omasoodu edasi. Seisukord muutus meil tõsisemaks, kui kunagi enne. Riia väerind lõigati sakslaste poolt 23. aug. läbi. Teiselt poolt algas Venemaal vasturevolutsiooniline liikumine kindral Kornilovi eestvõttel.

Sel raskel hetkel kutsub maapäev rahvast kodumaale jääma ja annab oma juha-

tuskirjas vaenlase pealetuleku puhuks juhtnõõre, kuidas sõja jalgu jäädes oma elu ja varandust hoida, samuti kutsus ta vastu-revolutsiooni suhtes rahu alal hoidma ja maapäeva käskusi täitma.

Kõige raskemaid aegu elas Eesti üle, kui Riia väerinnalt taganevad revolutsiooni tagajärjel demoraliseeritud ja metsikuks muutunud Vene väed kõike hävitasid, mis ette juhtus, et vaenlasele lagedat maad maha jätta. Abiotsides selle metsikuse vastu pööras maapäev oktoobri kuus 1917 a. Ajutise Valitsuse ja väljamaade riikide saadikute poole Petrogradis telegrammiga, milles teatab, et Venemaa sõjaväed, kes Eestimaad ja riiki kaitsma saadetud, siin rahulikkude elanikkude kallal kõige hirtsamaid vägivaldategusid toime panevad, surmates kaitseta kodanikke, põletades hooned ja vilja, tappes ehk äraajades loomi, rüüstades mõisasid ja talusid. Sellesamas telegrammis juhitakse tähelepanu ka rekvisitsioonidele, mis ähvardavad nälga tuua. Tagajärjeks oli kaitsesalkade loomine rüüstajate vastu.

14. okt. istumisjärgu lõpetades võttis maapäev veel otsuse vastu, et rahutegemisel Eestile enesemääramine õigus antaks.

Maakonnanoükogude ja maakonnavalitsuste tegevus.

Niipea, kui maakonnavalitsused moodustatud, asusid nad 30. märtsi seadusega ja selle makspanemise määruks ettenähtud ülesannete täitmisele, võttes üle eeskätt seniste asutuste arhiivid, asjaajamise ja varandused. Nii võeti kirikukonventidelt üle teedesse puutuv asjaajamine, arestimajad, rahvamiilits, sõjaväelaste perekondadele abiandmine, kreisikooli nõukogude ja kihelkonna koolivalitsuste asjaajamise ja kihelkonna- ning vallakoolide nimestikud.

Valitsemise alal korraldati augusti kuu algul uued vallanoükogude valimised, asutati uusi valdu ja alevise, õiendati vallapiire, korraldati teede parandamist, võeti telefoni võrgud üle, võtsid osa Vene Asutava Kogu ja enamlaste poolt väljakuulutatud Eesti asutava kogu valimiskomisjoni töödest, korraldati haridusalal valla hariduskogude ja haridusnõukogude ellukutsu- mist, registreeriti uuesti valitud õpetajaid ja viidi emakeel õppekeelena koolidesse Aj. Valitsuse otsuse põhjal, kutsuti ellu maareformi eeltöödeks maakomiteed, võtsid osa toitluskomiteede tööst oma esitajate kaudu, samuti ka rahvaväekomisjonist, nõutasid rahva varustamist tarvilise arvu toiduainete ja muude ainetega, võitlesid ülejõu-

käivate rekvisitsioonide ja sõjaväe laastamise vastu jne. Segaseks muutunud olukord juhtis maaomavalitsustetöö lõpuks enese alalhoidmise ja rahva kaitse peale võeraste jõudude ja peadtõstva uue võimu vastu.

Tööliste ja soldatite saadikute nõukogud ning enamliste nõukogu valitsus.

Vene suure veebruari-märtsi revolutsiooni üheks sünnituseks olid tööliste ja soldatite saadikute nõukogud, mis kõigis linnades ellu kutsuti ja mis Tallinnas ja Tartus pea end valitsemise asjadesse segama hakkasid. Nii oli kuberneril J. Poskal nendega sekeldusi ja palus end isegi täh. nõukogu vahelesegamise pärast ametist lahti, mida Aj. Valitsus aga ei täitnud, need nõukogud protesteerisid abikuberneride J. Jaaksoni ja K. Partsi ametisse määramise vastu, vangistasid isegi viimase, rahvakogu koosoleku puhul korraldatud meelevalduses nõutakse uusi valimisi, missuguse ettepanekuga maapäeva enamline fraktsion, mis algul ühest, peale linnade valimisi neljast isikust koosseisis, ka 25. sept. koosolekul esines — muidugi tagajärjetalt.

Niikaua, kui keskvalitsus Peterburis püsis, tõrjuti ka siin enamlised võimuhaaramised tagasi.

Segane ja ärev aeg ei valitsenud meil üksinda. Demoraliseeritud ja sõjast tüdine- nud sõjaväelased tegid ka Venes oma töö. Viimane Aj. Valitsuse peaminister Kerenski nägi oma kõnede tuuldeläinud vilja: võim libises Aj. Valitsuse käest jalaks enamliste nõukogude kätte Lenini ja Trotskiga eesotsas, kes rahu töötas. Vene eelparlament aeti laiali, Aj. Valitsuse ministrid vangistati. See oli 26. okt. Järgmisel päeval võttis sõjarevolutsiooniline komitee kuberner Poskalt võimu üle.

14. nov. teatas Eestimaa tööliste ja soldatite saadikute nõukogu, et ta otsuseks on teinud maapäeva laiali saata ja Eesti asutava kogu valimised väljakuulutada. 7. nov. kutse peale tuli maapäev 15. nov. süiski veel kokku, kuulutas enese kõrgemaks võimuks Eestis, otsustas Eesti asutava kogu kokkukutsuda, võttis vastu üleskutse Eesti sõjameestele, tegi toitlus- ja maksude korraldamiseks otsusi ning lõpetas koosoleku. Sellele järgnes enamlaste kallaletung neile maanõunikkele, kes veel koosoleku ruumi jäid. Mitmed maapäeva liikmed said ülesäritatud rahvahulga poolt raskesti kannatada.

20. novembril võeti väevõimuga ka maavalitsus üle.

Kui keskkohas võim ülevõetud oli, tehti 19. nov. Eestimaa Töölise, Soldatite, Maatameeste ja Väikemaapidajate Saadikute Nõukogu Täidesaatva Komitee poolt otsusaks ka valla- ja maakonnanoukogud „tööraha nõukogudel“ ülevõtta. See ülevõtmine ei läinud aga nii kiirelt. Maakonna nõukogud pidasid veel novembri lõpul ja dets. algul oma koosolekuid, maakonnavalitsused tegutsesid edasi, kuigi enamlaste hulka kuuluvad nõukogu ja valitsuse liikmed tegevusest lahkusid. Kus maakonnaval. püsisid, seal oli ka raske töörahvanoukogusid maal maksma panna. Kohapealsetest töörahva nõukogude võimukandjatest ja maakonnavalitsuste vastupanust olenes viimaste lühem ehk pikem iga. Kesk detsembrist olid nad kõik sunnitud väevõimule alluma. Maakonnavalitsused olid sedakorda likvideeritud. Tegelased pidid aga pöranda alla kaduma, sest nende kinnivõtmiseks oli mitmel pool korraldus tehtud. Kes õigel ajal kaduda ei saanud, need võeti kinni ning saadeti vanglatesse.

Seisukord maal kujunes päevpäevalt ikka raskemaks. Eesti asutava kogu valimistel, mis 21.—22. jaan. 1918 a. korralikult läbiviidi, said enamlased 30% häältest. See asutav kogu jäi kokkukutsumata. Et revolutsioon hädaohus oli, kuulutati 27. jaan. järgneval ööl piiramise seisukord välja.

Veebruari keskel hakkasid kuuldused liikuma Saksa okkupatsiooni vägede lähemisest. Enamlased sattusid nähtavasse ärevusse. Ja kui kuuldused tõsiasjaks said, lahkus enamline valitsus Tallinnast 24. veebr. 1918 a., laevadele põgenes. Ka mujal kadusid võimukandjad Venemaa suunas, mõnel pool kaasaviies ka vangisid. See lahkimine ei sündinud verevalamiseta.

Iseseisvuse väljakuulutamine. Võim okkupatsiooni võimude kätte.

Enamlaste lahkimise päeval, 24. veebr. kuulutati Eesti Tallinnas Päästekomitee poolt iseseisvaks vabariigiks. Kohapeal olid maakonnavalitsused kohe väljas, niipea kui enamlased lahkusid, ja Eesti iseseisvuse väljakuulutamise plakaadid ilmusid nende poolt kohe kuulutuslaudadele.

Olles oma maa ja rahva iseseisvaks kuulutanud ja asudes teist järku maa üle valitsemisele, pidid nad pea võimu üleandma Saksa okkupatsiooni võimudele. Ei aidanud siin Eesti Aj. Valitsuse salajased

ringkirjad tarvilikkude juhtnõõridega. Sõjaline jõud ütles oma sõna.

24. märtsil ilmus kindralkomando päevakäsk, millega kindlaks määrati uus aj. valitsemise kord Eestis. Selle järele seisis maakonnavalitsuse eesotsas A. O. K. poolt nimetatud ohvitser kui kreisipäalik, kellel kaks abi. Kreisipäalik korraldas toitlust, põllutööd, kooli asja ja politseid. Temal oli õigus määrusi anda põllusaaduste andmise ja rekvisitsioonide korraldamise kohta. Kreisipäaliku juures funktsioneeris nõukogu, mille liikmed kreisipäaliku ettepanekul kindralkomando poolt nimetati. Sellel nõukogul oli õigus kreisipäalikule iseäralisi soove ettekanda.

Selle päevakäsu põhjal võeti 25 märtsil maavalitsustelt võim üle ja aktiivsematel tegelastel tuli teistkorda pöranda alla kaduda.

Kolmas kord tööle — isamaa päästmise tööle.

Nii nagu 1917 a. detsembrist kuul enamlaste valitsuse algupäivil, nii ka okkupatsiooni võimu maksmahakkamisel oli Eesti omavalitsustegelastel selge, et tekkinud olukorra kui möödamineva nähtuse peale tuleb vaadata. Selles lootuses, ja juhtnõõriks võttes Eesti Aj. Valitsuse salajast ringkirja nr. 1, tegutseti, hoolimata hästi organiseeritud salapolitseist.

Novembris tuli, mis tulema pidi. Okkupatsiooni vägedes algas nõukogude ajajärk. Väejuhatuse peamureks oli, kuidas vägesi kooshoida ja kodumaale viia. Kodaline valitsemine muutus okkup. võimudele koormaks, mispärast selle üleandmise silmapilku oodati. Mõisnikud, teiselt poolt, arvestades hiljutise minevikuga ja tulevikuga, eneste huvides soovisid võimu rahulikult üleandmist.

12. nov. tunnistas kindralkomando Eesti Aj. Valitsust ja selsamal päeval algas kodanlise võimu üleandmine kohtadel ka maakonnavalitsustele.

Uued ülesanded ootasid maakonnavalitsust, kuid vaevalt said maakonnavalitsused, mõnel pool uuendatud koosseisus, ülevõtta asjaajamist okkupatsiooni võimudelt, kui elgas Narva tagant enamlaste pealetungimine. Sõjalised sündmused arenesid nii suure kiirusega, et Aj. Valitsusel võimata oli riigi piirikaitseks vaenlasele korralikku sõjaväge vastu saata. Saksa väed ei olnud veel lõpulikult maalt lahkunud. Maakonnavalitsused ja kaitseliidu juhtivad tegelased asusid jõudude organiseerimisele korra ja piirikaitseks. Lahkuvatelt Saksa vägedelt osteti sõjariistu, seati vabatahtlikkude sal-

gad kokku ja kui Aj. Valitsuse poolt välja kuulutatud vabataht. mobilisatsioonist vähe oli, kuulutati mõne maak. val. sunduslik mobilisatsioon välja. Piiriäärased maakonna-val., eriti Virumaal, muutusid riigikaitse korralduse keskkohaks. Kuni piiriäärsete maakonna linnade vaenlase kätte lange miseni oli sõjavägede varustamine toiduainetega, hobustega, vankritega peaaegu täielikult maakonnaavalitsuste käes, niisama ka korterite muretsemine sõjaväele.

Piiriäärased maakonna-val. ei saanud oma ülesandeid koha peal täita: neil tuli evakueeruda sõjaliini sisemaale tulemise puhul. Kui vaenlase väed 1919 a. jaanuari kuul tagasi löödi, olid nad jälle kohal ja töötamas esimeses joones sõjavägesid varustades.

Sõjavägesid varustamas toiduainete, riiete, hobuste ja vankritega ajal, kus metsikuks muutunud Vene väed maad laastanud, kus korralagedus maal valitsenud, kus okkupatsiooni võim peene kalkulatsiooni järele kõik võtnud, mis võtta olnud, kus enam-

laste väesalgad poole riigi üle ulatanud ja vaenlasena võtnud, mis võtta andis, ja neilt elanikkelt, kes ise mitu aastat kestnud sõja järele puuduses ja nälja ähvardava tondi ees seisavad — see oli ülesanne, mille ääretu raskust vaevalt ettekujutada saab. Siin ei oleks kõige tugevam okkupatsiooni vägi midagi väljavõtnud, siin oleks karmid sõjakohtud tühjalt tagasi tulnud, aga meie vabaduse eest võitlejaid varustasid kõige tarvilikkusega maakonnaavalitsused, sest nad olid rahva oma valitsused, nende kaudu saadi kõik, mis veel hingetaga oli. Ja seesama omavalitsus toitis näljahädas kodanikke selle piskuga, mis veel oli, nii et jõuti õnneliku sõja lõpuni.

See oli maakonnaavalitsuse tähtsam ja suurem töö, selle töö väärtus on vaevalt hinnatav.

Möödus raske vabadussõda, said maakonnaavalitsused alles oma otsekoheste ülesannete kallale täie jõuga asuda.

Kümme aastat.

H. Priimägi
Rahukohtunik.

H. Priimägi.

Kümme aastat möödub 14. juulil s. a. ajast, kus esimesed maanõukogude koosolekud üle Eesti 1. juulil 1917 a. kubermangu komi sari Poska korraldusel kokku astusid.

Raske on praegusel ajal, kus meie oma iseseisvuse kätte oleme võitnud, ettekujutada neid olusid, mis olid tol korral ja milline tähendus oli sel ajal maaomavalitsuste tegevusse astumisel.

Tuletame silmapilgukski meele, et kohalisel maarahval, peale vallaomavalitsuste, maa üldiste asjade otsustamisel mingit sõna õigust ei olnud, kuid ainult maksusi pidi rahvas maksuma, kuna nende kulutamise üle otsustasid maaisandad-mõisnikud.

Kui nüüd 1. juulil 1917 a. rahva kaua aegsed lootused ja soovid täide läksid ja rahvas võis terve maa asju oma esitajate kaudu ajama hakata ja veel palju laialisemas ulatuses, kui see endistel maavalitsajatel, mõisnikkudel, lubatud oli, siis peaks küll selge olema, millist elavust, ootusi ja lootusi, maaomavalitsuse tekkimine rahvas seas sünnitas.

Ja peab tunnistama, et maaomavalitsused on ka oma kohuseid auga täitnud. Ei ole palju öeldud, kui kinnitada, et kui meil ei oleks tekkinud maaomavalitsused, ei oleks saanud tekkida, ka iseseisev Eesti.

Juba pärast omavalitsuste moodustamist tuli nendel kohe rahva õiguste eest lahingusse astuda, küll sakste, küll enamlaste ja venelastega.

Vaevalt olid maaomavalitsused jalgu alla saanud, kui kokkupõrkeid tuli endiste maaisandatega, kes asutuste üleandmisele ei tahtnud asuda ja selleks igasuguseid raskeid tegid.

Paari kuu pärast, septembril 1917 a., astus kubermangu valitsejaks, kommissariks, enamlane Anvelt, kes maavalitsusi lõhkuma hakkas. Tartus astus temaga võitlema maavalitsuse esimees Jans, kes isegi Lõuna-Eesti abikommissari ameti viimase „haiguse“ tõttu enese peale võttis, et võimu mitte enamlastele Suuderile üleanda. Kui tal enamlastega võideldes küll istuda tuli, siis ei küsinud see mees sellest, kui aga seaduslike omavalitsuse huvid kaistud said. Enamlaste võinu suurenemisel, nov. kuus 1917 a., panid nad maavalitsuse esimehe Jans'i ja liikme Priimägi Tartus jälle aresti, ainult selle eest, et viimased olid julgenud vallavalitsustele seletada, et asju ajada ainult seaduslikult rahva poolt valitud maavalitsuse juhtnõõride järele.

Mõne päeva pärast vabastati nad „tribunaali“ otsusel, mille koosolek Bürgemusses suure rahvahulga osavõtmisel ära peeti, kus rahvas arreteeritute vabastamist nõudis. Kuid vaevalt kuu aega sai maavalitsus tegutseda, kui enamlaste kommissar soldatite kaasabil maavalitsuse detsembri kuul 1917 a. laiali ajas ja asjaajamise üle võttis.

Saksa vägede tulekul oli maavalitsus jälle ametis, kuid ka saksad ei lasknud tegutseda, hoolimata esimehe Jans'i protestidest ja toetustest rahvusvahelise õiguse peale, et omavalitsused okkupatsiooni ajal endiselt alles peavad jääma.

Kui sakste võim 1918 a. sügisel vähe nõrkema hakkas, avaldas Tartu maavalitsuse esimees Jans, enne veel kui Vabariigi Ajutine valitsus õieti tegutsema sai hakata, „Postimehes“ vallavalitsustele eeskirja, et laiali aetud 1917 a. kevadel valitud vallavalitsused tegutsema peavad hakkama.

See samm tõi Jansile saksa sõjavõimudega sekeldusi, sest saksad tunnistasid ise, et sel'lega nende võimul jalad alt ära on võetud. Nüüd hakkas aga maavalitsusel kibe tegevus. Valla tegelased nagu ärkasid surma unest. Uus kevade oli tulnud ja rahvas voolas maalt linna, maavalitsusse, kõiksuguseid juhtnõõre saama. Maavalitsusel polnud võimalust aga veel korteritki muretseda, nii et esimestel päe-

vadel rahvast vastuvõtta tuli esimehe Jans'i korteris ja kui see kitsaks jäi, siis tema veranda peal. Et Aj. Vabariigi Valitsusel kohal alguses ametnikke ei olnud, siis oli ainukeseks seaduslikeks võimuks kohal maavalitsus, kes ka asutusi saksa võimudele ülevõtma hakkas, kuna Aj. Valitsus enese esitajaks Tartusse H. Luhti määras.

Asutuste ülevõtmisel tuli sakstega müdugi sekeldusi, mis aga visa pealekäimisega ära võideti. Üht juhtumist võiks meele tuletada. Novembri kuu keskpaigas (vist 18 nov.) ilmus Aj. Val. esitaja Luht ühes maavalitsuse esimehe Jans'iga ja 5—6 ametnikuga saksa Kreishauptmanni ehk Kreisipääliku kantsleisse, et seda ülevõtta. Ametnikud jäid eesruumi ootama. Kui umbes poole tunni pärast Luht ja Jans välja tulid, saatis neid päälük. Nähes hulka ametnikke, küsis, kes need on. Luht vastas, et need tema ametnikud on asjade ülevõtmiseks. Siis sai päälük väga vihaja lubas kõiki sõjaväega laiali ajada, mida aga tarvis ei olnud, sest kõik lahkusid vabatahtlikult. Kuid mõne päeva pärast, kui 19 nov. 1917 a. Riias Saksa riigi voliniku A. Vinnig'i ja Eesti esitajate vahel üleandmise leping allakirjutatud oli, pidi sama Kreishauptmann asjad siiski rahulikult üle andma samadele ametnikkudele, keda ennem sõjaväega välja visata lubas.

Edasi tuli maavalitsustel kibe töö: sõjaväe mobiliseerimine, hobuste, vankrite ja muu sõjaväestuse rekvireerimine, puude vedu, toiduainete muretsemine jne. Kõike pidid maavalitsused korraldama. Ei oleks neid kohal valmis olnud, oleks sõja pidamine ja rahva toitlus-olude korraldamine raskeks läinud.

Kui enamlaste maale tulek mõnes kohas omavalitsuste tööd osalt takistas, siis olid nad enamlaste lahkumisel jälle ruttu kohal, oma kohuste täitmisel. Tuli töötada suurte raskustega, sest sõda ja erakorraline aeg nõudis ise tööd, kuna omavalitsuse otsekohesed ülesanded ka täita tulid.

Kõikidest nendest raskustest on omavalitsused üle saanud ja 1920 a. peale, sõja lõppedes, on omavalitsused juba rohkem oma otsekoheste ülesannete täitmisele võinud asuda. Et nad ka sellel alal palju korda on saatnud, on selge, kui seda lähemalt vaadelda ja praegust aega endise ajaga võrrelda.

Kui nüüd mõnelt poolt kahtlust äratakse, et omavalitsused meie veikeses riigis, kus Vabariigi Valitsus isegi veike suure riigi omavalitsus olla, tarvilikud ei ole, siis tuleb see sellest, et meie oma-

valitsusi pole veel õieti tegutseda lastud, püües neid krediitidega äärmiselt.

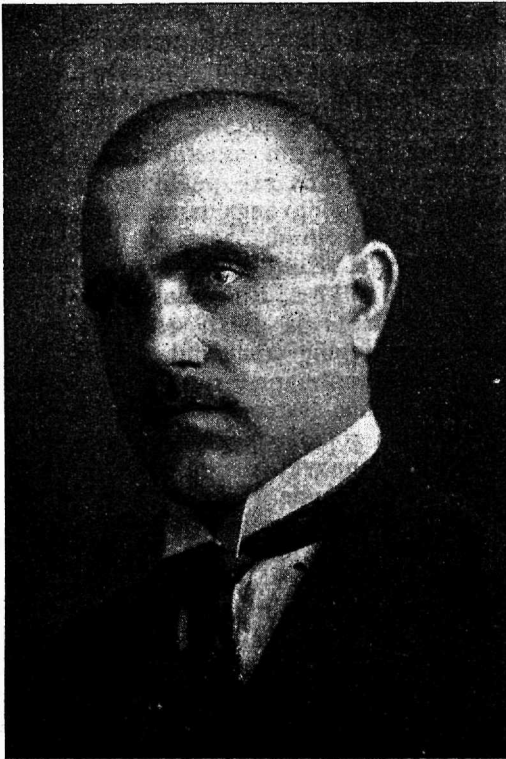
Loodame, et eestuleva kümme aasta jooksul omavalitsused ülesehitava tööga

igasugused kahtlused nende mittetarvidusest kaotada suudavad ja näidata võivad, et nad rahva elu juhtimisel riigis väga tähtsat osa etendavad.

Mälestusi Võru maakonna omavalitsuse tegevuse algusest.

A. Kohver

Võru¹maavalitsuse esimees.

A. Kohver.

Eestlastel enestel ei olnud oma maa ja rahva saatuse juhtimisest ja elu korraldamisest võimalik ise osavõtta ega kaasa kõneleda. Maad valitsesid umbkeelsed vene ametnikud ehk linnade ja teiste seisusliste asutuste (Landrats collegium) kaudu eesõigustatud saksa mõisnikud. Sellepärast oli kümme ja enam aastat tagasi ärksamate Eesti rahva poegade ja seltskonna tegelaste palavam soov ja peaaegu ühine eesmärk ja püüe omale kuidagi kätte võidelda võimalikult laialiste võimupiiridega, demokraatlistel alustel valitav omavalitsus. Demokraatiline maaomavalitsus pidi rahva

saksa soost mõisnikkude eestkostmine alt vabastama, kuid ühtlasi ka vene ametnikkude survet kergitama, ühe sõnaga, demokraatlike omavalitsuse teostamises nähti ühes sellega Eesti rahvuslist edenemise ja arenemise kindlamat alust ja panti, mis ühtlasi pidi omavalitsuse mõjuva tegurina rahva kultuurilisele ja majanduslisele edinemisele ja arenemisele kaasa aitama.

Ilmasõja algpäivil ja ka veel hiljem toetas Eesti seltskond ja rahvas Vene valitsust tema sõjalises tegevuses. See ei sündinud muidugi mitte erilise poolehoidust Vene asja vastu, vaid ainult enese alalhoidmise tungist. Oli nimelt karta, et kui Saksamaa võidab ja ta meie kodupinna oma võimu alla saab, siis meie rahval raskem saab olema oma rahvuslist iseolemist alles hoida, kui madalama kultuuriga Vene riigi valitsuse all.

Mida kauemini sõjategevus kestis, seda ennem tõi see raskusi ühes, millest Vene ametnikud üksi enam hästi üle ei saanud. Oldi sunnitud, kuigi vastu tahtmist, Eesti seltskonna tegelastelt nõu küsima. Ei ole siis ime, kui need mehed ikka enam ja enam tundsid pinda oma jalge alt kaduvat. Poliitiline õhkkond muutus aga järjest lahedamaks, Eesti seltskonna iseteadvus aga tõsisis tuntuvalt. Võidi hoopis julgemalt tegutseda ja rahva huvide eest kindlamini välja astuda. Eesti rahvusest ohvitseride arv tõusis sõja ajal õige suureks, millisel asjaolul suur tähtsus rahvuslise iseteadvuse tõstmisel oli.

Märtsi kuul 1917 a. puhkes lahti suur Vene revolutsioon. Võimule asus Vene ajutine valitsus, tunnistades demokraatliisi põhimõtteid.

Nüüd tulid ka kodumaale päevad täis ärevust ja põnevaid sündmusi.

Ka Võrumaal, muidu nii rahulises maa-nurgas, lõid poliitilise elu lained kõrgelt. 3. märtsil 1917 a. saabusid Võrru esimesed

teated riigipöörde üle Peterburist tulnud isikute ja nende poolt kaasa toodud lehtede läbi.

Laupäeval, 4. märtsil, jõudis Riias kubeneri ameti kohustetäitjalt ametlikult avaldamiseks Nikolai II troonilt astumise ja tema venna Mihaili troonist loobumise manifestide tekstid. Need pandi 5. märtsil uulitsa nurkadele üles.

Poliitiliselt mõtlevad inimesed olid esiosa kui joovastuses. Paremate ja lähedamate poliitiliste olude ootused olid täitunud suuremal määral, kui oli juletud loota.

Märtsi kuu 26. päeval peeti Võrus vabaduse pidustust rongikäiguga, jumalateenistusega kirikus ja väljas kiriku ees ning viimaks kõnedega turuplatsil. Oli suurepärasem pidustus, mis Võru kunagi enne näinud. Mängis sõjaväe muusikakoor. Kõrvuti lehvisid rongikäigul sõbralikult Vene revolutsiooni punane ja Eesti sinimust-valge lipud. Lippude pealkirjadest torkas eriti silma: „Elagu Eesti autonoomia“. Vaimustus saadud vabaduse üle oli suur; hõiskava meelelutormid käisid kõrgelt. Pühapäev, 26. märts 1917 a., on ühtlasi ka Võru maavalitsuse sünnipäev. Selleks päevaks oli toleaege Põhja-Balti Võru maakonna komitee esimees agr. Julius Grünbergi poolt Võru linna, Jüri t. Polangeni gümnaasiumi saali üldise avaliku rahva esitajate koosoleku rahvamiilitsa, maaomavalitsuse ja rahva toitluse küsimuse korraldamiseks kokku kutsunud. Koosolekut asavõtma oli kutsutud igast vallast kaks asemikku, üks peremeeste ja teine maatameeste üldkoosoleku valikul. Peale selle iga seltsi, ühisuse ja Põhja-Balti valla komitee poolt üks asemik. Koosolekule oli tarviliste volitustega ilmunud 123 asemikku. Koosoleku avab agr. J. Grünberg. Koosoleku juhatajaks valitakse Võru notar R. Gabrel ja taluperemees T. Ristkock — Karulast ning protokolli kirjutajaks Fr. Suit Võrust ja vallakirjutaja J. Anso Haanjast. Koosoleku kokkukutsuja tähendab, et praegu meil väga tarvilik on Võrumaa omavalitsuste keskkoha organiseerida, ilma milleta korralagedus maad hakkab võtma ja seda on juba nüüd kohe vaja teha, aga mitte seni ootama jääda, kuni ajutise riigivalitsuse poolt nende päevade sees kinnitatud määrustel omavalitsus sisseseatakse, mis niipea ei jõua teoks saada.

Läbirääkimiste järele ühel häälrel otsustatakse: praegune koosolek loeb enda võimulise olema ajutist Võru maakonna nõukogu valida, mis ühendaks, korraldaks ja juha-

taks Võru maakonna omavalitsust, rahvamiilitsat ja toitlus asja.

Otsustakse maakonna nõukogusse valida 9 liiget, kes ametid ise enese keskel ära jagavad. Peale sedelitega valimisi tunnistatakse aj. maakonna nõukogu liikmeteks valituks: 1) maakonna agronoom J. Grünberg 103, 2) ärijuht Fr. Suit 102, 3) G. Taevere 89, 4) talurahaasjade komissari kirjutaja J. Keiss 86, 5) kohtunik J. Piip 75, 6) instruktor A. Kohver 73, 7) vallakirjutaja J. Udras 68, 8) taluperemees T. Ristkock 66 ja 9) vallakirjutaja J. Anso Haanjast 61 häälega.

Koosoleku poolt moodustatud Võru maakonna ajutine nõukogu asus otsekohe tegevusse. Juba järgmisel päeval 27. märtsil 1917 a., peeti esimene koosolek endise politseivalitsuse ruumes (Võrus, Kreutzvaldi tän. nr. 52), kus liikmed omavahel ametid järgmiselt ära jaotasid: esimees J. Grünberg, esimehe asemikuks Fr. Suit, maakonna miilitsa ülemaks Georg Taevere, miilitsa ülema abideks taluperemees T. Ristkock ja J. Udras, toitluskomitee esimeheks Johan Piip, esimehe abiks A. Kohver, nõukogu sekretäriks Johan Keiss ja iseäraliste käskudetäitjaks ametnikuks Jaan Anso.

Sellest teatati ajutise valitsuse siseministrile otsekohe telegrammiga ja pärast ka kirjalikult, niisama ka kubermangu komisarile ja teistele ameti asutustele.

Tähtsamateks ja suuremateks ülesanneteks olid, miilitsa, teede ja toitlus küsimuste korraldamine ja sala viinapõletamise vastu võitlemine ja endiste asutuste ülevõtmine ja ümberorganiseerimine. Suure hoo ja vaimustusega algas aj. maakonna nõukogu oma tegevust. Üksikasjaliselt seda tegevust siin kohal hinnata viiks liiga pikale.

Jaanipäeval, 24. juunil 1917 a., s. o. kolm kuud hiljem oli Võrus sama Polangeni gümnaasiumi ruumides Vene ajutise valitsuse poolt maksma pandud n. n. 30. märtsi seaduse järele uue, nüüd juba kõigiti seadusliku maakonnannõukogu ja ühes ka maapäeva liikmete valimised. Valiti maanõukogu ja maakonnavalitsuse esimeheks Julius Grünberg ja valitsuse liikmeks ja administratiivosakonna juhatajaks R. Gabrel, liikmeks ja haridusosakonna juhatajaks Nikolai Päts, sekretäriks Joh. Keiss. Maakonnannõukogu liigeteks: Joh. Inthal, O. Nagel, Dr. J. Mälton, E. Tuvikene, A. Undrits, D. Vari, J. Udras, D. Zirnask, P. Ahmann, J. Löö, G. Saarva, J. Piip. Maapäeva liigeteks valiti A. Koh-

ver, J. Kurvits, V. Maasik, K. Ast ja F. Mikelsaar. Seega oli moodustatud esimene seaduslik Võru maakonna nõukogu ja valitsus.

Maakonnavalitsuse asukohaks sai Pohlaku maja Jüri uul. Samas majas elas ka esimees. Suureks takistuseks oli alguses maavalitsuse tegevusele ka rahapuudus, sest et maksudest pea midagi sisse ei tulnud, kuna maksu sissenõudmise korraldus ja läbiviimine aega nõudis.

Nii tuli kõige hädalisemate kulude katmiseks laenu teha maakonna nõukogu liikmete isiklisel vastutusel Võru laenu- ja hoiu ühisusest 10.000 rbl. suuruses.

Ainult vähesed kuud sai maakonna valitsus enam-vähem rähulikult tegutseda. Revolutsiooni süvendamine äärmiste elementide poolt ei leidnud Vene valitsuse poolt tarvilist vastupanu ja peagi järgnes verine oktoobri revolutsioon. Võimule pääses enamlus, alguses Vene pealinnades ja hiljem ka mujal. Kodumaal ei läinud see üleminek nii libedasti, sest maapäeva ja maakonna omavalitsusi, kui rahvuslase iseloomuga asutusi, ei olnud kerge kõrvaldada. Suuremates keskkohades Tallinnas, Tartus jne., kus rohkem käredamat elementi, läks see kiiremini. Võru maavalitsus oli üks viimastest, kes enamluse ees kapituleeris.

Omalt koosolekul 4. dets, 1917. a. arutas Võru maakonnannõukogu Eesti maapäeva väevõimuga laialiajamise ja maavalitsuse tegevuse vägivaldse seismapanemise ja selle läbi tekkinud seisukorda ja 9 hää-

lega ühe vastu otsustas selle vastu protesti avaldada ja mitte tunnistada maavalitsuse võimukandjaks Tallinna tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogu, kes kogu rahva esitaja ei ole ja tema korraldusi maaomavalitsuste asjus mitte täita ja maavalitsuse tegevust jätkata kuni viimse võimaluseni ja selleks tarvisminevate ainelist abinõude saamiseks viibimata sammusid astuda.

Ainult keskkohade pealekäimisel ja Võrus asuvate Vene sõjaväelaste kaasaaitamisel saadi viimaks nii kaugelt.

Soldatite, tööliste ja talupoegade saadikute nõukogu ja selle täidesaatev komitee tegutses Võrus 7. apr. 1917. a., kuid esialgul küllalt mõõdukalt ja alles sügise poole, kui rohkem käremeelsed nõukogusse pääsesid, algas täieline enamline korraldus ja tegutsemine.

17. detsembril 1917 a. otsustas tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute üldkoosolek Võru miilitsa ülem G. Taevere ametist tagandada ja täidesaateva komitee kätte võtta ja juba 18. dets. ilmusid täidesaateva komitee liikmed Friedrich Johani p. Leegen ja komisar Osvald Adami p. Line ühes sõjaväelastega ja tagandas miilitsa ülema ametist, kuna asemele astus Fr. Leegen. Miilitsa ülevõtmise järele asub täidesaatev komitee ka maakonnavalitsuse ülevõtmisele; vist 18. dets. 1917 a. ilmusid maakonnavalitsuse ruumidesse salkkond soldatite ja tööliste nõukogu tegelasi kellegi O. Leegeniga ja nõudsid asutuste üleandmist.

Omavalitsustegelaste põrandaalune tegevus ja okkupatsiooni võimu langemine.

Peatükk Viru Maavalitsuse ajaloost.

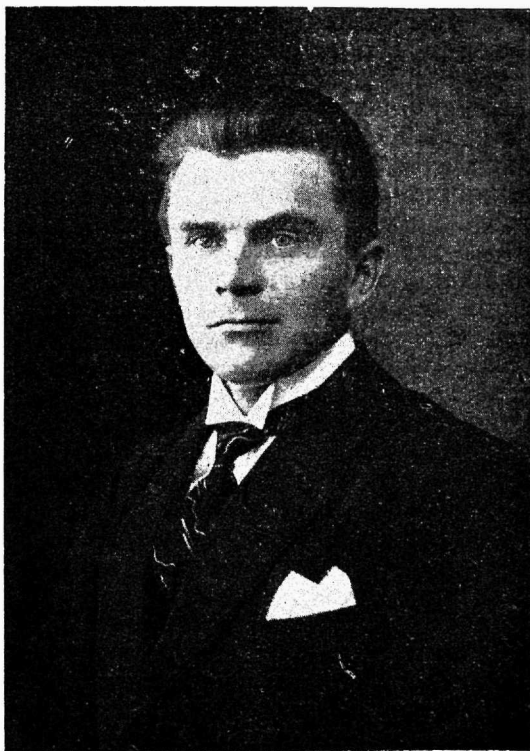
E. Rosenberg

Viru maavalitsuse liige.

Nii nagu 1917. a. detsembri-kuul enamluse valitsuse algpäivil, nii oli ka okkupatsiooni võimu maksmahakkamisel Eesti seltskonna- ja omavalitsustegelastel selge; et tekkinud olukorra kui möödamineva nähtuse peale tuleb vaadata. Vähemalt hellitati endid lootuses, et tol korral küll veel kelkival Saksa imperialismil korda ei lähe hävitada isegi neid vabadusi, mis meile oli annud Vene revolutsioon. Arves-

tades nende lootustega ja juhtnööriks võttes Eesti Ajutise Valitsuse salajast ringkirja, püüdsid ka Viru maakonna juhtivad omavalitsus- ja seltskonna tegelased neil äärmiselt rusuvail okkupatsiooni päivil ühendust pidada maaga, seal Eesti iseseisvuse aadet levitada ja kodanikude laialdasemaid hulkasid hoiatada mõisnikkude ja teiste Saksa tegelaste libedate meelituste võrku langemast. Ja kui

E. Rosenberg.

Eesti polgud sakslaste poolt likvideeriti, siis hakkasid Maakonnaavalitsuse tegelased ühes sõjaväelastega pöranda all salajat sõjaväe korraldust looma.

Kõik see pörandaalune töö oli väga raske ja äärmiselt riskantne, sest poliitiline nuuskimine seati sakslaste poolt väga laialdaselt jalale. Sõjaväeline välja-salapolitsei, kes nuuskimist korraldas, lõi maakonnas sõjaväelastest ja eraisikutest tugeva ja tiheda nuuskurite võrgu. Rakvere salapolitsei jaoskonnas üksi olevat mõnesuguste andmete järele tegutsenud umbes 70 nuuskurit. Seati kokku „poliitiliselt kahtlaste“ nimekirjad, algasid läbiotsimised ja vangistamised.

Esimestena vangistati juuni-kuu lõpul M/valitsuse esimees M. Juhkam ja kohtunik T. Kalbus. Mõlemaid süüdistati selles, et nad Rakvere linnavalitsuse kokkuseadmist takistanud, M. Juhkamit peale selle veel, et ta 4. polgu lahkumise pidul ässitava kõne pidanud. Nagu hiljem selgus, seisnud „takistamine“ linnavalitsuse kokkuseadmisel selles, et Juhkam ja Kalbus neile eestlastele, kes Aj. Valitsuse ringkirjaga antud juhtnõotide peale vaatamata nõus olid endid bürgermeistri abideks ja

beiraatideks määrata laskma, selgeks püüdsid teha, et sündmata on neil seda teha. Varsti aga nägid kohalikud sakslased isegi, kuivõrd nõrkadel alustel seisis nende süüdistus, ja et Juhkami ja Kalbuse vangistamine Eesti seltskonnas oli avaldanud väga rusuvat mõju, siis astusid kohalikud sakslased ise samme vangistatute vabastamiseks. Enne vabastamist on aga kreisipealik lasknud M. Juhkamile teatada, et ta saavat seekord küll vabaks, kuid jätku tema unistus Eesti iseseisvusest. Sellest ei tulevat midagi välja — nemad korraldavat kõik, tegevat kõik. Eestlastel olevat ainult ühel põlvel raske, siis aga minevat kõik hästi.

Peale M/valitsuse esimehe M. Juhkami vangist vabastamist paigutati otse tema vastu korterisse nuuskur, kes igat tema sammu ja igat tema juures käijat silmas pidas. Varsti oligi kuulda uutest vangistamise kavatsustest. Oli võimata jääda kodumaale ja end siin varjata. Juuli algul põgenes M. Juhkam salaja Ingerisse ja elas seal pagulasena kuni oktoobri alguni.

Kohale jäi M/valitsuse sekretär A. Anderkopp, kes ajuti end maal mitmes kohas varjates ühes kindr. st. polk. Reek'iga jatkas Eesti sõjaväelaste organiseerimist.

Nuuskimine ja läbiotsimised Eesti tegelaste korterites keetsid aga vahetpidamata edasi ning augusti keskel algas nende massiline vangistamine. Muu hulgas vangistati siis Rakveres kuus meest: G. Palgi, O. ja E. Tiivas'ad, adv. M. Kutti, M/nõukogu liige E. Valdmann ja T. Sarepere, kelle süü seisis ainult selles, et nad kohaliku laenu- ja hoiuühisuse ruumides lahtises toas paarkümmend minutit olid nõu pidanud oma ärapõlenud Päite veski ja villakraasimise töökoja üle. Nõupidamine oli täiesti äriiline, mis selgus ka asja uurimisel, kuid selle peale vaatamata süüdistati koosolijaid poliitiliste koosolekute pidamises ja viidi nad 31. aug. Tallinna sõjakohtu ette. Kohtus ühtki tunnistajat ei olnud ega kaitsjat ei lubatud. Kaebealuste üle lausa hirvitati ja 2. sept. toodi nad kahekaupa kettides otsust kuulama. Mõisteti kõige kõrgem karistusmäär, mida prokurör oli nõudnud: 15 aastat sunnitööd. Järgmisel päeval saadeti mehed raudus Vilna vangimajja.

Nii tegid sakslased salapolitsei abil Eestis omi „poliitilisi protsesse“ ja sellest on näha kui raske oli siin pöranda allgi Eesti tuleviku kindlustamiseks midagi korda saata.

Kui aga oktoobri algupäivil Saksamaal

prins Maks riigi kansleriks määrati, siis oli selge, et sealgi on alganud Vene Ajutise Valitsuse ajajärk. Muutunud meeleolu andis end varsti tunda ka okkupatsiooni väeosades ja see andis meie tegelastele uut hoogu tööle asumiseks. 5. oktoobril on M/valitsuse esimees juba Ingerist tagasi jõudnud ja kõnnib avalikult Rakvere tänavail. Küll teeb Saksa salapolitsei siiski veel katset teda süüdistada „liikumise määruste“ rikkumises ja kuulutab tema uuesti vangistatuks, kuid kodust voodist, kus ta „haigena“ lamab, teda siiski enam välja ei viida.

Oktoobri keskel oli juba selge, et okkupatsiooni väed varem või hiljem maalt lahkuvad. Tallinnas algasid mõisnikud läbirääkimisi Eesti tegelastega, et leida mingit kokkulepet oma seisukorra päästmiseks. Maakonnaavalitsuse tegelastel algas kibe korraldustöö, et iga silmapilk valmis olla kodanliste asutuste ülevõtmiseks okkupatsiooni võimudelt. Ühtlasi töötati energiliselt sõjaväelise omakaitse loomisel.

Novembri algul oli liikumine okkupatsiooni võimude vastu üsna laialdaselt kogu Eestis alganud. Kõrgem okkupatsiooni võim oli jõuetu alganud liikumist takistama, sest Saksa sõdurid olid sedavõrd oma isamaal lahtipuhkenud revolutsiooni mõju all, et väejuhid neid kohalikkude rahvahulkade liikumise mahasurumiseks tarvitada ei julgenud. Okkupatsiooni väes oli alganud samasugune „nõukogude ajajärk“ nagu 1917. a. Vene vägedes. Väe juhatuse peamureks oli, kuidas väeosasid enam-vähem kooshoituna kodumaale viia ja ise terve nahaga pääseda. Sellepärast tundus maa kodanline valitsemine neile ainult koormana ning oodati ainult silmapilku, mil seda üle anda, maa seaduslikule valitsusele ja omavalitsustele.

Teisest küljest olid mõisnikud, kes senini okkupatsiooni võimude abil Eesti seltskonna ja omavalitsustegelaste tagakiusamiseks abinõusid ei valinud, nüüd huvitatud sellest, et asutuste üleandmine eestlastel sünniks rahulikult ja et nendele mitte liiga ei tehtaks. Tallinnas astusid mõisnikud eestlastega sellekohastesse läbirääkimistesse juba varem, Rakveres tehti seda nüüd, novembri algul. Pöördi M/valitsuse esimehe M. Juhkami poole. Viimane oli mõni päev enne seda Maapäeva liikme K. Ast'i poolt Ajutise Valitsuse nimel määratud Ajutise Valitsuse komisariks ja temale ülesandeks tehtud „teha kõik, mis Eesti iseseisvuse kindlustamiseks tarvilik“, ning selle juures „talitada olude kohaselt ja oma parema

äränägemise järele“. Et Ajutiselt Valitsuselt muud lähemad juhtnõõrid koha peal tegutsemiseks puudusid, siis tuligi M. Juhkamil kui Aj. Valitsuse komisaril ja kogu Maakonnaavalitsusel tegutseda täiesti iseseisvalt, niihästi asutuste ülevõtmisel sakslastelt kui ka edaspidi käitsevæe korraldamisel vabadussõja esimestel päevadel.

Kohalikkude mõisnikkude algatusel kutsus kreisipealik Naumann novembri algul M. Juhkami oma korterisse asutuste üleandmise asjus läbirääkima. Peale Naumanni ja tema lähemate kaastööliste viibisid läbirääkimistel ka 2—3 mõisnikku. Koosolijate meeleolu oli nähtavasti ärev ja rõhutud, endine kõrk ja üleolev toon kadunud. Kreisipealik Naumann teatas, et Saksa sõjaväed lähemal ajal maalt lahkuvad, maa huvi aga nõudvat, et seniks, kui nad veel paigale jäävad, nende ja kohaliku omavalitsuse tegelaste vahel mingisugusele kokkuleppele jõutaks. Olevat ju tarvis abinõud otsida, et ärahoida verevalamist eestlaste ja sakslaste vahel, ja maale mingisugust kaitset luua enamlaste vastu, kelle sissetungimist iga silmapilk olevat karta. Kokkuvõttes soovis Naumann saada enam-vähem kindlat vastust küsimustele:

1. Millal oleks Maakonnaavalitsus valmis kodanliste asutuste ülevõtmist algama;
2. Kas võib loota, et on võimalik ära hoida kokkupõrkeid eestlaste ja saksa sõjaväelaste vahel;
3. Mis mõtleavad eestlased teha omakaitse loomiseks?

Vastuseks neile küsimustele teatas M. Juhkam siinsamas nõupidamisel, et M/valitsus ülevõtmist on iga silmapilk valmis algama, et loodetavasti võimalik on ära hoida ka suuremaid kokkupõrkeid eestlaste ja Saksa sõjaväelaste vahel ja et kaitseliit kindr.-st. polkovnik Reeki juhatusel juba organiseerimisel on.

Maakonnaavalitsuse ülevõtmine hauptm. Naumannilt sündis 12—14. novembril ilma vahejuhtumisteta. Ülevõtmist toimetasid endised M/valitsuse liikmed: M. Juhkam, A. Anderkopp ja J. Klaus ning valitsuse liikme kohalt loobunud H. Murdengõfi asemel ajutiselt kutsutud haridusosakonna juhataja E. Rosenberg. Ajutise Valitsuse korraldus 13. nov. Nr. 7 Maakonnaavalitsuse tegevusse astumiseks saabus alles 19. novembril, kui töö siin juba kihas ja kees. Umbes samal ajal jõudis Rakveresse ka „Eesti Ajutise Valitsuse üleskutse Eestimaa rahvastele“.

Peale Maakonnaavalitsuse enese ja selle osakondade võttis Maakonnaavalitsus viibi-

mata oma korraldusse ka mitmesugused teised avalikud asutused, muu hulgas Rakvere postkontori, mille ajutiseks juhatajaks määras A. Raudkepp'i, ja telefoni keskjaama.

Kohe peale tööle asumist tegi Maakonna-valitsus ringkirjalise korralduse, et 1917. a. valitud valla nõukogud ja vallavalitsused viibimata tööle asuksid ning ametkondade ja jaoskondade eestseisjatelt (Amtvorsteher ja Ortvorsteher) asjaajamise üle võtaksid. Ühtlasi tehti v/valitsustele ülesandeks hoolga selle järele valvata, et mingisugu tarbeaineid salaja maalt välja ei viidaks ja selle pealt tabatud isikud kohe vangistataks. Et linnasid toiduainetega varustada, selleks kuulutati esialgselt toiduainete müük vabaks ja kohustati mõisaid linnasid piimaga varustama. Toiduainete väljaveo keelu ja lubata joovastavate jookide valmistamise kohta ilmus juba 15. novembril esimesena M/valitsuse esimehe sunduslik määrus Nr. 1. Järgmine sunduslik määrus 19. novembrist kohustab kodanikke nõutama sõjaväeliki laskeriistade kandmiseks M/valitsuse ja jahipüsside kandmiseks valla- või linnavalitsuse luba.

Korratu raudteeliikumise ja vähese rongide arvu tõttu valitses raudteel määratu reisijate tung. Et seda vähendada, andis M/valitsus raudtee kohalikule komisjarile O. Landel'e juhtnõore pileтите müügi korralduse kohta ja avaldas 21. novembril üleskutse kodanikkudele, et nad kuni korrapär- se reisijateveo sisseseadmiseni raudteed tarvitaksid nii vähe kui võimalik. Nädalapäevad hiljem keelati eraisikutel Ajutise Valitsuse otsuse põhjal sõitmine Narva—Tallinna liinil ilma linna miilitsa-

ülema või kohaliku vallavalitsuse loata üldse ära.

Okkupatsiooniaegne raske surve oli loomulikult kodanikkudes surujate vastu viha tõstnud. Nüüd, okkupatsiooni võimu langemisel oli karta kokkupõrkeid mõisnikkude ja mõisatööliste vahel ühelt poolt ja Saksa sõjaväelaste ja kohalikkude elanikkude vahel teiselt poolt. Et aga maa huvides oli Saksa sõjavägesid enamlaste kaitseks seni maal võimalikult kauem kinni pidada, kuna Eesti oma sõjaväge korraldas, siis tuli sakslastega pidada võimalikult head vahekorda. Selles mõttes pööras Maakonna-valitsus üleskutsega kodanikkude poole, et nad ei segaks endid omavoliliselt Saksa sõjavägede korraldustesse, kuna viimased on maakonnas korra alalhoidmiseks kaastegevad. Ka avaldas M/valitsus saksakeelse üleskutse Saksa sõjavägedele, milles avaldas lootust, et Vaba Eesti rahvas, kellel Saksa rahva ja sõjaväe kui niisuguse vastu, mingisugust viha vaenu ei ole, Saksa sõjaväelastega käsikäes käies maad igasuguste korratuste eest saab hoidma. Ka astuti läbirääkimistesse Saksa soldatite nõukoguga, kus selgus, et ka see M/valitsuse tööd ei takista.

Mõisaomanikkude ja tööliste vahel kokkupõrgete ärahoidmiseks andis Maakonna-valitsus määrused, millega korraldati viimaste saamata jäänud palga ja edaspidised töötasu tingimised.

Vististi oli neil kõigil üleskutsetel omajagu mõju selleks, et Saksa sõjaväelaste lahkumine maakonnast sündis täiesti rahu-likult ilma mingisuguse suurema kokkupõrketeta nende ja kohalikkude elanikkude vahel.

Maavalitsuste esimeeste elulood.

Artur Bach †

Tartu maakonna-valitsuse teine esimees ja esimene haridusosakonna juhataja.

Meie maavalitsuste ajalugu ei ole pikk' kuid juba märgivad tegelaste kalmukünkad teed, mida mööda nad käinud. Tartu maavalitsuse kaks esimeest Bach ja Riives on juba surnud (järjekorras teine ja kolmas).

Kadunud Artur Bach oli 1905. a liikumise tegelaste perest. Lõpetas nimetatud aastal Tartu realkooli ja astus Riia poli-technikumi agronoomiat õppima. Langes

aga politehnikumist välja revolutsioonilisest liikumisest osavõtmise pärast ja lõpetas 1912. a. Tartu ülikooli loodusteaduskonna.

1917. a. 1. juulil valiti ta Tartu maakonna-valitsuse liikmeks haridusosakonna juhatajana. 1919. a. aprillist kuni 1921. a. aprillini oli ta maakonna-valitsuse esimeheks, organiseerides rahvaväe varustamist vabussõja ajal. Jagas hiljem kiires korras asunikkudele maad, arvamisel olles, et sarnaseid põhjapanevaid muutusi, kui on maareform, saab ainult kiires korras läbi

viia. Hoolitses võimalikult vaesema kihil maaga varustamise eest. Kooli korralduse ajal sai ainult esimesi vagusid ajada, sest sõja olud segasid. 1917. a. võttis hoolega vene ametkohtadelt dokumenta ja muid koolioluse puutuvaid materjale üle. Oli üldse energiline tegelane, kuid iseloomu poolest sõbralik inimene.

Pärit oli ta Tartumaalt Rannu vallast, Vanemad olid tal talupidajad. Sündinud 30. jaan. (11. veebr.) 1883. aastal. Ilmavaate poolest kuulus ta sotsialistlikku parteisse, kuna ta juba 1907. a. sotsialistliku ilmega üliõpilaste „Ühenduse“ liikmeks astus. Ka Tartu maakonna nõukogusse valiti ta tööliste ringkondade poolt.

Suri Tartu maakonna nõukogu liikmena 24. aprillil 1924. a. pimesoolika operatsiooni tagajärjel, jättes oma elutöö pooleli täies mehe eas.

J.

Julius Grünberg.

Võru maavalitsuse esimene esimees.

Sündinud Otepääs 1890. a. 14. jõuluk p. kaupmehe ja maaomaniku pojana. Üldhariduse saanud Tartu realkoolis, erihariduse saanud Leipzigi ülikoolis, kus 1914. a. kevadel põllumajanduse osakonna lõpetanud.

Tegev olnud 1914—15. a. Põllumeeste Keskseksi teenistuses ja õpetuseandjana „Vahi“ kursustel ja Sahkapuu majapidamise koolis. 1915—1917. a. Võrumaa agronoomiks ja mitmes sõjaaegses organisatsioonis tegev. Maaomavalitsuse maksmapanemisest 1917. a. Võru maavalitsuse esimeheks, missugusest ametist kevadel 1919. a. haiguse tagajärjel lahkus.

Poliitika alal tegev olnud põllumeeste erakonnana asutajana, missuguse erakonna nimekirja järele Asutava Kogu liikmeks valitud, kust aga haiguse tõttu tagasi astus.

1922. a. saadik Õisu piimaasjanduse kooli juhatajana ametis, missuguses ametis praegu.

Johan Jans.

Tartu maaval. esimene esimees.

Sündinud 26. jaan. (vana kal. järele) Tartumaal, Aakre vallas. Üles kasvanud Rõngu vallas, kust perekond pärit. Koraste külakooli ja Rõngu kihelkonna-kooli lõpetamise järele õppis Tartus telefonistiks, teenis Tallinnas Balti raudteel, kust 1901. a. liisuvõtmisel sattus sõjateenistusse. Teenis Varssavis 9. sapööri bataljoni telegraafi kompaniis, kust lahkus 1904. a. vanema allohvitserina ja telegraafi mehaaniku kutse-

tunnistusega. 1905. a. töötas Tartus „Olevik'u“ toimetuses. Põgenes 1906. a. algul karistussalkade eest Soome, kust tagasi tulles toimetab ajalehte „Hommikut“. Poliitilistel põhjustel arreteeriti 1907. a. märtsis, peasis aga varsti lahti ja elas ühe aasta edasiõppides, ülespidamist ajalehetele kaastöö tegemisega teenides. Tegi 1908. a. kevadel Tartus matemaatika kodukooli-õpetaja eksami, ei peasenud aga poliitilistel põhjustel koolitöösse. Sama aasta juunis sai Tallinnasse Balti raudtee jaama telegraafi mehaaniku koha, kus teenis kuni 1911. a. sügiseni, mil lahkus, et astuda Tartu ülikooli õigusteadust õppima. Kõpuse eksami tegi sama 1911. a. kevadel Tallinnas Aleksandri gümnaasiumis. 1913. a. kirjutas õigusteadukonna poolt väljaantud teemi peale auhinna töö: „Общественныя работы в России“ (kuldauraha) ja lõpetas ülikooli 1915. a. kevadel. Oli siis Põhja-Balti Komitee sekretäriks ja samal ajal ka sõjapõgenejate organisatsiooni „Северопомощь“ voliniku Dr. Ramoti sekretäriks. 1916—1917. a. vann. adv. abi Tallinnas. 1917. a. 1. juulil valiti Harju maakonna-valitsuse sekretäriks, kellena võttis osa praegu veel maksvuselt oleva maavolikogude kodukorra kokkuseadmisest. 27. juulil samal aastal valiti Tartu maakonna-valitsuse esimeheks, kellena tegutses kuni 1919. a. 1. maini, mil lahkus, et Asutava Kogu liikmekohuseid täitma hakata. Oli Asutavas Kogus algusest lõpuni omavalitsuse komisjoni esimees ja töötas välja esimese Eesti omavalitsuse seaduse projekti, samuti ka teedeseaduse projekti. Viimast projekti ei saanud komisjon lõpulikult vastu võtta, kuna esimene esitati Asutava Kogule. „Ajutine omavalitsuste järevalve seadus“ on tema juhatusel kokkuseatud. 1920. a. sügisel asus jälle Tartu maakonna-valitsuse juurde tööle juriidilise büroo juhatajana ja järgmisel aastal ka juriskonsultina, missuguseid ülesandeid täidab tänini. On 1921. a. peale vahetpidamata Tartu maakonnanõukogu esimees olnud ja valiti 1927. a. ka uue maavolikogu esimeheks. Peale advokaadi ameti pidamise on ta terve rea õigusteadlisi kirjutusi ajakirjas „Õigus“ avaldanud, samuti mujal ajakirjanduses kaastööd teinud. Oli ka I. ja II. Riigikogu liige.

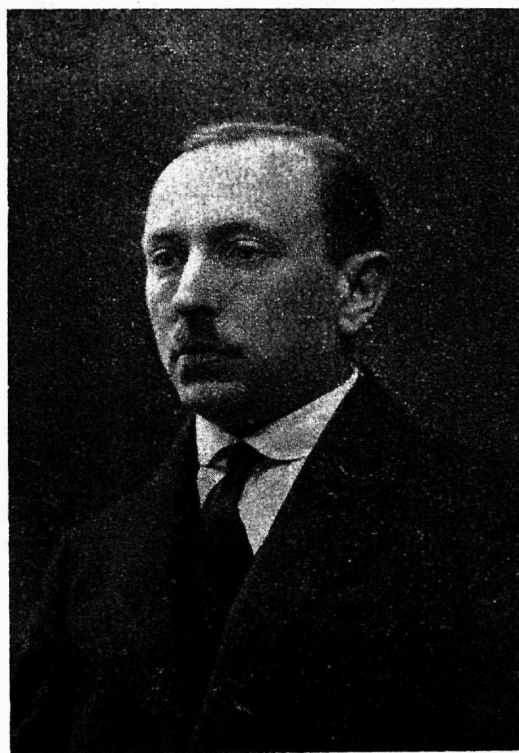
Ilmavaate poolest kuulub J. Jans sotsialistlikku parteisse. Enamlaste vastu töötamise pärast mõisteti ta 1918. a. algul kommunistlise tribunaali poolt 1½ kuuks vangi. 1918. a. lõpul võttis osa sakslaste vastase raudtee streigi organiseerimisest,

Eesti maa
esimesed
valitud

valitsuste
esimehed
1917 a.

J. Reinthal
Harjumaa.

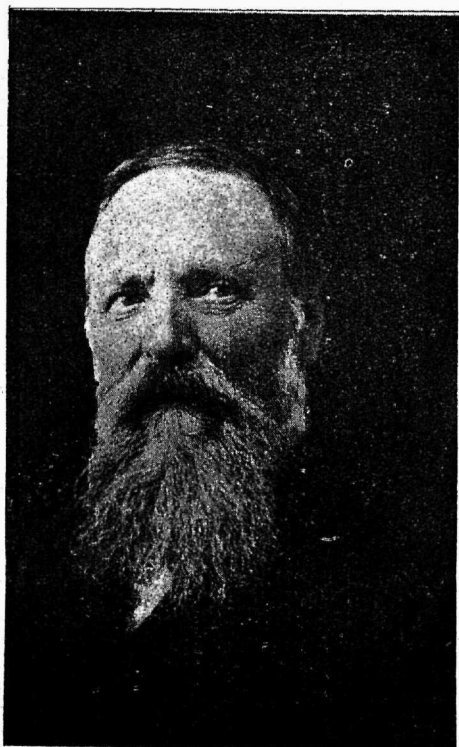
J. Kreideberg
Järvamaa

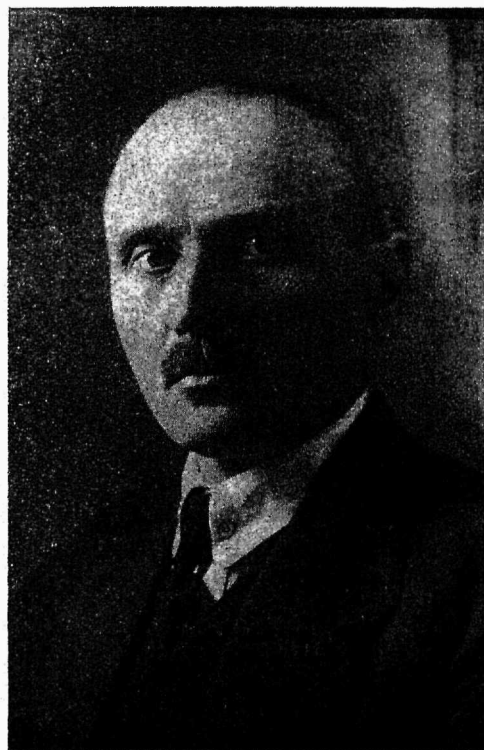
A. Saar
Läänemaa.

H. Reimann
Pärnumaa.

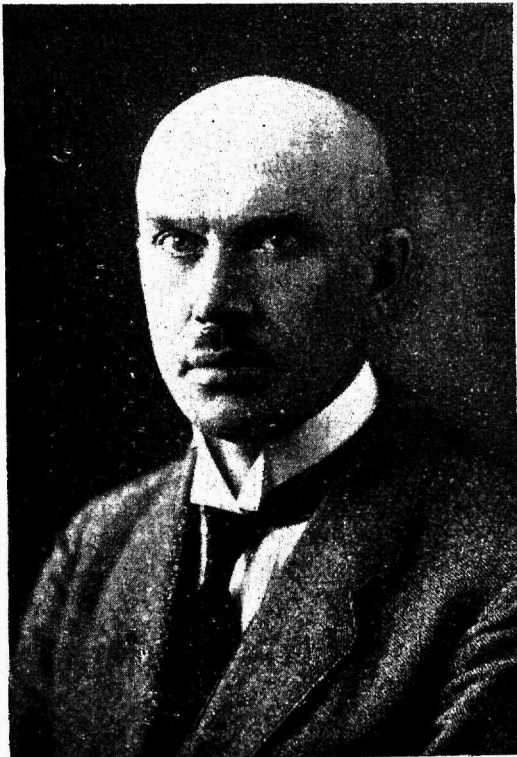
K. Kaasik
Saaremaa.

J. Jans
Tartumaa.

L. Sepp
Viljandimäe.

M. Juhkam.
Virumaa.

J. Grünberg.
Võrumaa.

Mihkel Juhkam.

Viru maavalitsuse esimene esimees.

Ärksama inimesena tuntud Kütti mõisa sepa Jaan Juhkam'i pojana sündis Mihkel Juhkam Virumaal 3. aug. 1884. a. Loomu poolset pehmesüdamline, rõhutas J. J. siiski, et tema oma poegadele iga hinna eest tahab võimaldada seisukoha, kus neil kedagi ei tarvitse kummardada. Selle isa soovi kehastajana avaldab ennast vähemalt poeg Mihkel.

M. Juhkam õppis esiteks Roela küla koolis ja lõpetas Rakvere linnakooli esimese õpilasena. Astus teenistusse Rakvere renteisse ja täiendas oma haridust tundide ja iseõppimise teel 1915–1912. a. Veetis oma puhkeajad Tartus ja Peterburis. Jõudis pea niikaugale, et lugeda võis Saksa ja Prantsuskeele kirjandust. Langes Vene politsei kahtluse alla juba 1905. Saades 1914. a. algul salajase korralduse korjata ära rahvalt kulla, talitas ta vastupidi, ja päästis Virumaale vähemalt pool miljoni kuldrubla. 1917. a. revolutsioon kiskus ta Virumaal avaliku elu etteotsa. Oli Virumaa Seltside Liidu täidesaatva komitee esimees ja Rahvuskogu juhataja üks abidest. Asutasid koos T. Kalbusega rad. sots. erakonna osakonna (praegune tööerakond) Rakveres veel varem, kui see asutati Tallinnas. Valiti Viru maavalitsuse esimeheks esimeheks. Astus teravasse võitlusse enamlastega, elas 1917. a. lõpu ja 1918. a. peidus. Alustas samuti 1918. a. võitlust sakslastega, vangistati nende poolt ja põgenes peale vabastamist Saksa sõdurite tule all Ingerisse. Sakslaste võimu raugemisel oli jälle platsis. Enamlaste pealetungimisel algul 1919. a. sügisel oli heitluse raskuse keskpunkt Virumaal. Juhkam, maakonnavalitsuse esimees, Anderkopp, sekretär, Kalbus, seltskonna agaram esitaja, kindral Reek, esiteks kaitseleidu ja hiljem 5. p. esimene ülem, see oli Rakvere „peaste-komitee“, kes töötas ööd ja päevad, kes kuulutas välja esimese sundmobilisatsiooni Eestis, kes pigistas välja sakslastelt sõjariistu, takistas nende ülepea-kaela taganemist ja tegi kõik, mis võimalik, et enamlaste edasitungi viivitada ja võita Tallinnale aega lõpulikuks löögiks.

Olles valitud Asutava Kogu liikmeks, töötas ta maavalitsuses nõukogu liikmena ja maakonnavalitsuse esimehena edasi, viimasel kohal 1923. a. oktoobri kuuni, millal II Riigikogu liikmena täie tööjõuga Riigikogu tööle asus, olles II Riigikogu

ühtlasi abiesimeheks ja III Riigikogu sekretäriks ning omavalitsus-komisjoni liikmeks.

Riigikogus on M. Juhkam jäänud tuliseks omavalitsuste õiguste eest võitlejaks.

Kirill Kaasik.

Saaremaa maavalitsuse esimene esimees.

Sündis Saaremaal, Kärla v. Kõrkkülas vabadiku pojana 13. aug. 1862. a. Lõpetas Tartus vene õpetajate seminari 1882. a. Oli peale seda kooliõpetajaks kaks aastat Tartumaal Sadukülas ja siis kolm aastat Riias Eesti koolis. 1890. aastal lõpetas Peterburi õpetajate instituudi ja samal aastal määrati ta Kuresaare linnakooli õpetajaks, kus kuni sakslaste Saaremaale tulekuni töötas, s. o. 1917. a. 1919. a. kuni 1925. a. Kuresaare ühisgümnaasiumi loodusloo õpetajaks.

Koolitöö kõrval võttis jõudumööda ka seltskonna elust osa, oli Kuresaare Eesti Seltsi esimeseks esimeheks. Eesti iseseisvuse algul oli K. Kaasik maavalitsuse esimeheks. Praegu on ta pensioni peal. Poliitilistesse parteidesse ei kuulu.

Heinrich Kiiver.

Viru maavalitsuse esimees.

Sündinud on H. Kiiver 1. jaanuaril 1891 aastal Viru maakonnas Vohnja vallas. Peale kooli lõpetamist õppis ta põllumajandust Undla mõisas. Peale selle juhtinud iseseisvalt suuremaid majapidamisi kuni 1915 aasta sügiseni, millal ta Vene sõjaväkke kutsuti. Teenis muuseum 6-da väe inseneeride kontrolöörina kuni 1918. a. kevadeni. Vabadussõjast vabatahtlisena osavõtnud algusest lõpuni 5-das jalgväe rügemendis. 1920. aastal teenistusest vabanes töötanud kuni 1923. a. isa talus. Peale selle põllutöoministeeriumi ametnikuna 1. veebruarini 1924. a., millal ta asunikkuude ja riigirentnikkude poolt Viru maavalitsuse abiesimeheks valiti. Maakonnavalitsuses olles juhatas põllumajandus- ja teede osakondasi. Sellest samast ajast ka Maakondade Liidu nõukogu liige. III-dasse Riigikogusse valiti asunikkuude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse rühma liikmena. Riigikogus oli H. K. omavalitsuse komisjoni liige. 1927. a. Viru maavalitsuse esimees.

August Kohver.

Võro maavalitsuse esimees.

A. Kohver on sündinud 2. jaanuaril 1886. aastal Pärnu maakonnas Halliste

A. Bach †

kihelkonnas V. Karriste vallas väikepõllumehe pojana. Õppis valla- ja Halliste kihelkonna koolis, mille 1904. a. lõpetas, jätkates edasiõppimist tundide võtmise ja iseõppimise teel. Kutsehariduse omandas pikemat aega väljamaal põllumajandust õppides, lõpetades Taanimaal „Daalum'i" ja Saksamaal „Neuhaldenslebeni" põllutöökoolid ja lühemat aega Leipzigi ülikoolis põllumajandust õppides, kust lahtipuhkenud ilmasõda ta lahkuma sundis. Selle järele oli tegev Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseltsi juures põllutööõnõuandjana 1915—1918. a. Võru esimese põllutöö talvekooli õpetajana ja pärast sama kooli juhatajana.

1917/18 valiti ta Võrumaalt Maapäeva saadikuks ja 1919. a. Võru maavalitsuse liikmeks ja maavalitsuse esimeheks, samuti ka 1924. a. ja 1927. a. valimistel, missugusel kohal kuni käesoleva ajani töötab. Maakondade Liidu nõukogu liikmeks on A. Kohver Liidu asutamisest saadik. Riigikokku valiti A. Kohver läinud aastal põllumeeste kogude nimekirja järele. Riigikogus oli ta omaval. komisjoni liige.

Seltskondlisest tegevusest on A. Kohver südilt osavõtnud, olles käesoleval ajal Võrumaa Rahvahariduse Seltsi juhatusel liige, Võru Ühispanga nõukogu esimees,

Kaitseliidu vanematekogu ja Võru Maleva juhatuse liige ja ligi 10 aastat järgimööda Võru Eesti Põllumeeste Seltsi esimees.

Joh. Kreideberg. †

Esimene Järva maavalitsuse esimees.

Järva maavalitsuse esimese esimehe eluloo kohta ei ole korda läinud andmeid saada, mis pärast ta, kahjuks, teiste hulgast puuduma peab.

Martin Krusemann.

Harju maavalitsuse esimees.

Sündinud 11. nov. 1883. a. (u. k. j.) Sindi vabrikus, Pärnumaal. Lõpetas 1899. a. kooliõppuse, teeninud 5 aastat asutustes kirjutajana. Siis vahetpidamata kakskümmend kaks aastat tegutsenud valla-, linna- ja maaomavalitsuste juhtivatel kohtadel.

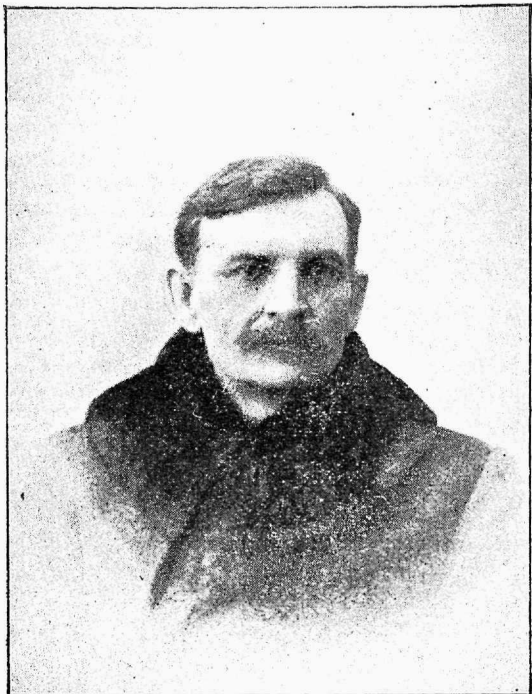
Eesti riigi loomisajast kuni tänini Harju maavalitsuse ja -nõukogu liige, ning 1922. a. saadik maavalitsuse esimees, olles ühtlasi 1925. a. lühemat aega II Riigikogu liige.

E. Maakondade Liidu juhatuse liige ning sekretär 1922—1924. a., nõukogu liige senini.

Heinrich Mihkli p. Lauri.

Viljandi maavalitsuse esimees.

H. Lauri on sündinud 29. novembril 1890. a. Simuna kihelkonnas Virumaal taluomaniku pojana. Õppinud peale Roela vallakooli Rakvere linna (kreis) koolis, mille 1907. a. lõpetas. Peale selle erateel õppides üldharidust täiendanud oli Roela valla kirjutaja juures õpilaseks ja abiliseks. Peale selle õppinud metsaasjandust ja metsaümbertöötamist nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt. Selle järele Soomemaal 1910. a. põllutöökooli lõpetanud, praktiseerides enne kooli sisseastumist kui ka kooli õpevaheaegadel Soome eeskujulikkudes majapidamistes. 1911—1912. a. Väandras kontroll-assistent. 1912—1913. a. Pärnu-Jakobis Enge Põllumeeste Seltsi juures põllumajanduse instruktor. 1914—1918. a. Saaremaa maakonna agronoom. Selle ameti kõrval Eesti maakarja uurimisest Saaremaal osavõtnud, olnud 1915. a. Vene üleriiklise põllumajanduslise üleskirjutamise juhataja Saaremaa maakonnas. 1916—1917. a. sõjaväele heinte muretsemise organisatsiooni juhataja ja Põhja-Balti Saaremaa maakonna Komitee esimees, Saaremaa maakonna toitluskomitee esimees, Saaremaa Eesti Põllumeeste Seltsi abiesimees, Kuresaare Eesti Seltsi juhatuse liige,

P. Rives †

Kuresaare Vast. Kred. Ühisuse juhatuse liige, Saaremaa maakonna sõjakahjude hindamise ja rekvireerimise komisjoni esimees ning Vene Punase Risti Seltsi Saaremaa maakonna talupoegade lendava sanitaar salga volinik ja ülem. Saksa vägede maale tulekul 1917. a. sügisel Saksa okkupatsiooni võimude poolt sõjavangina Saksamaale viidud ja seal olnud kuni 1918. a. lõpuni. 1919—1920. a. Pärnu maakonnaavalitsuse liige, abiesimees, põllumajandus- ja tootlusosakondade juhataja. Sel samal ajal Pärnu maakonna rekvireerimise ja sõjakahjude hindamise komisjoni esimees, Eesti Punase Risti Pärnu osakonna revisjoni komisjoni liige, Pärnu Põllumeeste Seltsi abiesimees ja Pärnu põllutöökooli õpetaja. 1920—1921. a. Polli põllutöökooli majapidamise juhataja ja selle sama aasta kevadest Põllum. keskuhisuse „Estonia“ käes oleva Õisu mõisa majapidamise juhataja. 25. juulist 1921. a. alates senini Viljandi maavalitsuse esimees, kus juhatanud kõige aja kui ka vaheldamisi majandus-, haridus- ja põllutöö osakondi. On selle aja jooksul olnud rahvaväe-, rekvireerimise-, vee-, maade hindamise j. n. e. komisjonide ja komiteede esimees, Eesti Maakondade Liidu nõukogu liige ja juhatuse esimees, viimases ametis 1922. a. alates kuni tänini,

Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi esimees 1923. a. alates, vabadussõjas langenud sõjaväelaste mälestamise Sakalamaa komitee esimees, Viljandi maakonna K. L. kütisalgajuhtuse liige, E. V. Kaitseliide vanematekogu liige ja Sakalamaa maleva juhatuse liige ja maleva pääliku abi, Viljandi linna ja maakonna tiisikuse haiguse vastuvõitmise seltsi esimees, vabadussõja mälestamise Viljandimaa komitee esimees, Eesti maakarjakasvatavate seltsi juhatuse liige, Viljandi maakonna Põllumeeste Esituse juhatuse esimees jne. Erakondliselt kuulub põllumeeste kogusse. Eesti Maarahva Liidu ellukutsuja 1917. a. Saaremaal.

Jüri Mardi p. Markson.

Pärnu maavalitsuse esimees.

J. M. on sündinud 29. juulil (v. k.) 1876. a. Pärnumaal end. „Roodi“ (nüüdne Hallinga) valla Ertsmaa külas „Jaagu talus“, sama taluomaniku noorema pojana, kus ka lapse- ja poisikese-ega möödasaatnud, olles: karja-, töö- ja koolipoiss kuni 20 a. vanuseni, missugusest ajast peale kodust ilma mingisuguse varanduseta lahkunud, olles sunnitud ülespidamiseks teenistust otsima.

Lõpetanud omaaegse Pärnu linnakooli täieliku kursuse 1895. a. ning omanud samal aastal linna-kihelkonna kooliõpetaja kutseõiguse. Peale selle ise edasiõppides ning eriteadlaste kaasabil süstemaatiliselt haridust täiendanud mitnesugustel aladel, eriti aga õigusteaduses, matemaatikas, füüsikas, geodeesias, raamatupidamises, mehaanikas ja tehnilises joonistuses.

Aja jooksul järgmistes ametites olnud:

1) 1896—1897. a. vallakirjutaja- ja vallakooliõpetaja abiline Vee ja Sauga valdades Pärnumaal.

2) 1897—1899. a. vallakirjutaja abiline Hallingu vallas Pärnumaal.

3) 1899. a. Pärnu maakonnaülema II. j. noorema abilise asjaajaja Pärnus.

4) 1900—1905. a. vallakirjutaja Jõõpres Pärnumaal.

5) 1906—1916. a. politsei raiooniülem Pärnu linnas, olles samal ajal mitmed korrad komandeeritud kuberneril käsul maakonnaülemate nooremate abiliste kohuste täitmisele.

6) 1916—1917. a. politseiülevaataja Pärnu linnas.

7) 1917. a. pristavi abiline Pärnu ja Valgamaal.

8) 1. V. 1917—8. X. 1917. a. Vene Ajut. valitsuse Pärnu maakonna komisari asjaajaja Pärnus.

9) 23. XI. 1918. a. peale Saksa okkupatsioonivõimu langemist ja Eesti Valitsuse tegevusse astumist Pärnu maakonnavalitsuse asjaajaja-organisööri (millises ametis oli ka 15. VII. 1917. a. kuni 8. X. 1917. a.).

10) 12. VI. 1919. a. kuni 25. VIII. 1919. a. Pärnu maakonnavalitsuse sekretär.

11) 26. VIII. 1919. a. kuni 14. V. 1920. a. Pärnu maakonnavalitsuse liige, adm. ja teede osak. juhataja.

12) 14. V. 1920. a. kuni 24. VIII. 1920. a. Pärnu maakonnavalitsuse abiesimees ja

13) 24. VIII. 1920. a. kuni senini Pärnu maavalitsuse esimees.

Omaavalitsuse asutustes teenides osavõtnud ka mitmesuguste seltside tegevusest. Eesti Maakondade Liidu nõukogu liige selle asutamisest saadik. Kuulub Põllumeeste erakonda.

Jaan Mõttus.

Valga maavalitsuse esimees.

Jaan Johani p. Mõttus on sündinud Kuigatsi vallas, Loku talus Valgemaal 28. sept. 1891. a. Omanud peale alghariduse kaubanduslise erihariduse. Töötanud kirjaladujana 1907. a., vallakirjutaja abina Aakres, Pühajärves ja Enges 1907—1909. a., Vene riigiteenistuses olnud 1909—1911. a., Nobeli äris 1911—1913. a., sõdades 1914—1919. a., Kuigatsi vallasekretär 1919—1921. a., Valga maavalitsuse liige 1921—1924. a., Valga maavalitsuse liige ja esimees 1924. a. peale kuni tänapäevani. Peale selle alati tegev olnud seltsides ja komisjonides.

M. Neps.

Saare maavalitsuse esimees.

Sündinud 1890. a. 19 spt. (u. s.) Saaremaal Kihelkonna vallas Tammese külas rahvakooliõpetaja pojana. Kuna isa juba 1891. ja ema 1895. aastal surid, jäi ta vaeselapsena vanaema kasvatada kuni 14 eluaastani, kus ka vanaema suri. Sellest ajast peale tuli tal omal jõul — vaatamata vigasele tervisele — eluülevalpidamist teenida ja ühtlasi ka õppida.

Ametites olnud: vallasekretäri abi, talurahva asjade komisari asjaajajaks, renteiametnikuks, rahukohtukirjutajaks ja tõlgiks, ülema talurahvakohtu kirjutajaks, peale selle Krediid Ühingu juhatuse liikmeks, kust 1917. a. valiti maavolikogu esimeseks esimeheks, pärast maavalitsuse liikmeks ja abiesimeheks. Olnud Asutava Kogu, I. ja II. Riigikogu liige. Ühtejärgi

Saaremaa maavalitsuse esimeheks 1923. aastast alates kuni praeguse ajani.

Hugo Jaani p. Reimann.

Esimene Pärnu maaval. esimees.

H. R. on sündinud 9./21. jaanuaril 1884. a. Tartumaal Haava mõisas, mõisarentniku pojana. Hariduse saanud Tartus, kus ka ülikooli õigusteaduskonna lõpetanud 1908. a. Selle järele 1909. a. saadik Pärnus advokaadina tegutsenud. Omaavalitsuse tegevuses olnud ainult Pärnu maakonnavalitsuses, kus 1917. a. nõukogu liikmeks ja pärast maakonnavalitsuse esimeheks valiti. missuguses ametis oli kuni 1917. a. lõpuni.

1919. a. oli rahukohtunikuks Pärnus ning selle aasta lõpust kuni 1920. a. juuni kuuni riigikohtunikuks ja selle järele tegev advokaadina Pärnus. Väljaspool erakondi.

Johannes Reinthal

Esimene Harju maavalitsuse esimees.

Olles sündinud 1931 märtsil 1875. a. Põltsamaa kihelkonnas Kurista vallas kooliõpetaja pojana, sai ta alghariduse omalt isalt, siis Põltsamaa elementaar koolis ja pärast Eesti Aleksandri linna koolis, mille

A. Sild.

1893. a. lõpetas. Sel samal aastal astus Uue-Põltsamaa vallakirjutaja abiliseks, järgmisel aastal Muhu-Suurevalda sellesama ameti peale. 1894 a. tuli J. R. Raplasse õpetajaks ja talurahva asjade komisari kirjutajaks. Kaks aastat hiljem on J. R. juba Ravila vallakirjutaja, jäädes siia 1904 aastani, asutades Kose kihelkonnas seltse ja võttes nende juhtimisest osa. 1904 a. tuleb ta Kohila valla kirjutajaks. Siin omab J. Reinthali tegevus poliitilise ilme ja 1905 a. lõpul on ta sunnitud põranda alla kaduma. Ta mõistetakse asumisele.

1906 a. on Eestis tagasi, töötades mitme ajalehe juures. 1910 a. asutas ta Tallinna päevalehe „Tallinna Teataja“, mille vastutavaks toimetajaks ta rida aastaid oli. 1917 a. nimetati J. R. Harjumaa müütsa ülemaks ja valiti esimeseks Harju maavalitsuse esimeheks. Oli Asutava Kogu liige. Sel samal ajal nimetati Petseri maalemaks, jäädes sellesse ametisse 1921 aastani. Sellest ajast tegutseb J. R. Tallinna panga tegelasena ja Tallinna linna omavalitsuses.

Peeter Riives †

Kolmas Tartu maavalitsuse esimees.

P. R. sündis Pangodis, Tartumaal, 21. jaan. 1874. a. mõisa rentniku pojana, lõpetas keskkooli ja Tartu ülikooli usuteaduskonna. Et tema tulise isamaalasena õpetaja kohta kodumaal saada ei võinud, töötas ta algul saksakeele õpetajana Varssavis kadettide korpuses, siis Vilna, Orelli ja viimaks Peterburi keskkoolides. Peale revolutsiooni tuleb ta kodumaale, ostab Kuremaal talu. 1921 a. valitakse ta põllumeeste rühma nimekirja järele Tartu maanõukogu liikmeks ja maavalitsuse esimeheks. Suure töö kõrval jätkub tal energijat töötada Tartumaa Pangas, K.-S. „Omas“, A.-S. Teguris, Tartu piimaühisuses ja mujal. Maak. Liidus oli P. R. nõukogu ja juhatuse liige. Ühel Tallinna sõidul jäi ta häkki haigeks ja suri Tartu haigemajas 12 märtsil 1925 a.

Aleksander Saar

Lääne maavalitsuse esimees.

Ainuke maavalitsuste esimeeste hulgast, kes ühes maaomavalitsustega kümneaastast juubelpäeva võib pidada, on A. Saar. Tema oli esimene Lääne maavalitsuse esimees ja on seda senini vahetpidamata olnud. Sel ajal, kui mõnes maavalitsuses neid 4—5 olnud, tunneb Lääne maavalitsus ainult üht ainust, A. Saart. Lähemal päi-

vil tuleb ka aga temal amet 30. juunil valitud uuele esimehele üle anda.

A. Saar on sündinud 1883. a. Lustivere vallas, Viljandimaal, põllumehe pojana. Alghariduse sai Lustivere Vene koolis. Selle lõpetamisel täiendas ennast iseõppimise teel ja astus 1905. a. Soome Harju põllutöökooli, mille 1907. a. auhinnaga lõpetas. Peale selle oli Soomes ja Venemaal mõisate valitsejaks. Sealtsutsu teda Põhja-Eesti Põllumeesteseltside Kesktöimkond 1910. a. kevadel maaparanduse instruktoriks. Suur ilmasõda lõpetas aga keskseltsi instruktorite viljaka töö. Saar kutsuti Põllutööministeeriumi teenistusesse, kust ta Lääne maakonna nõukogu liikmeks ja samal 1917. a. maavalitsuse esimeheks valiti.

Maavalitsuse tegevus oli sel ajal alles täiesti välja kujunemata, ja maakonda tuli Vene vägede laastamise eest hoida. Seda püüdis ka Saar kõige jõuga teha. Peale Vene vägede lahkumist algas võitlus enamlastega, kes maakonnavalitsust oma kätte püüdsid kiskuda. Saare agaral vastutöötamisel, keda esimene Eesti polk toetas, ei läinud see neil enne korda, kui 3. jaanuaril 1918. a., kui Saar maakonnas omakaitset organiseerimas oli.

Peale selle püüti Saart enamlaste võimude ja kohalise komisari poolt arreteerida, kuid see ei läinud neil korda ja Saar asus Tallinna, põrandaalusele organiseerimise tööle, mis kuni enamlaste võimu kukutamiseni kestis. Saksa vägede tulekul asus Saar uuesti Lääne maavalitsuse juhtimisele, kuid see ei kestnud kaua, sest okkupatsiooni võimud sundisid teda sealt omakorda lahkuma ja nimetasid Saare Amtsvorsteheri abiliseks, kuid Saar ei võtnud seda kohta vastu, ehk teda küll ähvarduste abil seda tegema sunniti.

Maikuul, kui Saar Lihulasse väljasõidul oli, arreteeriti ta sakslaste poolt kui Saksa võimude vastu kihutustöötegija ja paigutati Haapsalusse vangimajja, kust ta hiljem Tallinnasse viidi. Tallinnast saadeti ta K. Päts'iga koos Kuramaale vangide laagrisse. Kolme nädala pärast toodi ta Tallinna tagasi, kuid saadeti mõne päeva järele Minski kubermangus asuvasse vangide laagrisse. Selle laagri mullakoobastes tuli tal kuni okkupatsiooni võimu langemiseni viibida.

Vangilaagrist 29. nov. 1918. a. tagasi jõudes asus ta kohe Lääne maavalitsuse esimehe kohale, kus teda raske töö ootas, sest sõda enamlastega oli alanud, mis maa-

Eesti maa
praegused

valitsuste
esimehed.

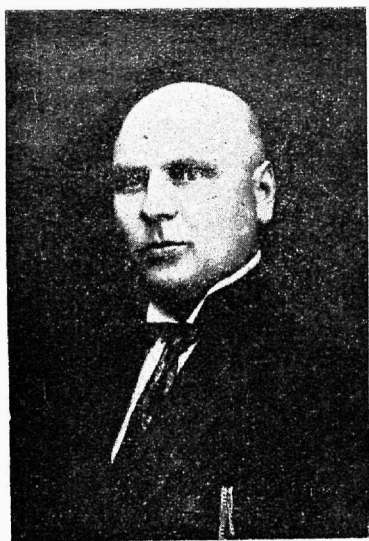
M. Krusemann
Harjumaa.

J. Sõnajalg
Järvamaa.

A. Saar
Läänemaa.

F. Trahv
Petserimaa.

J. Markson
Pärnumaa.

M. Neps
Saaremaa.

E. Saar
Tartumaa.

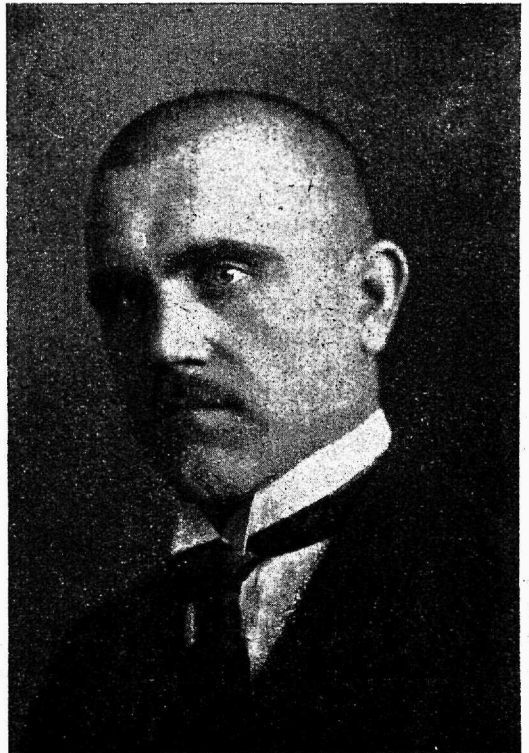
H. Lauri
Viljandimaa.

J. Mõttus
Valgamaa.

H. Kiiver
Virumaa.

A. Kohver
Võrumaa

valitsustele palju kohustusi ja raskusi peale pani.

Peale selle on Saar alati elavalt seltskondlisest tööst osa võtnud, olles mitmes seltsis ja ühisuses esimeheks ja oma maa-koha Taeblas eeskujuliselt korda seadnud. Riigikogu valimistel 1920. a. valiti ta Läänemaa põllumeeste poolt Riigikogusse.

Ernst Saar.

Tartu maavalitsuse esimees.

Sündinud on E. Saar 1892. aastal 4. okt. Viljandi maakonnas Võisiku vallas. Hariduse saanud Kõo ministeeriumi koolis ja Tallinna õhtukeskkooli kursustel, erihariduse Soomes, Orismala põllutöökoolis ja Mustiala põllumajanduse instituudis. Viimase lõpetas 1915. aastal, mille järele Vene sõjaväkke võeti. Lõpetades Petrogradi tehnoloogia instituudis gaasimajanduse lahutusteaduse kursused, töötas Vene sõjaväes gaasimajanduse instrktorina, kuna vabadusesõja algul astus vabatahtlikult kalevlaste malevasse reamehena, kuna sõja lõpul roodu ülemana lahkus. Vahvuse eest sai II liigi III järgu Vabaduseristi.

1921. a. astus Tartu maakonnavalitsusse maakonna agronoomina teenistusse. 1922. a. kuni 1924. a. märtsini oli ühtlasi valitsuse liikmeks, juhataes põllumajandus-osakonda. 1923. a. lõpul maaomavalitsuste valimistel valiti maanõukogu liikmeks, 1924. a. algust revisjoni komisjoni esimeheks ja 1925. a. 1. maist surnud Riivese asemel maavalitsuse esimeheks. 1925. aastast E. Maakondade Liidu nõukogu ja juhatusse liige.

Võttes osa poliitilisest ja seltskondlisest elust on E. Saar muuseas tegev järgmistes organisatsioonides: Tartumaa põllumeeste esituse esimees, Tartumaa maleva pääliku abi, vabaduseristi vendade organiseerija ja päälik kuni 1926. a. kevadeni, praegu juhatusse liige, Tartumaa Panga juhatusse esimees, põllutööriistade vabrikuga a.-s. „Teguri“ juhatusse liige, Tartu Põllumeeste seltsi abiesimees, Vahi põllutöökooli, Vasula kodumajanduskooli, Tartu Naisühingu Käsitöökooli ja Tartu tehnika gümnaasiumi hoolekogude liige.

Leo Sepp.

Viljandi maavalitsuse esimene esimees.

Sündinud 26. okt. 1892. a. Simuna kihelkonnas, Virumaal, vallakirjutaja pojana. Hariduse sai Tartu reaalkoolis ja Riia poliitnikumis, mille kaubandusosakonna 1914. a. lõpetas. 1913. aastast tegev Viljandi vas-

tastikkuse krediitühisuses asjaajajana ja juhatusliikmena. 1917. a. Viljandi maavalitsuse esimees. 1918. a. enamlaste võimule pääsemise puhul võeti ühes Viljandi tegelastega vangij ja saadeti Peterburi Krestõi vangimajasse, kust alles Bresti rahulepingu järele vabanes ja kodumaale pääsis. Vabadussõja ajal teenis rahvaväes ja hiljem sõjaväe kantseleis peakontrolõri abina. 1921. a. valiti Eesti Panga direktoriks, kellena tegutses kuni rahaministriks kutsumiseni J. Jaaksoni kabinetti. Selles ametis senini.

August Sild.

Valga maavalitsuse esimene valitud esimees.

August Jaani p. Sild sündis 18./6. juunil 1881. a. Tartumaal, Kongota vallas veike-talupidaja pojana. Puhja kihelkonna kooli lõpetanud 1898. a. 1899. a. kuni 1905. a. Peterburis vabrikutes ja kontorites töötanud. 1906. aastast Kongota valla- ja kohtukirjutaja juures õpilaseks ja abiliseks. 1909. a. kolm kuud vallakirjutaja kohuste täitja ja 1909. a. lõpust kuni 1912. a. lõpuni Udernavalla kirjutaja. 1913. a. kuni siiaajani Laatre valla sekretär. Vahepeal, 4. juul. 1921. a. kuni 28. juunini 1924. a. Valga maavalitsuse esimees ja maavolikogu liige 1921. a. kuni 1927. a., ühtlasi ka Valgamaa tulumaksu komitee liige ja Valga maakonna hoolekandekohtu liige.

Jakob Sõnajalg.

Järva maavalitsuse esimees.

Sündinud 1887. a. oktoobri 22. p. (v. k.) Järvamaal, Mäe v. Mündi möldri pojana. 1904. a. lõpetas Paide linnakooli ja astus H. Treffneri eragümnaasiumi. 1905. a. revolutsiooni järele jäi kodu isa talu peale. 1909. a. sai kodukülas kooliõpetaja koha. 1917. a. maakonna miilitsakomitee abiesimees ja esimeste omavalitsuste valimiste järele maanõukogu liige ning maavalitsuse sekretär. 1918. a. algul enamlaste käes vangis, algul Naissaarel, pärast „Krestõi“ vangimajas. Vabaks sai Bresti rahulepingu põhjal ja kodumaale pääses 1919. a. aprilli kuus. Okkupatsiooni ajal pidas talu. Okkupatsiooni varisemisel asus maavalitsuse töösse. Tolleaegse sõjaministri K. Pätsi erilisel volitusel organiseeris Järvamaa kaitsepataljoni ja võttis osa pataljoni esimestest kokkupuutumistest enamlastega. 1919. a. valiti maavalitsuse esimehe kohale, kuhu on jäänud ka järgmistel valimistel, Asutava Kogu töödest võttis Eesti

Tööerakonna liikmena osa. E. Maakondade Liidus on J. Sõnajalg kaasatöötanud Liidu algusest senini nõukogu ja juhatuse liikmena. Seltskonnatööst on osavõtnud 1909. a. peale Paide Põllumeeste Seltsi, Kaubatarvitajate ja Piimaühisuste juhatustes nende algusest tänaseni.

Ferdinand Trahv

Petseri maavalitsuse esimees.

Sündinud Valgemaal, Kaagjärve vallas

(enne Võrumaal) talu omaniku pojana 1894 a.

Lõpetanud Peterburi medicin velskeri kooli 1914 a., mis ajast peale tervishoiu alal tegev olnud, enne Venemaal ja 1920 a. peale Petserimaal epideemia vastu võitleva lentsalga ülema kohal, kust 1927 a. Petseri maavolikogu liikmeks ja maavalitsuse esimeheks valiti. As. Riigir. Liidu Kesknõukogu liige ja seltskonna tegelane.

Maaomavalitsuste esituskogude ja valitsuste liikmed.

Harjumaa.

I. 1917. a. valitud maak.-nõukogu liikmed:

- Demokr.: 1. Johannes Reinthal; 2. Robert Brendsen; 3. Martin Krusemann; 4. Johann Ploompuu; 5. Jakob Ploompuu; 6. Peter Riemann; 7. Julius Aamisepp; 8. Hans Penthal;
Sots.: 9. Ernst Martinson; 10. Aleksander Oinas; 11. Arnold Vesterberg; 12. Jaan Heinrichson; 13. Aug. Thomson; 14. Anton Martinson;
Enaml.: 15. Vold. Võõlmann.

Äraastunud A. Thomsoni asemele tuli nõukokku Johann Jans ja selle äraastumise järele Paul Tamberg.

II. 1921 a. valitud maak.-nõukogu liikmed:

- Põllum. kogu: 1. Oskar Suursööt; 2. Alfred Maurer; 3. Johannes Gutmann; 4. Eduard Birkenberg; 5. Aleksander Lensmann; 6. Gustav Ehkmann; 7. Gustav Sepper; 8. Jaan Gelfria;
Rahvaerak.: 9. Johann Ploompuu; 10. Adr. Birk; 11. Rein Eliaser;

Harju maakonna esimene nõukogu.

Tööerak.: 12. Otto Strandmann; 13. Rudolf Kurris; 14. Viktor Tomberg; 15. Oskar Jürgenfeldt; 16. Gustav Leht;

Sots.: 17. Aleksander Tulp; 18. Johannes Klesment; 19. Karl Ast;

Harjumaa tööliste ühisused — kommunistid: 20. August Rismann; 21. Jaan Stutenmeister;

Harjumaa Maatöölise Ametiühisuste ja Eesti Iseisva Sotsialistliku Tööliste partei ühisuse nimek: 22. Paul Abramson; 23. Aleksander Veltmann.

Märkus: Kokku oli maak-nõukogu koosseisus 18 liiget, kuid 1921—1923 a. jooksul astusid nõukogust ära Oskar Suursõõt, Aadu Birk, Viktor Tomberg, Joh. Klesment ja Aug. Rismann; nende asemele astusid nõukokku Gustav Sepper, Rein Eliaser, Gustav Leht, Karl Ast ja Jaan Stutenmeister.

III. 1924. a. valitud maak-nõukogu liikmed:

Põllum. kogu: 1. Johann Ploompuu; 2. Eduard Birkenberg; 3. Joosep Reinholm; 4. Aleksander Lensmann; 5. Johannes Bachmann; 6. Martin Krusemann; 7. Johannes Gutmann; 8. Heinrich Tomander; 9. Johann Lepp; 10. Hans Kuik; 11. Jakob Ridbek;

Tööerakonna ja rahvuslik-vabameelsete rühm: 12. Rudolf Kuris; 13. Ernst Vebermann;

Kristlik rahvaerak.: 14. Johannes Rikko; 15. Madis Rookmann;

Rahvaerak.: Rein Eliaser;

Asunikku-, riigirentnikku- ja veikepõllupida-

jate rühm: 17. Benedikt Oja; 18. Johann Depmann; 19. Oskar Tomson;

Asunikku-, veikemaapidajate ja maatameeste rühm: 20. Aleksander Altof;

Kalameeste-, saarte- ja rannaelanikkude rühm: 21. Gustav Tomander;

Töörahva ühise väerinna (kommunistide) rühm:

22. Aleksander Janson; 23. Johannas Jürna; 24. Jakob Raudsepp; 25. Jüri Lehtmets;

Sots.: Jaan Uudelt.

Märkus: Kokku oli maak-nõukogu koosseisus 18 liiget, kuid 1921—23 a. jooksul astusid nõukogust ära Aleksander Janson, Johannes Jürna, Jakob Raudsepp, Martin Krusemann, Eduard Birkenberg, Joosep Reinholm, kuna Johannes Rikko ära suri; nende asemele astusid nõukokku Madis Rookmann, Jüri Lehtmets, Heinrich Tomander, Johann Lepp, Jaan Uudelt, Jakob Ridbek, Rein Eliaser ja Hans Kuik.

I. 1917. a. valitud maak.-valitsuse liikmed:

Demokr.: Johannes Reinthal — esimees 2. Martin Krusemann;

Sots: 3. Ernst Martinson; 4. Johann Jans — sekretär; 5. Arnold Vesterberg — abiesimees; 6. Marie Ilves — sekretär; 7. Friedrich Pajo — sekretär;

Tööerak.: 8. Oskar Jürgenfeldt;

Rahvaerak.: 9. Julius Reintam, hiljem abiesimees.

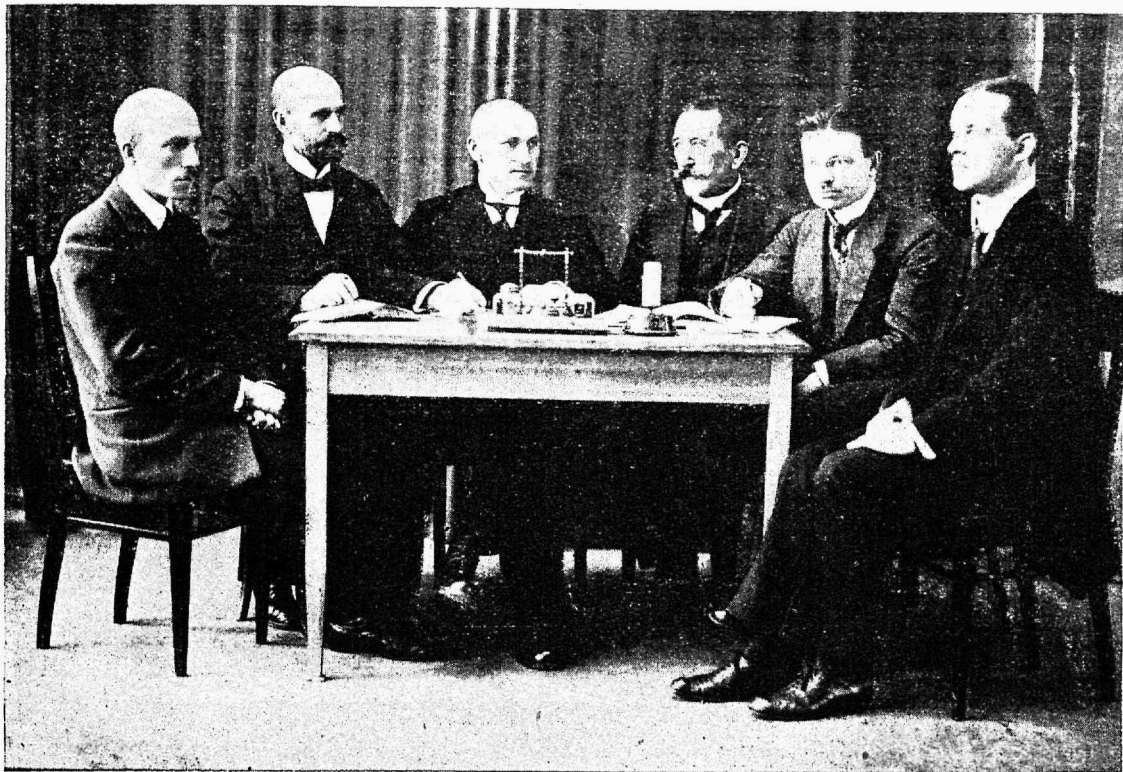
Märkus: 1917—1921. a. jooksul läksid ametist ära Joh. Reinthal, Ernst Martinson, Joh. Jans ja Marie Ilves, asemele astusid Friedrich Pajo, M.

Järva maakonna esimene nõukogu ja valitsus.

I rida: A. Tobro m. v. sekr., J. Sõnajalg m. v. esimees, M. Kask m. nõuk. esimees, T. Käsebier nõukogu abiesimees.

Lääne maakonna esimene valitsus

Jaan Nurk, Heinrich Anniko, Aleksander Saar, Madis Treumann, Johannes Reinhold ja Eduard Alver,

Ilvese asemele, Joh. Reinhali kohuseid täitis Julius Reintamm ning juurde valiti Oskar Jürginfeldt. M/v. liigete arv oli esmalt 5, hiljem 6.

II. 1921. a. valitud maak.-valitsuse liikmed:

1. Oskar Suursööt — esimees; 2. Tiido Laur — sekretär; 3. Rudolf Kuris; 4. Oskar Jürginfeldt; 5. Julius Reintamm — abiesimees; 6. Martin Krusemann, varem abiesimees.

Märkus: 1921—23. a. jooksul lahkus ametist O. Suursööt, asemele astus Martin Krusemann; tegelikult oli 5 liiget.

III. 1924. a. valitud maak.-valitsuse liikmed:

1. Martin Krusemann — esimees; 2. Karl Treumann; 3. Anton Martinson — sekretär; 4. Joosep Reinholm, 5. Juljus Reintamm — abiesimees; 6. Dr. Eduard Pihlak.

Märkus: 1923—1926. a. jooksul astus ametist ära Karl Treumann, asemele valiti Joosep Reinholm; seega oli alati 5 liiget.

Läänemaa.

I-se 1917 a. valitud maakonnanõukogu liikmete nimekiri:

Veidermann, Ernst. Anniko, Heinrich. Jurikson, Mihkel. Saar, Aleksander. Blees, Nikolai. Nurk, Jaan. Riitsam, Mihkel. Üürjike, Jüri — abiesimes. Treumann, Madis. Davidov, Lembit — esimees. Lember, Priidu. Koppelmann, Jaan. Rand, Hans.

II., 1921 a. valitud maanõukogu liikmete nimekiri:

Põllum. kogude: Saar, Aleksander. Jungermann, Priidik, Kokla, Gustav, Freibach, Hans, Tiitso, Jüri.

E. Sots. Tööl. P.: Soppelpmann, Villem. Uustalu, Jüri. Nurk, Jaan.

Tööerak: Tatter, Boris. Veidermann, Jaan, Davidov, Lembit, Selg, Ulrich. Maaker, Villem. Kristl.: Anniko, Heinrich. Jürgenson, Ferdinand. Märkus: Nõukogust lahkunud liikme Davidov, Lembiti asemele astus Veidermann, Ernst ja Selg, Ulrichi asemele Aljas, Jakob.

III-da 1924 a., valitud nõukogu liikmete nimekiri:

Põllum. kog.: Saar, Aleksander. Kokla, Gustav. Jungermann, Priidik. Espenbaum, Friedrich. Valk, Jüri. Kamarik, Jüri.

Hiiu-saare esit. nimekirjast: Luuberg, Otto. Kristl. Rahvaerak. ja Rootsi Rahvaerak. ühend. nim.: Heide, Ado. Vesterblom, Mathias.

E. Sots. Tööl. Partei: Nurk, Jaan. Tööerak. asun. ja riigirentn. ühend.: Maaker, Villem. Kalso, Jüri. Hellmann, Mihkel. Zimmermann, Johannes. Rammelkoor, Johannes.

IV-da 1927 a. valitud maavolikogu liikmete nimekiri:

Asun. riigirentn. ja Väikepõllupidajate koond. Maaker, Villem. Zimmermann, Johannes. Vunn, Julius. Aljas, Jakob. Paas, August. Kalsu, Jüri.

Põllum. kog.: Saar, Aleksander. Langeberg, Evald. Laurik Mihkel. Järbach, Aleksander.

E. Sots. Tööl. P.: Tikerpuu, Oskar. Puss, Jakob.

Kristliku Rahvaerak. rühma.: Heide, Ado.

Tööerak., edumeels. põllumeeste, asun. ja riigirentn. rühma: Kiindok, Johannes.

Rootsi Rahva Liit: Berggren, Johan,

I-se valitsuse nimekiri:

Saar, Aleksander — esimees. Treumann, Madis, Anniko, Heinrich. Jurikson, Mihkel. Reinhold, Johan — sekretär.

Märkus: Valitsusest lahkunud liikme Jurikson, Mihkel asemele astus Alver, Eduard; Treumann Madis asemele Davidov, Lembit; Anniko, Heinrich asemele Veidermann Ernst. Alver, Eduard ase-

mele astus Nurk, Jaan ja sekretär J. Reinhold'i asemele Arak, Aleksander.

II-se valitsuse liikmete nimekiri:

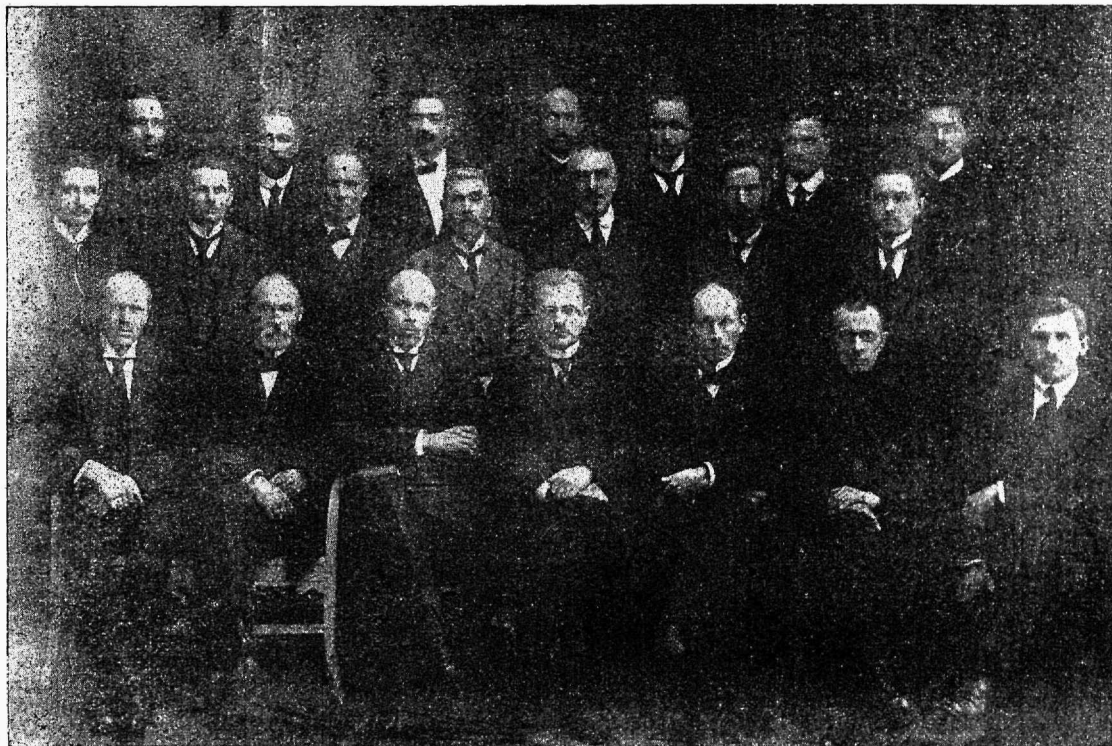
Saar, Aleksander — esimees, põllum. Davidov, Lembit — abiesimees, tööerak. Park, Karl — sekretär, sots., Veidermann, Ernst — liige, tööerak.

Märkus: Valitsusest lahkunud liikme Veidermann, Ernst asemele valitud väljastpoolt Tammeveski, Karl, erapool.

III. Valitsuse liikmete nimekiri:

Saar, Aleksander — esimees, põllum. Koka, Gustav — abiesimees, põllum. Heide, Ado — liige, kristl., Tammeveski, Karl — sekretär (erap.)

Pärnu maakonna esimene nõukogu ja valitsus

Pärnumaa.

I-se (1917—1920. a.) maakonnanõukogu liikmed.

Valitud 25. juunil 1917. a. Koosseis 15 liiget.

Eesti Maarahva Liidu nimekirja järele: 1. Hansen, Johan — abiesimees 1. VII. kuni 7. XII. 17. a. Leesment, Jaan. Tõrvand, Hans. Nõmmik, Madis — abisekretär 11. XII. 18. a. kuni volituse kehtvuseni, Laarmann, Mats — abiesimees 31. X. 20. a. kuni volituse kehtvuseni.

Sotsialrevolutsionäride nimekirja järele: Talts, Nikolai — sekretär 7. II. 19—11. VI. 19. a. Oja, Jaan, Hansschmidt, August — sekretär 1. VII. kuni okt. 1917. a. ja 11. XII. 18. a. kuni 7. II. 19. a., abiesimees 7. II. 19. a. kuni 31. X. 20. a. Kopvillem, Jaan — lahkus 1918. a.

Erapooleetute keskrühmast: Reimann, Hugo —

esimees 1. VII. — 7. VII. 17. a. Valiti uuesti 11. XII. 1918. a. kuid astus tagasi. Raid, Hermann — esimees 7. XII. 17. a. — 25. XI. 18. a. ja 7. II. 19. a. kuni volituse kehtvuseni. Liivak, Karl. Markson, August — abiesimees 7. XII. 17. a. — 25. XI. 18. a. Leibur, Jaan — lahkus 1918. a. Raud, August — lahkus 1919. a. Koppel, Karp — kutsutud J. Leiburi asemele. Treumuth, H. — kutsutud 3. II. 19. a. J. Kcpvillemi asemele. Luus, Mart — kutsutud 16. VI. 19. a. A. Raudi asemele.

II-se (1921—1923. a.) maakonnanõukogu liikmed.

Valitud 27.—28. veebr. 1921. a. Koosseis 15 liiget.

Maatöölaliste rühmast: Peelmann, Johannes. Eesti Sotsialdemokr. Tööl. Partei nimekirja järele: Leibur, Jaan — maak.-nõukogu ja m.-v. sekretär. Lahkus nk. liikmest 28. V. 21. a. ja sekretärist — 23. XI. 22. a. Lusik, Arseny — valitud nk. ja mv.

sekretäriks 24. XI. 22. a. Lahkus nõuk. liikmest 15. III. 23. a.

Põllumeeste kand. nimekirja järele: Teng, Peeter. Jürgens, Anton, Andresson, Jakob. Laarman, Mats. Sittenberg, Hans. Leesment, Jaan. Teearu, Peeter. Tõrvand, Hans — esimees.

E. Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei nimek.: Piiskar, Jaan — lahkus 18. I. 23. a. Gustavson, Oskar. Kink, Edurad. Nanilson, Jaak.

Tööerakonna nimek. järele: Pool, Theodor Liivak, Karl — abiesimees. Tamm, Karl — kutsutud 3. V. 21. a. J. Leiburi asemele. Sosi, Jaak — kutsutud 18. I. 23. a. J. Piiskari asemele. Tishler, Arseny — kutsutud 15. III. 23. a. A. Lusiki asemele,

esimees. Jürgens, Anton. Leesment, Jaan. Laarman, Mats. Teng, Peeter. Mitt, Hans — abisekretär. Nuut, Jaan. Pärn, Jaan — kutsutud 11. IV. 24. a. J. Rea asemele, kõrvaldatud III-da diviisi ülema käsul. Pahk, Artur — kutsutud 11. IV. 24. a. V. Kanguri asemele, kõrvald. III-da diviisi ülema käsul lahkus 6. XI. 24. a. Rea, Vladimir — kutsutud 3. XI. 24. a. J. Nanilsoni asemele. Kink, Eduard — kutsutud M. Janson asemele, sekretär. Maksim, Juhan — kutsutud 14. XI. 24. a. V. Rea asemele, kõrvaldatud 3-da diviisi ülema käsul. Ehrmann, August (Tööer, as., riigirentn.). Paju, Johannes (Tööer, as., riigirentn.). Veisson, Jaan (Põllum. nimek.). Kolm viimast isik. kutsutud nõukogust kõrvaldatud Ühisväerinna kand. asemele.

Saaremaa esimene maakonna nõukogu ja valitsus.

Pahemalt, paremale poole seisavad: 1) Johannes Oks, maanõunik, 2) Aleksander Sepp, mv. liige, 3) Jaan Haab, mvl., 4) Anton Üksti, mn., 5) Aleksander Kärner, mvl., 6) Reinhold Paas, mv. esimees, 7) Feodor Kanaval, mv. sekretär, 8) Aleksander Velvelt, kaupluse juhataja, 9) Aleksei Janson, mv. l. ja 10) Peeter Salm, m. kontrollöör.
Istuvad: maanõunikud 1) Mihkel Kommel, 2) Aleksander Punab, 3) Ivan Külaots, 4) Feodor Ermus (juhataja), 5) Mihkel Koov, 6) Priildo Jalakas ja 7) Timofei Pallas.

III-da (1924—1926. a.) maakonnanõukogu liikmed.

Valitud 9.—10. dets, 1923. a. Koosseis 15 liiget.

Tõerahva Ühisväerinna nimek. järele: Nanilson, Jaak — tapetud 18. VIII. 24. a. Kangur, Vladimir — lahkus 11. IV. 24. a. Rea, Jaan — lahkus 11. IV. 24.

E. Sotsialdemokr. Tööliste Partei nimek. järele: Janson, Mihkel — sekretär, lahkus 1. X. 24. a. Gustavson, Oskar.

Tööerakonna, asun., riigirentn. liidu ja väikepõllupid. nimek.: Kasper, Jaan — abiesimees. Fuks, Johannes. Pool, Theodor.

Põllumeeste kand. nimek. järele: Tõrvand, Hans —

IV-da (1927—1929. a.) maavolikogu liikmed.

Valitud 20—21. märtsil 1927. a. Koosseis 15 liiget.

E. Sotsialistl. Tööliste Partei nimekirja järele: Kink, Eduard. Kadak, Johan. Gustavson, Oskar. Kuller, Aleksander; Tisler, Arseny — sekretäri abi Tammai Villem — abiesimees.

Asun., riigir., ja põllupid. nimekirja järele: Fuks, Johannes — esimees.

Tööerakonna, asun., riigirentn. ja põllupidajate nimekirja järele: Kask, Oskar.

Põllumeeste nimekirja järele: Laarman, Mats. Leesment, Jaan. Riis, Mihkel. Teng, Peeter. Jürgens, Anton — sekretär. Veisson, Jaan.

I-se (1917—1920. a.) maavalitsuse liikmed.

Reimann, Hugo — esimees 9. X. 17. a. kuni sama aasta lõpuni. Hansen, Johan — abiesimees 9. X. 17. a., 25. IX. 18. e. ja 28. IV. 18. a.—25. VIII. 1919. a., esimees 25. VIII. 20. Kopvillem, Jaan — mv. liige 9. X. 17. a. — 1918. a., lahkus 1918. a. Pool, Theodor — mv. esimees I. III 18. a.—11. VI. 19. a. Jürmann, August — mv. liige ja abiesimees 11. XII. 19. a.—7. 11. 19. a. Talvik, Sigfried Dr. — mv. liige 11. XII. 18. a. kuni 7. II. 19. a. mill lahkus mv. liikmest ja 25. VIII. 19. a. tervishoiu osakonna juhatajast. Piiskar, Jaan mv. liige 11. XII. 18. a.—11. VI. 19. a. Talts, Nikolai — mnk. ja mv. sekretär 7. II. 19. a. kuni 11. VII. 19. a., mv. esimees 11. VI. 18. a.—25. VIII. 19. a. Lauri, Heinrich — valitud mv. liikmeks 7. II. 19. a. ja abiesimeheks 25. VIII. 19. a., lahkus 14. V. 20. a. Töötsi, Juhan — mv. liikme k t. 11. VI. 19. a. kuni 21. II. 20. a. Markson, Jüri — mv. sekretäriks 11. VI. 19. a.—24. VIII. 19. a., mv. liikmeks 26. VIII. 19. a.—14. V. 20. a., abiesimeheks 14. V. 20. a.—24. VIII. 20. a. ja esimeheks 24. VIII. 20. a. kuni seni ajani. Raud, Märt — mv. liige, valitud 21. II. 20. a. Kool, Ferdinand — mv. liige, valitud 21. II. 20. a. Laarman, Mats — valitud mv. liikmeks 14. V. 20. a. ja abiesimeheks 24. VIII. 20. a. Leibur, Jaan — mv. sekretäriks valitud 24. VIII. 19. a. Gustalu, Hans Dr. — maak. arstiks ja tervishoiu osak. juhatajaks valitud 26. VIII. 19. a. Eltermann, Jüri — toilitus osakonna juhatajaks 12. VI. — 28. VIII. 19. a. Noppel, Karp — toilitus osakonna juhatajaks 25. XI. — 11. XII. 18. a.

II-se (1921—1923. a.) maakonnavalitsuse liikmed.

Markson, Jüri — esimees Laarman, Mats — abiesimees, lahkus mv.-st 9. XII. 21. a., Raud, Märt — liige, lahkus mv.-st 9. XII. 21. a. Kool, Ferdinand — liige, lahkus 18. I. 23. a. Leibur, Jaan — sekretär, lahkus mv.-st 23. XI. 22. a. Maurer, Georg — valitud mv. liikmeks 12. VII. 22. a., abiesimeheks 21. IX. 22. a. Matvei, Johan — valitud mv. liikmeks 12. VII. 22. a. Lusik, Arseny — sekretär, valitud mv. liikmeks 24. XI. 22. a. J. Leiburi asemele. Land, Jüri — valitud mv. liikmeks 18. I. 23. a. F. Kooli asemele.

III-da (1924—1926. a.) maakonnavalitsuse liikmed.

Markson, Jüri — esimees. Maurer, Georg — abiesimees. Land, Jüri — liige. Matvei, Johan — liige. Lusik, Arseny — sekretär.

IV-da (1927—1929. a.) maavalitsuse liikmed.

Markson, Jüri — esimees. Ehrmann, August — abiesimees. Land, Jüri — liige. Unt, Maksim — liige. Lusik, Arseny — sekretär.

Tartumaa.

Maakonnanõukogu liikmed 1917. a.:

1. Bach, Artur; 2. Toom, Karl; 3. Illisson, Jaan; 4. Anderson, A. (ristinime ei ole teada); 5. Jaska, Rudolf; 6. Lomp, Juljus; 7. Podrtätschik, Aleksander; 8. Priimägi, Hans; 9. Köpp, Johann; 10. Parik, Jüri; 11. Baranin, P. (ristinime ei ole teada); 12. Mägi, Johan; 14. Kalm, Hans; 15. Talvik, Siegrid Dr.

Üleval tähendatud maakonnanõukogu liigete kohta puuduvad lähemad teated, missugusesse poliitilisse rühma keegi kuulus, on olnud ainult kaks tiiba „pahem“ ja „parem“ poolte tiib.

Maakonnanõukogu liikmed 1921 a.

Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste partei: 1. Jonas, Erich; 2. Laar, Mihkel; 3. Pärn, Aleksander; 4. Jaska, Rudolf; 5. Tammik, Arnold; Eesti Sotsialdemokraatlise Tööliste partei: 6. Jans, Johan; 7. Bach, Artur; 8. Uiga, Daved; 9. Mühlberg, Bernhard; 10. Mõttus, Jaan;

Tööerakond: 11. Unt, Jakob; Peipsiäärsed kodanikud: 12. Pasmel, Aleksander; Põllumeeste kogud: 13. Kalm, Hans; 14. Riives, Peeter; 15. Sepp, Johan; 16. Mägi, Johan; 17. Uluots, Jüri; 18. Saul, Jaan; 19. Vellner, Maks; E. Rahvaerakond: 20. Ostrat, Johannes; 21. Reinmann, Karl; 22. Saral, Karl; 23. Öunapuu, Eduard; 24. Priimägi, Hans; 25. Jürmann, Johan.

Maakonnanõukogu liikmed 1924. a.

Tööraha ühine väerind: 1. Pälson, Rudolf, 2. Heidemann, Hans; 3. Velt, Johannes; 4. Laar, Mihkel;

Eesti Sotsialdemokraatlise Tööl. partei: 5. Uiga, Daved; 6. Jonas, Erich; 7. Jans, Johan; 8. Rüttil, Aksel; 9. Nühkaja, Johan;

Põllumeeste kogud: 10. Riives, Peeter; 11. Mägi, Johan; 12. Soom, Eduard; 13. Kask, Otto; 14. Annok, Voldemar; 15. Vellner, Maks; 16. Saar, Ernst;

Eesti Rahvaerakond: 17. Saral, Karl; 18. Luiga, Paul; 19. Priimägi, Hans; 20. Asper, Karl;

Asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidaj; 21. Sikkar, Johannes; 22. Veimann, Johan; 23. Miller, Hans.

Maavolikogu liikmed 1927. a.

Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei: 1. Jans, Johan; 2. Uiga, Daved; 3. Raudsepp, Samuel; 4. Paul August; 5. Kiipsaar, Juhan; 6. Rüttil, Aksel, 7. Arbeiter, Aleksander; 8. Veski, Hugo; 9. Teras, Heinrich;

Põllumeeste kogud: 10. Saar, Ernst; 11. Teder, Ferdinand; 12. Kevend, Albert; 13. Pärin, Otto. 14. Mägi, Johan; 15. Kask, Otto; 16. Lõhmusaar, Otto;

Asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koondus: 17. Sikkar, Johannes; 18. Ostrat, Hindrik; 19. Miller, Hans; 20. Sugasepp, Voldemar;

Tööerakond: Kogermann, Paul; Eesti Rahvaerakond: 22. Lukk, Gustav; 23. Tõllasepp, August; 24. Saral, Karl; 25. Öunapuu, Eduard.

Maakonnavalitsuse liikmed 1917. a.

1. Jans, Johan — esimees kuni 25. juun. 1919. a. 2. Luksepp, Aleksander — abiesimees kuni 28. nov. 1918. a.; 3. Bach, Artur — esimees 29. septembrist 1918. a.; 4. Priimägi, Hans — abiesimees 28. nov. 1918. a.; 5. Jaska, Rudolf.

1919. a. uuteks m-v. liikmeteks valitud: 6. Mägi, Jaan; 7. Kruise, Nikolai; 8. Keerdo, Paul; 9. Kalm, Hans; 10. Ruuben, Aleksander; 11. Sutt, Johann.

1920. a.: 12. Uiga, Daved; 13. Päss, Maks; 14. Jaaska, Jaan.

Maakonnavalitsuse liikmed 1921. a.

1. Riives, Peeter — esimees ja majanduse osak. juhataja; 2. Priimägi, Hans — abiesimees ja administratiiv osak. juh.; 3. Kalm, Hans — põllumajand. osak. juh.; 4. Raudsepp, Aleksander — hariduse osak. juhataja; 5. Uiga, Daved — sekretär ja töö- hoolekande osak. juhataja.

Omavalitsuse ametist vabastatud Hans Priimägi

asemele valiti 1923. a. valitsuse liikme ja abiesimehe kohuste täitjaks Eduard Õunapuu.

7. juuli 1923. a. maakonnakoogu otsusega Hans Kalmi haiguse puhul uueks ajutiseks põllumajanduse osak juhataja kohuste täitjaks Ernst Saar valitud.

Maakonnaavalitsuse liikmed 1924. a.

1. Riives, Peeter — esimees ja majanduse osak juhataja; 2. Õunapuu, Eduard — abiesimees ja administratiiv osak juhataja; Sikkar, Johannes — sekretär ja põllumajanduse osak juhat.; 4. Annok, Voldemar — töö- ja hoolekande osak juhataja; 5. Uiga, Daved — hariduse osak juhataja.

1) 13. märtsil 1925. a. surma läbi lahkunud maakonnaavalitsuse esimehe ja liikme Peeter Riivese asemele uueks maakonnaavalitsuse esimeheks ja majanduse osak juhatajaks Ernst Saar — maakonnakoogu 9. mai 1925. a. otsusega valiti.

2) Maakonnakoogu 23/24. juuli 1926. a. otsusega Johannes Sikkar maakonnaavalitsuse liikme kohuste täitmisest, omal palvel, Riigikogusse mineku puhul vabastatud ja sama otsusega uueks maakonnaavalitsuse sekretäriks ja põllumajanduse osakonna juhatajaks Hans Miller valitud.

Maavalitsuse liikmed 1927. a.

1. Saar, Ernst — esimees, majanduse osakonna juhataja; 2. Õunapuu, Eduard — abiesimees ja administratiiv osak juhat.; 3. Miller, Hans — sekretär, põllumajanduse ja töö hoolekande-tervishoiu osakonna juhataja; 4. Uiga Daved — hariduse osakonna juhataja.

Valgamaa.

I., 1921. a. valitud maakonnakoogu liikmed:

Sotsialdem.: 1. Anton Palvadre; 2. Jaan Mõtus; 3. August Kõiv; 4. Jaan Kerema; 5. Kusta Villa; 6. Aleksander Vibo;

Asun.: 7. Jaak Kolk;

Iseseisv. sots.: 8. Mihkel Orgusaar;

Põllumeeste kogu: 9. Ado Sims; 10. Hendrik Printsman; 11. Jaan Saul; 12. August Sild; 13. Juhan Kurvits; 14. Ernst Tuvikene;

Rahvaerakond: 15. Jaan Pommer.

Praegune Valga maaomavalitsus on loodud aj. valitsemise korra § 12-a põhjal Vabariigi Valitsuse poolt 6. septembril 1920. a. vastuvõetud seadusega (Riigi Teataja Nr. 145-146 — 1920. a.), misjärel Valgamaal 1921. a. valitud maakonnakoogu tuleb lugeda „esimeseks“.

II, 1924. a. valitud maakonnakoogu liikmed:

Sotsialistid: 1. Jaan Mõtus; 2. Aleksander Vibo; 3. Theodor Kukk; 4. Ludvig Krall; 5. Jaan Piiskar; 6. Peeter Schüts; 7. Jaan Illisson;

Asunik: 8. Alfred Viilup;

Tõõrahva ühine väerind: 9. R. Veiram; 10. J. Oinas;

Põllum. kog.: 11. August Sild; 12. Hans Hiop; 13. Ernst Kukk; 14. Jaan Saul; 15. Gustav Kuks; 2-se Diviisi ülama ettekirjutuse põhjal 13. det. 1924 a. Nr. 425, kõrvaldati tõõrahva ühiseväerindlast, kellele asemele kutsuti Kusta Villa (sotsialist) ja Jaan Pommer (rahvaerak.).

III., 1927. a. valitud maakonnakoogu liikmed:

Sotsialistid: 1. Jaan Mõtus; 2. Jaan Illisson;

3. Villem Rebane; 4. Jaan Kala; 5. Aleksander Vibo; 6. Jaan Palvadre; 7. Kusta Lesk; 8. Kusta Villa;

Asunik: 10. Johannes Saral;

Rahvaerak.: Karl Tuvike;

Põllum. kog.: 12. Bernhard Säga; 13. Jaan Saul; 14. Maks Steinfeldt; 15. Juhan Karro.

I. maavalitsus

29. maist 1919. a. kuni 4. juulini 1921. a.

Johan Kurvits — esimees 29. V. 19.—4. VII. 21. Bruno Gross — abiesimees 21. VIII. 19.—15. VI. 20. August Kõiv — liige 20. VI. 19.—4. VII. 21. a. Timofei Ristok — liige 29. V. 19.—5. VII. 20 a. Johan Täht — liige 24. VII. 19.—2. VI. 21. a. Karl Kurvits — liige 8. XII. 20.—4. VII. 21. a. Nikolai Kõiv — liige 2. VI. 21.—4. VII. 21. a.

Esimene maavalitsus Valgamaal on määratud ametisse vägede ülemjuhataja kindral Laidoneri telegrafilise ettekirjutuse põhjal Valga komandandi k. t. lipnik Kriisa poolt 29. mail 1919. a. Sellele maavalitsusele anti ka maavolikogu õigused.

II. maavalitsus

4. juulist 1921. a. kuni 26. juunini 1924. a.

August Sild (põllum. k.) — esimees, Hans Hiop (põllum. k.) — abiesimees, Jaan Mõtus (sotsiald.), Aleksander Vibo (sotsiald.) — liikmed. Jaan Lõhmus (erap.) sekretär.

III. maavalitsus

26. juunist 1924. a. kuni 14. maini 1927. a.

Jaan Mõtus (sots.) — esimees. Aleksander Vibo (sots.) — abiesimees. Jaan Kala (sots.) — sekret. Karl Robert Ruus (põllum. k.) — liige.

IV. maavalitsus

14. maist 1927. a. alates.

Jaan Mõtus — esimees. Aleksander Vibo — abiesimees. Karl Robert Ruus — liige. Villem Rebane — sekretär.

Viljandimaa.

I. Maakonnakoogu

moodustati 1917. a. mai-kuul ja valimistel võistlesid kaks nimekirja:

1) Maatameeste nimekirja järele valiti nõukog. 1. Vaher, Kusta; 2. Meerits, Jakob; 3. Andresson Jaan; 4. Peeterson, Jaan; 5. Loorits, Andres 6. Jaakson, Villem; 7. Karu Johan; 8. Sepp, Leo 9. Kriisa, Johan; 10. Linsi, Hans.

2) Nimetust nimetamata nimekirja järele: 11. Seen, Gustav; 12. Vena, Rudolf; 13. Treufeldt Hendrik; 14. Johani, Hans; 15. Kuik, Jaan.

II. Maakonnakoogu

moodustati 27/28. veebruaril 1921. a. ja sinna kuulid:

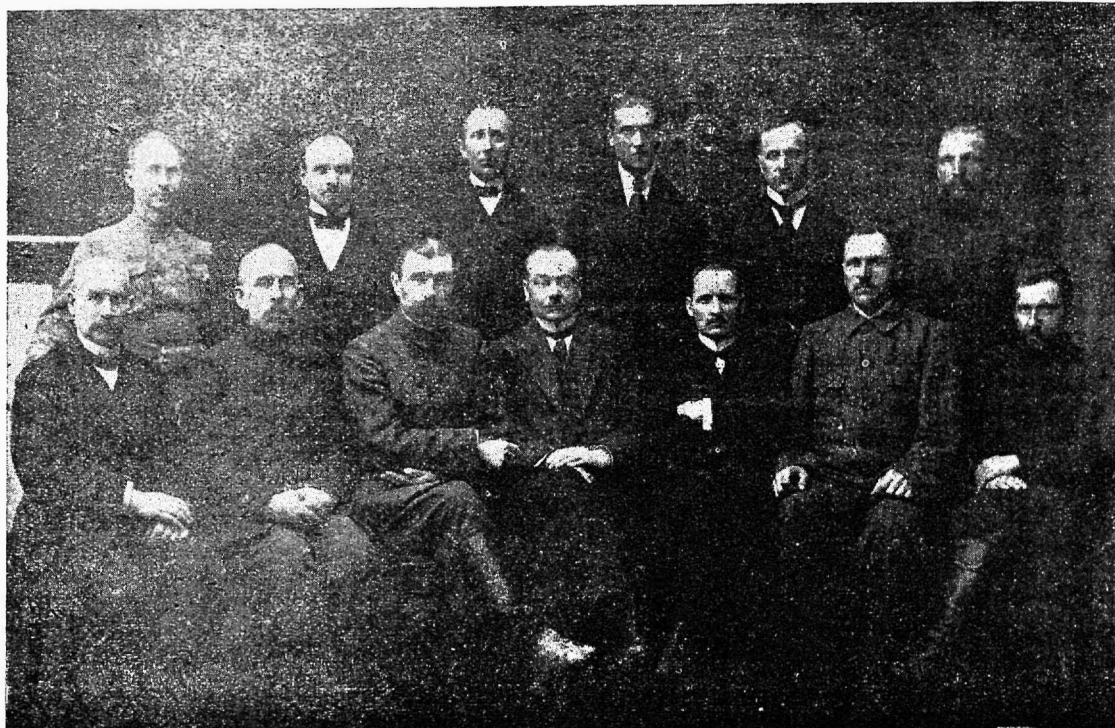
Tööliste ühisuse nimekirjast; 1. Teng, Johan; E. Sotsiald. Tööliste Partei nimek.: 2. Vain, Jaan, 3. Orik, Johannes;

Tõõrahkonna nimekirjast: 4. Baars, Kaarel; 5. Peterson, Jaan;

Põllumeeste nimekirjast: 6. Leedu, Johan; 7. Oja, Johan; 8. Sims, Ado; 9. Reichmann, Johan 10. Ihloff, Tõnis; 11. Särev, Jaan; 12. Pahl, Jüri 13. Loss, Nikolai;

E. Iseseisv. Sots. T. P. nimek.: 14. Tiks, Jaan 15. Reinbach, Johan.

Viljandi maakonna esimene nõukogu ja valitsus

Seisavad: T. Reimann, J. Kaik, P. Soonets, A. Sepp, J. Köpp, J. Kansil.
Istuvad: H. Kodaras, J. Kuik, H. Treufeldt, J. Peterson, A. Loorits, K. Vaher, J. Kriisa.

III. Maakonnannõukogu

valiti 9/10. detsembril 1923. a. ja nõukogu koosseisu kuulusid:

Tööl. Ühisest Väerinnast: 1. Reesen, Johan; E. Sots. ja Ises. S. T. P. Liidust: 2. Väin, Jaan; 3. Piiskar, Jaan; 4. Maramaa, August;

Tööerakonna nimek.: 5. Baars, Kaarel; 6. Loorits, Aleksander;

Põllumeeste nimek.: 7. Eigo, Jaan; 8. Oja, Johan; 9. Ihloff, Tõnis; 10. Loss, Nicolai; 11. Pahl, Jüri; 12. Jänes, Jaan; 13. Reichmann, Johan;

Asunikude nimekirjast: 14. Reiner, Hans, 15. Jacobson, Jaan.

IV. Maavolikogu

valiti 20/21. märtsil 1927. a. ja volikogu koosseisu kuuluvad:

Väikep. ja tööerak.: 1. Baars, Kaarel; Põllumeeste nimek.: 2. Loss, Nikolai; 3. Pahl, Jüri; 4. Lauri, Heinrich; 5. Martinson, Märt; 6. Oja, Johan; 7. Printsman, Elmar;

Asun. Riigir. ja Väikep. nimek.: 8. Johanson, Hans; 9. Jacobson, Jaan; 10. Laur, August;

E. Sots. Tööl. Partei nimek.: 11. Vomm, August; 12. Jänes, Jaan; 13. Väin, Jaan; 14. Tiks, Jaan; 15. Stern, Andres.

I. Maakonnavalitsus.

6. juuli 1917. a. koosolekul moodustati I. maakonnavalitsus järgmises koosseisus:

Leo Sepp — esimees; Jakob, Meerits — abiesimees; Jaan Kuik — abiesimees; Andres Loorits — sekretär.

See valitsus püsis kuni enamlaste poolt võimu ülevõtmiseni 1917. a. lõpul.

Pärast okkupatsiooni väevalitsuselõppu jätkas I. maakonnannõukogu oma tegevust ja siis moodustati aegajalt 1918. a. jooksul valitsus järgmises koosseisus:

Peeter Puusepp — esimees; Andres Loorits — sekr. Mats Nöges — liige. August Ehrlich — liige; Hendrik Treufeldt — liige; August Tibar — liige. Johan Köpp — liige. Theodor Koik — liige.

1919. a. jooksul lahkusid valitsusest — esimees P. Puusepp ning valitsuse liikmed T. Koik ja dr. M. Nöges, kes tegelikult valitsuse tööst osa ei võtnudki, ning nende asemele valiti ametisse;

August Tibar — esimeheks. Hans Toi, August Kõiva, Georg Kõrtsmik, dr. Jaan Vares — liikmeteks.

1920. a. jooksul lahkusid valitsusest Aug. Ehrlich ja G. Kõrtsmik ning nende asemele valiti:

Valitsuse liikmeteks Jüri Kaik ja Paul Soonets. Hiljem, 1920. a. lõpul langesid mkv. esimees A. Tibar ja valitsuse liige H. Toi kohtu alla ning selle tagajärjel moodustati maakonnavalitsus järgmises koosseisus:

Jüri Kaik — esimees; Andres Loorits — sekret. Johan Köpp, Paul Soonets, Johan Kansil, Aleksander Sepp, Dr. Toomas Reimann — liikmeteks.

II. Maakonnavalitsus

moodustati II. maakonnannõukogu 4. juuli 1921. a. koosolekul järgmises koosseisus:

Heinrich Lauri (plm.) — esimees; Johan Leedu (plm.) — abiesimees; Aleksander Siitam (plm.) — sekretär; Daniel Siilats (rahvaerak.), Jüri Nurmberg (plm.) — liikmed.

Sellest koosseisust astusid tagasi D. Siilats 1. sept, 1922. a. ja J. Leedu 20. okt. 1922. a. ning D. Siilatsi asemele valiti mkv. liikmeks Ferdinand Kool ja määrati mkv. abiesimeheks Jüri Nurmberg.

III. Maakonnavalitsus

moodustati III. maakonnaõukogu 15. jaanuari 1924 a. koosolekul järgmises koosseisus:

Heinrich Lauri (plm.) — esimees. Jaan Nurk (sots.) — abiesimees. Aleksander Siitam (plm.) — sekretär. Aleksander Loorits (tööerak.) — liige.

Sellest koosseisust astusid tagasi 29. det. 1925. a. J. Nurk ja Al. Loorits ning nende asemele valiti: Hans Reiner (asunik) — abiesimeheks ja Jaan Hansen (plm.) — liikmeks.

IV. Maavalitsus

moodustati 30. aprilli 1927. a. IV. maavolikogu koosolekul järgmises koosseisus:

Heinrich Lauri (plm.) — esimees. Nikolai Vatter (asun.) — abiesimees. Aleksander Siitam (plm.) — sekretär. Hans Reiner (asun.) — liige.

Virumaa.

I. maakonnaõukogu, valitud 1917. a.

Radik.-sots. ja vabariiklaste liidu blokk: 1. Märt Meos; 2. Karl Väli (nk. esimees); 3. Mihkel Juh-

kam; 4. Mihkel Kraus; 5. Ernst Rosenberg; 6. Mihkel Klettenberg, tema lahkumisel Salme Kass; 7. Jakob Blumfeldt; 8. Jaan Klaus; 9. Eduard Valdmann; 10. Jaan Ots; 11. Heinrich Murdenhof, tema lahkumisel Christof Vester;

Sotsial.-demokr.-enamlasted: 12. Andrei Meibaum, tema lahkumisel Anton Frühling; 13. Johannes Veldt (lahkus enne volituste lõppu); 14. August Paaver; 15. Vassili Bauts (lahkus enne volituste lõppu)

II. maakonnaõukogu, valitud 1921. a.

Põllumeeste kogu: 1. Jaan Ots — esimees; 2. Eduard Ülesoo; 3. Johannes Krimm; 4. Aleksander Toomel; 5. Rudolf Stein; 6. Villem Kleemann; 7. Karl Tammik; 8. Engelhard Vaas;

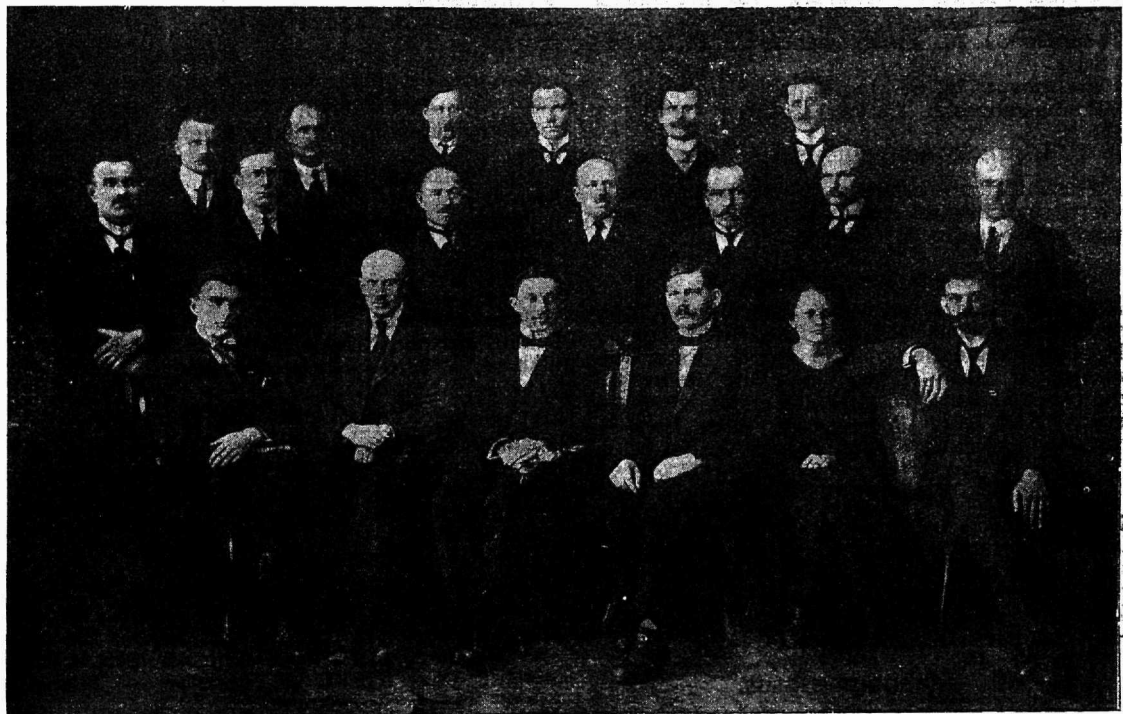
Sotsiald. Tööliste Partei: 9. Hans Nurk; 10. Karl Virma; 11. Hans Turp;

Tööerakond: 12. Mihkel Juhkam; 13. Eduard Pungas; 14. Ernst Rosenberg; 15. Valdek Treiber; 16. Ado Anderkopp, tema lahkumisel Johannes Truver; 17. Paul Pedisson; 18. Alfred Siemann;

Iseseisv. sotsialistl. tööliste partei: 19. Jüri Parrinbak, tema lahkumisel Arn. Tingas; 20. Johan Andreson, tema lahkumisel Aleksander Viedemann;

Balti-Saksa erakond: 21. Hans Vrangell; Eesti Rahvaerakond: Johannes Jaanis.

Viru maakonna esimene nõukogu ja valitsus

Istuvad: E. Rosenberg mv. abiesimees, M. Juhkam mv. esimees, K. Väli m. n. esimees, M. Meos m. n. abiesimees, S. Kass m. n., H. Avikson mv. ja m. n. sekretär;

Seisavad: I rida: A. Frühling mn. I, R. Bürger mv. I, J. Blumfeldt mn. I, K. Kruusimägi mv. I, A. Paaver mn. I, J. Laur mv. I, O. Reinvaldt mv. liige;

II rida: H. Heinrichson mv. I, J. Klaus mn. I, 1917—1919 a. mv. abiesimees, J. Haho mv. I, K. Teer mv. I, K. Vester mn. I, E. Valdmann mn. liige.

III. maakonnakoogu, valitud 1924. a.

Põllumeeste kogu: 1 Aleksander Toomel; 2. August Malla; 3. Karl Pajos; 4. Rudolf Stein; 5. Johannes Orro, tema lahkum. August Agger; 6. Karl Blaubrik; 7. Johan Holberg, tema lahkum. August Saaga;

Asun., riigir. ja väikepõllup.: 8. Peeter Liiv; 9. Johan Link;

Tööerakond: 10. Valdek Treiberg; 11. Ernst Rosenberg;

Vähemusrahvaste: 12. Vassili Sautin; 13. Hans Vrangell;

Asun., riigir. ja väikepõllup. rühm: 14. Oskar Köster — esimees; 15. Jaan Vaher; 16. Alfred Kütt, tema lahkum. Theodor Vinnal; 17. Alfred Rütitel; 18. Rudolf Penno;

Vene rahva: 19. Paul Senkin;

Sotsialdemokr.: 20. Karl Virma;

Tööraha ühine väerind: 21. August Hansen. selle lahkumisel Robert Glassmann (Põllum. kogu).

IV. maavalikogu, valitud 1927. a.

Asun, riigir. ja väikepõllup. koondus: 1. Oskar Köster; 2. Rudolf Penno; 3. Gustav Lorenz; 4. Magnus Mäekivi; 5. Eduard Põiklik; 6. Joosep Toomel; 7. Otto Seestrand;

Eesti rahvaerakonna, asunikude, riigirentn. ja taluoman.: 8. Aleksander Gerberson;

E. Sotsialistl. Tööliste Partei: 9. Johannes Klesment; 10. Jaan Orgolas; 11. Alfred Kuusk; 12. Aleksander Einmann;

Kristliku Rahvaerakonna: 13. August Sijak;

Põllumeeste kogu: 14. Karl Pajos; 15. Eduard Kello; 16. August Saaga; 17. August Haug; 18. Aleksander Toomel — esimees; 19. Aleksander Kask;

Tööerakond: 20. Ernst Rosenberg; 21. August Küttis;

Vene rahva: 22. Semjon Paju;

Vähemusrahvaste: 23. Paul Koslov.

I. maakonnaavalitsus 1917. a.

Mihkel Juhkam — esimees. Heinrich Murdengof, Jaan Klaus, Andrei Meibaum — liikmed. Ado Anderkopp — sekretär.

Peale okupatsiooni 1918. a.

Mihkel Juhkam — esimees; Jaan Klaus liige, lahkus enne volituste lõppu; Ado Anderkopp — sekretär, lahkus enne volituste lõppu; Ernst Rosenberg; Dr. Jaan Haho; Ins. Otto Reinvaldt; Heinrich Avikson; Karl Kruusimägi; Richard Bürger; Karl Teer; Jaan Laur; Jaan Tibar — lahkus enne volituste lõppu; Harald Heinrichson.

II. maakonnaavalitsus

Karl Blaubrik — esimees, lahkus enne volituste lõppu; Aleksander Toomel; Heinrich Avikson; Hans Nurk; Jaan Laur — lahkus enne volituste lõppu; Johannes-Heinrich Kadastik — lahkus enne volituste lõppu; Ernst Rosenberg; Mihkel Juhkam — esimees; Eduard Ülesoo.

III. maakonnaavalitsus.

Karl Pajos — esimees; Aleksander Toomel; Johan Link; Heinrich Kiiver; Ernst Rosenberg.

IV. maavalitsus.

Heinrich Kiiver — esimees; Karl Pajos; Eduard Kello; Voldemar Tarto; Ernst Rosenberg.

Petserimaa.

I. nõukogu, valitud 1919. a. lõpul.

Ivan Tamm, Jakob Bersin, Jaan Hammas, Alfred Bander, Dmitri Semenov, Sergei Stscherbakov, Gavril Golovin, Georgi Reisengof, Aleksander Filjukov, Dimitri Poltaranov, Nikolai Pimkin, Ivan Trom, Ivan Seljugin.

II. nõukogu, valitud 1921. a.

Ivan Trom — esimees, Viktor Jefimov, Dimitri Beresin, Sergei Stscherbakov, Dimitri Rakitin, Ivan Venkov, Alfred Bander, Dmitri Orlov, Ivan Samoletov, Gustav Grünthal, Vassili Lillik, Jaan Hammas, Grigori Strogonov, Semen Kurg.

III. nõukogu, valitud 1924. a.

Ühendatud demokr. k. n.: Ivan Trom, Viktor Jefimov, Nikolai Pimkin, Sergei Stscherbakov, Aleksander Svaner;

Põlluharij. k. n.: Gavril Fedotov;

Demokratiline k. n.: Michail Bogovski, Ivan Miroljubov, Dimitri Beresin;

Põlluharijate k. n.: Jefim Liivik, Gustav Grünthal;

Vene rahva: Aleksander Makarovski;

Demokratiline: Sergei Skatschkov;

Põlluharij.: Dimitri Orlov, Kirill Toom.

IV. volikogu, valitud 1927. a.

Põlluharij.: Nikolai Raag — esimees, Jefim Liivik, Nikolai Rammula, Gavril Fedotov;

Ühendatud talup.: Aleksandar Svaner, Sergei Stscherbakov;

Väikemaapid.: Oskar Kahu;

Ühend. erapooletu rahv.: Maksim Udalov;

Asunikude, riigir., väikepõllupidajate ja kalam. koondus: Ivan Vetkin, Ferdinand Trahv;

Väikepõlluharij. ja kalurite kandit.: Aleksander Sass;

Eesti sotsialistl. tööliste partei: Michail Schuvalov, August Usai;

Pahempoolsete talup.: Nikita Semenov, Vassili Saitsev.

Maavalitsus 1919. a.

Jaan Hammas — esimees, Nikolai Pimkin, Dimitri Beresin, Nikolai Nikitin, Alfred Bander — liikmed, Mihkel Kakk — sekretär.

Maavalitsus 1921. a.

Dimitri Beresin — esimees, Sergei Stscherbakov — abiesimees, Dimitri Rakitin, Ivan Venkov, Gustav Grünthal — liikmed. Mihkel Kakk — sekretär.

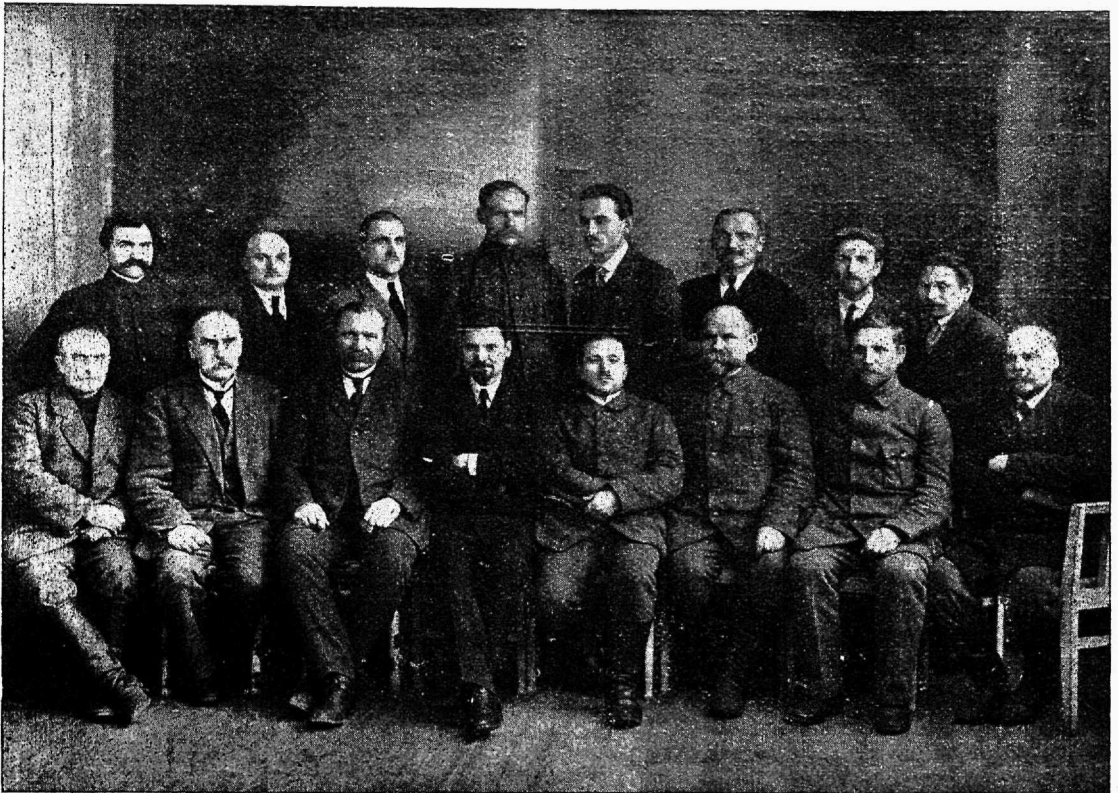
Maavalitsus 1924. a.

Dimitri Beresin — esimees kuni 5. XII. 25. a. (Nikolai Raag 5. I. 26. a. Beresini asemele astun.); Sergei Stscherbakov, Aleksander Svaner (Svaneri aset täitnud Nikolai Pimsin augustist 1925. a. kuni märtsini 1926. a.), Gavril Fedotov — liikmed; Alfred Mäeloog — sekretär.

Maavalitsus 1927. a.

Ferdinand Trahv — esimees; Sergei Stscherbakov — abiesimees; Jefim Liivik, Maksim Udalov, Aleksander Svaner — liikmed. Alfred Mäeloog — sekretär.

Esimene Võru maakonna nõukogu 1917—1921 a. ja maakonna valitsus 1919—1921 a.

I rida — istuvad: P. Prants mn. liige, A. Undritz mn. liige, E. Tuvikene mn. liige, J. Lõo, mn. esimees, J. Udras mv. esimees, D. Zirnask mn. liige, P. Ahmann mn. liige, D. Vari mn. liige
 II rida — seisavad: J. Anso mv. sekretär, J. Keiss mv. liige, A. Kohver mv. liige, O. Nagel mn. liige, J. Zopp mv. liige, K. Simm mv. liige, J. Treumuth mv. liige, J. Semm mn. liige.

Võrumaa.

I-se, 1917 a. 30. III. seaduse järele valitud maakonnanõukogu liikmete nimekiri:

Maaga meeste nimekiri: 1. Julius Grünberg 2. Dr. Johannes Mälton. 3. Ernst Tuvikene. 4. Jaan Udras. 5. Peedo Ahmann. 6. Aleksander Undrits. 7. David Zirnask. 8. Jaan Lõo.

Maata meeste nimikiri: 9. Rudolf Gabrel. 10. Nikolai Päts. 11. Johannes Piip. 12. Daniel Vari. 13. Oskar Nagel. 14. Gustav Saarva, 15. Johannes Inthal.

II-se maakonnanõukogu liikmete nimikiri:

Eesti Sotsial. tööliste partei: 1. Karl Ast. 2. Jüri Voimann. 3. Heinrich Pill. 4. Aleksander Nõgel. Tõderakond: 5. Theodor Rõbakov. 6. Karl Puusepp. 7. Frits Suit. 8. Ferdinand Ahven.

Põllumeeste kogu: 9. Konrad Arras. 10. August Kohver. 11. Oskar Traat. 12. Hans Anso. 13. Ernst Tuvikene. 14. Peeter Albrecht. 15. Johan Hagivang.

Eesti Rahvaerakond: Jaan Treumuth.

III-ma maakonnanõukogu liikmete nimekiri:

Põllumeeste kogu: 1. August Kohver. 2. Johan Hagivang. 3. Richard Vreemann. 4. Peeter Albrecht.

5. August Piisko. 6. Daniel Usning. 7. Jaan Kääparin.

Eesti Rahvaerakond: 8. Dr. Johannes Mälton. Asun-, riigirentn. ja väikepõllupidajad: 9. Eduard Kepsner.

Tõderakond: 10. Theodor Rõbakov. 11. Frits Suit. Eesti Sotsialdemokr.: 12. Karl Ast. 13. Alfred Vainola. 14. Jüri Voimann.

Tööliste ühine väerind: 15. Rudolf Veiram. Volde- demar Tann. Hans Tirossun.

2. diviisi ülema ringkirja põhjal 1924 a. detsembrikuu 13 päevast nr. 425 all kõrvaldati 3. internationaali põhimõtete järele töötavasse organisatsioonidesse kuuluvad maakonnanõukogu p. 15 all tähendatud nimekirja asemeie põllumeeste kogu nimek. järele Hans Loss 25. septembril 1925 a.

IV-ma maavolikogu liikmete nimekiri:

Tõderakond: 1. Theodor Rõbakov, Eesti Sotsial. tööliste partei: 2. Jüri Voimann 3. Alfred Vainola. 4. August Veber. 5. Artur Vainola. 6. Friedrich Hussar. 7. Richard Tasso Asun-, riigirentn.- ja väikepõllupidajate koondus 8. Kristjan Torop. 9. Villem Kleinson.

Põllumeeste Kogu: 10. August Kohver. 11. Oskar Traat. 12. Richard Vreemann. 13. Richard Samarütel. 14. Johan Hagivang.

Eesti Rahvaerakond: Johan Raudjalg.

I-se maavalitsuse liikmed:

1. Julius Grünberg, esimees. 2. Rudolf Gabrel.
3. Nikolai Päts. 4. Johan Keiss.

Pärastpoole, Grünbergi, Gabreli ja Pätsi tagasiastumise ja maakonnavalitsuse ümbermoodustamise järele olid:

1. Jaan Udras, esimees. 2. Karl Luik, abiesimees
3. Jaan Treumuth. 4. Toomas Ristkikk. 5. Johan Keiss. 6. Karl Simm. 7. Johan Zopp, 8. Dr. Johannes Mälton. 9. Jaan Anso. 10. August Kohver, 11. Paul Mägi.

II-se maakonnavalitsuse liikmete nimekiri:

Pöllumeeste kogu: 1. August Kohver, esimees.
Eesti Rahvaerakond: 1. Dr. Johannes Mälton, abiesimees.

Eesti Sotsiald. Tööl. partei: 3. Alfred Vainola.

Erapooletu: 4. Paul Mägi.

Tööerakond: 5. Johan Keiss. 6. Jaan Anso.

III-ma maakonnavalitsuse liikmete nimekiri:

Pöllumeeste kogu: 1. August Kohver, esimees.

2. Paul Mägi.

3. Eesti Rahvaerakond: 3. Dr. Johannes Mälton.

Eesti Sotsiaald. Tööl. partei: 4. Alfred Vainola.

Erapooletu: 5. Johan Keiss.

Tööerakond: 6. Jaan Anso.

IV-ma maavalitsuse liikmete nimekiri:

Pöllumeeste kogu: 1. August Kohver, esimees.

E. Sotsiald. Tööl. partei: 1. Alfred Vainola, abies.

Pöllumeeste kogu: 3. Paul Mägi.

Erapooletu: 4. Johan Keiss.

Maavalitsuste majad.

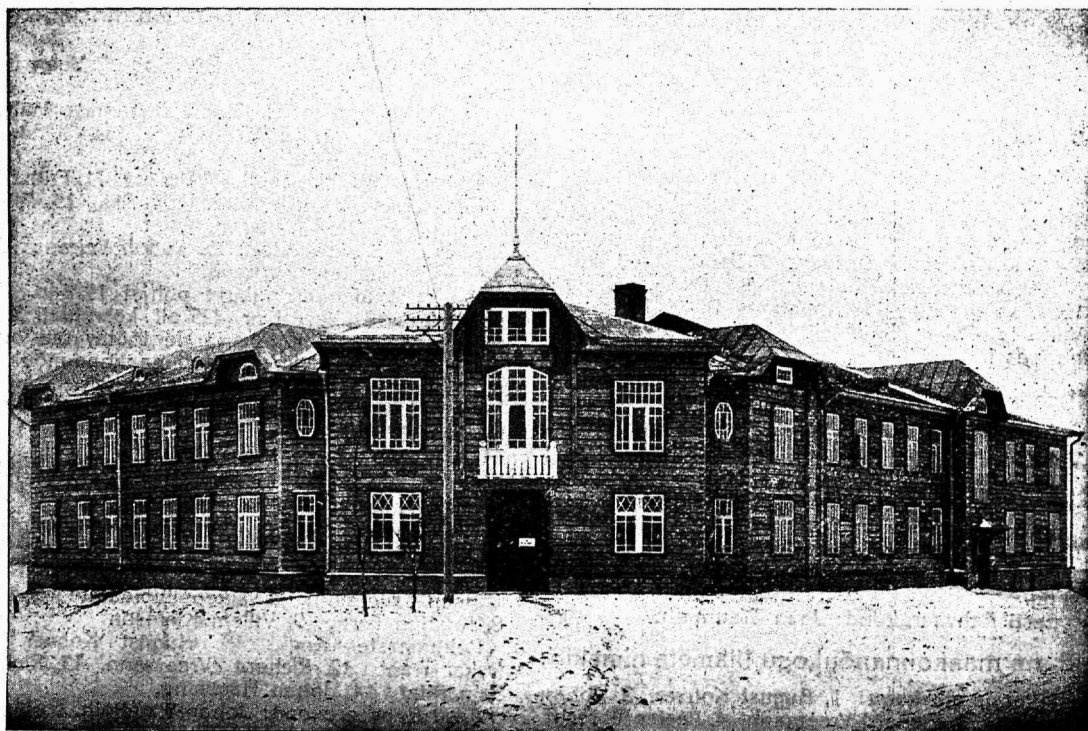
Kümnendaks aastapäevaks on kõik 11 maavalitsust majaomanikud, maavalitsuse keskasutuse mahutamiseks. Ainult Petseri maavalitsus ei ole veel oma majja asunud. Vaid teeb seda alles tuleval augusti kuul. Kümme maavalitsust on omale majad ostnud maakonna linna, ehitanud on ta ainult Viru maavalitsus ja maa administratiiv piirkonda Rakvere linna piiri lähidusse.

Lääne maavalitsuse maja.

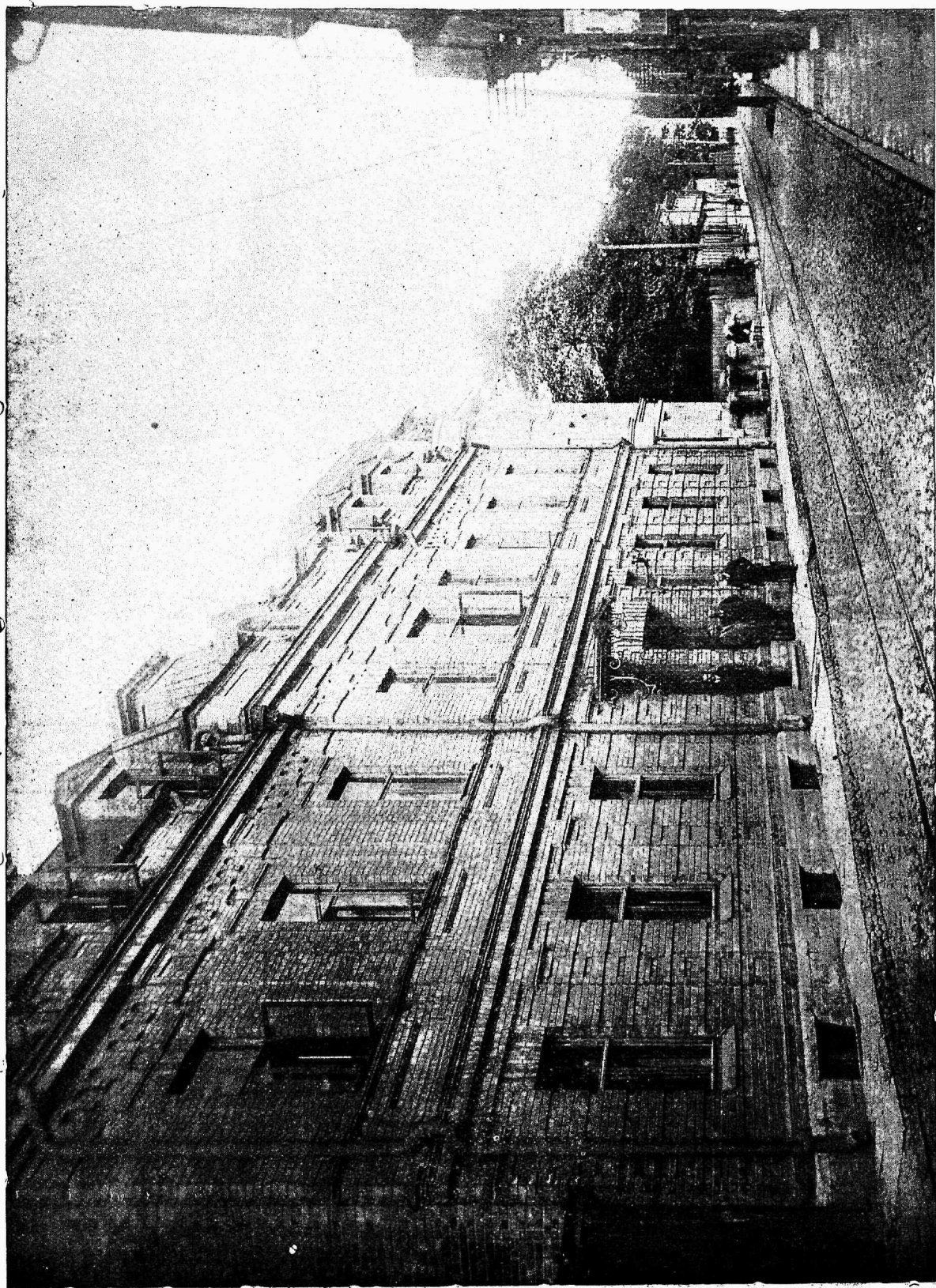
Lääne maavalitsuse hoone asub Haapsalus, Lossi tän. Nr. 43, omandatud 1919 aastal, kiviehitus, kivikatusega, pöranda pinna suurus 108 ruut süllda, 23 üksiku ruumiga, krundi suurus 1091 ruut süllda.

Saaremaa maavalitsuse maja

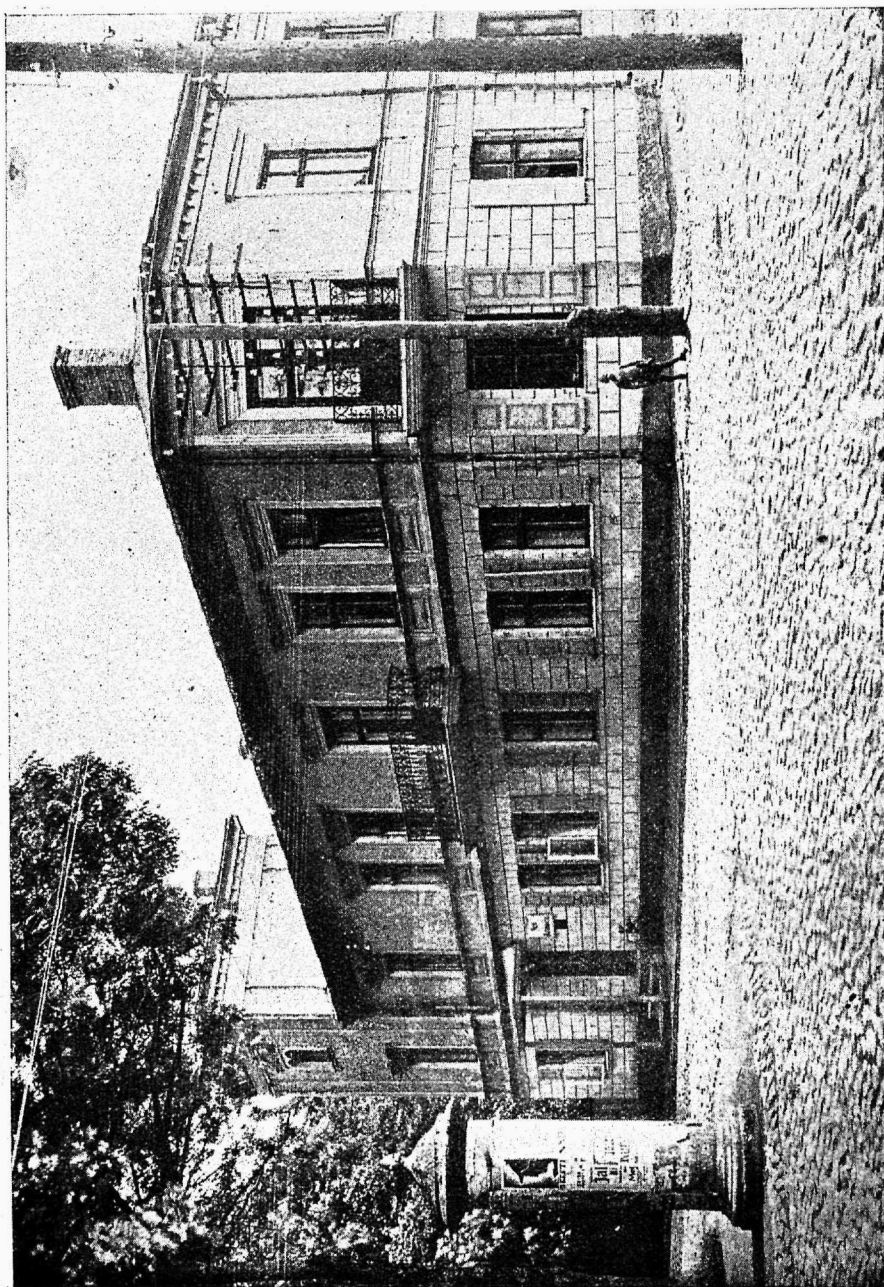
asub Kuresaares, turu ääres, Lossi tän. Nr. 1. Omandatud „Ressource“ seltsilt

Viru maavalitsuse maja

Harju maavalitsuse maja

Pärnu maavalitsuse maja

1. juulil 1920 a. Kivi hoone, telliskivi katusega. Alumine — pool keldri korda — poe ruumide all ja ülemine kord maavalitsuse saal ja kantselei ruumid — kokku 15 toaga.

Põranda pinna suurus: saal . 1050 r. j.

Kantselei ruumid (9 tuba) . . 2725 r. j.

Kõrval ruumid (5 tuba) . . . 610 r. j.

Kokku 15 ruumi . 4385 r. j.

Ruumide kõrgus 12 jalga.

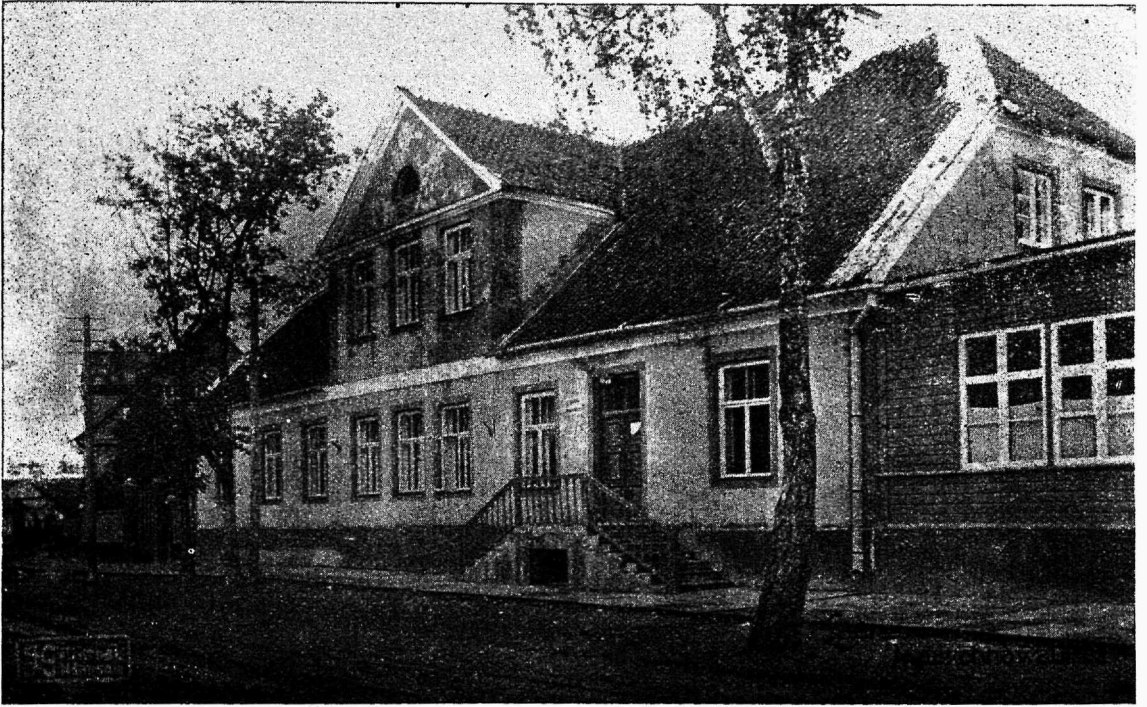
Tartumaa maavalitsuse maja

asub kesklinna Promenaadi uul. Nr. 2,

vastu KaubaHoovi, kolmeküljega uulitsatel. Kolmekordne — kivi ehitus.

Esimesel korral asuvad ärid, kokku 27 ruumis, teisel korral maavalitsus, mitmesugused organisatsioonid ja kaks korterit. Peale koridoride ja trepikodade ning ooteruumide on sellel korral maavalitsusel kasutada 18 tuba. 5 tuba on organisatsioonide käes, Korterite all 5 ruumi. Kolmandal korral on haridusosakonna kasutada 5 tuba, peale selle erakorterite all ja teenijate kasutada 9 tuba.

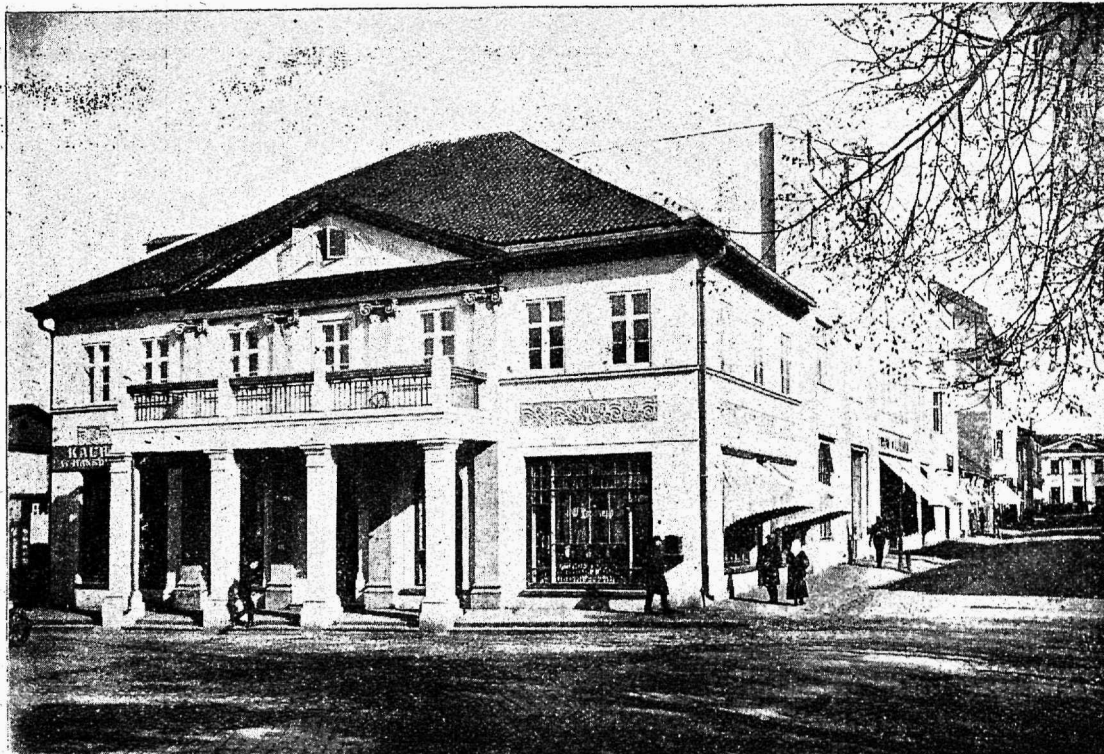
Lääne maavalitsuse maja

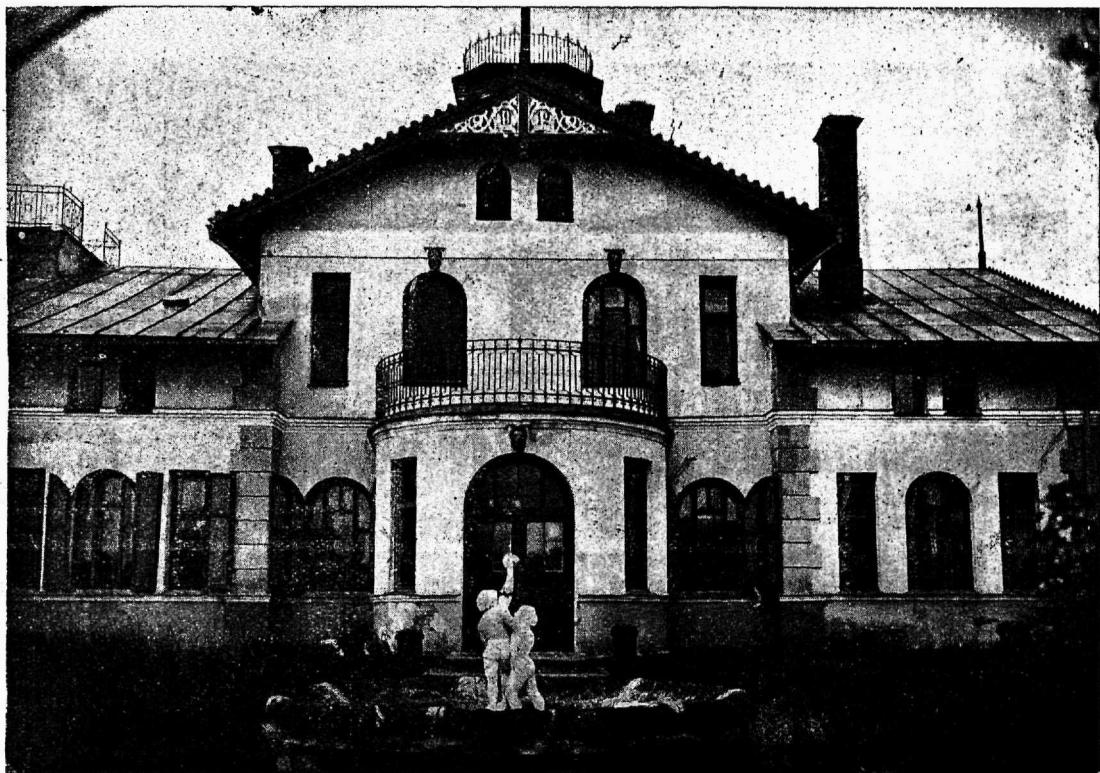
Saare maavalitsuse maja

Tartu maavalitsuse maja

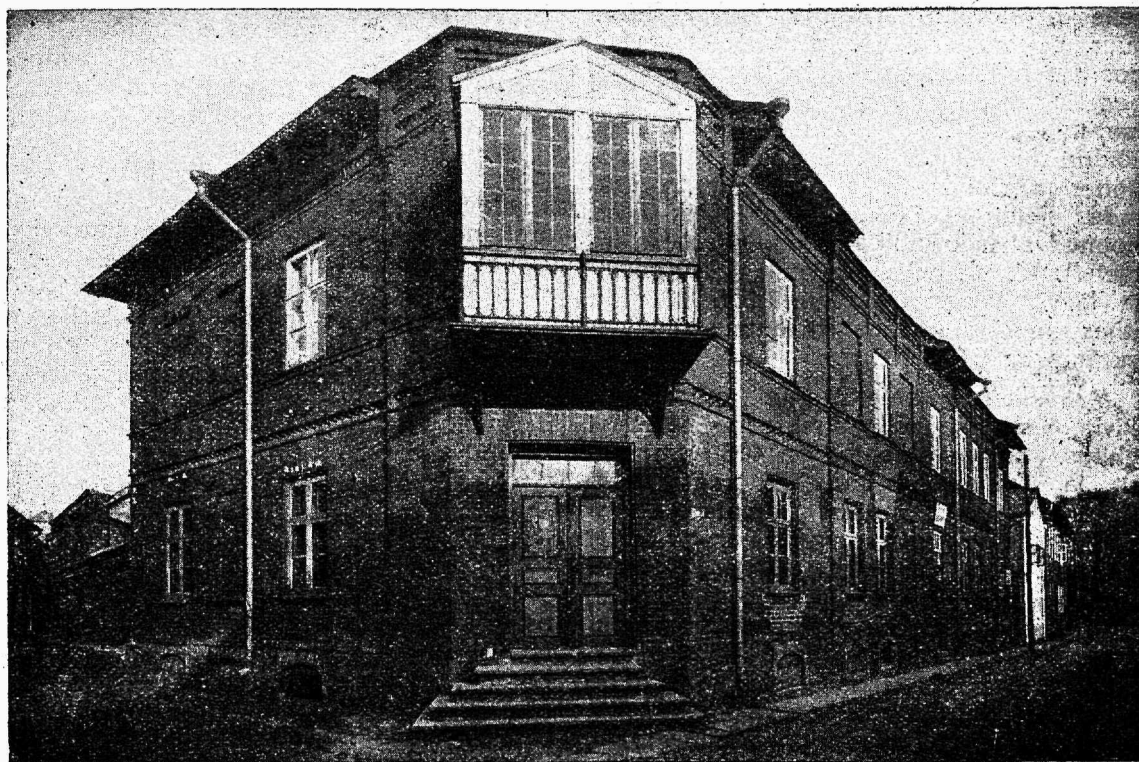

Valga maavalitsuse maja

Viljandi maavalitsuse maja

Võru maavalitsuse maja

Viljandimaa maavalitsuse majad.

Pildil asimesel kohal on suur kivimaja, selle kõrval väike kivimaja ja veel edasi suur puumaja. Peale pildil nähaolevate hoonete on hoovipeal veel järgmised hooned: loomakliinik (end. tall), mille teisel korral elukorterid, tallimehe maja ühes sõiduriistade kuuriga, pesuköök ühes elukorteriga, väike tall, mis ka kliiniku kasutada, heinte küün keldriga. Kõik need hooned ühes krundiga on omandatud ostuteel A. W. Werncke pärijatelt 1919 aastal ja läksid maksma kokku 1.050.000 mrk. ühes kinnituskuludega (praegune kinnitussumma on 5.880.000 mk.).

Maavalitsuse ametiruumid on suures kivimajas. See on kahekordne telliskivi ehitus. Hoone aluspind on 406 ruutmeetrit ja kogu mahutus 2298 kantmeetrit. Ruume on selles majas: alumisel korral peale kahe trepikoja, eesruumi ning muude kõrvalruumide 11 tuba, milles leiavad aset põllutöö, tervishoiu, töö- ja hoolekande, ja ehitus-teeosakonnad, asunikude liidu ehitusnõuandjad ja maavalitsuse arhiiv; teisel korral on peale kahe trepikoja ja kõrvalruumide kantselei all 4 tuba, kus asuvad sekretariaat, administratiiv, majandus ja haridusosakonnad, kuna 6 tuba on elukorteriks.

Väikeses kivimajas on Maakonna ambulatoorium (maak. arsti vastuvõtmise ruum)

ja maak. loomaarsti kantselei ning peale nende veel üksikud toad elukorteriteks.

Suures puumajas on 4 elukorterit.

Viru maavalitsuse maja.

Ehitusele asuti mai kuus 1926 ja lõpetati detsembri kuus l. a. Hoone aluspind on 171 r. sülda ja mahutus 680 k. sülda. Maja on kahekordne puuehitus keldri korraga. Ruumide jaotus: 5 kabinetti osakondade juhatajatele, 6 kantselei ruumi osakondade kantseleide mahutamiseks, 2 tuba eriteadlaste jaoks, 1 tuba maakonna arstile, 1 võõraste tuba ja 1 saal maavolikogu koosolekute jaoks. Peale selle on majas 2 viie-, 2 kahe- ja 3 ühe-toalist korterit kõõgi ruumidega. Keldri korral asuvad arhiivi ruumid (2 tuba), keskkütte ruum ja tarvilised keldriruumid korterite jaoks.

Maja jaoks on eraldatud 3 tiinuline plats Rakvere postijaama krundist, mis asub Rakvere linna juures.

Harju maavalitsuse maja.

asub Tallinnas Suur Roosikrantsi uul. nr. 12. Ulitsa äärne maja on kivi ehitus, kolme kordne, milles asub maavalitsus ja Eesti Maakondade Liidu büroo ja „Maaomavalitsuse“ toimetus. Hoovi pealses kahekordses puu majas asuvad era organisatsioonid ja riigiamet. kantseleid.

Järva maavalitsuse maja

pilt puudub toimetusel.

Maavalitsuste tegevus arvudes.

Sekretariaat.

Sekretariaadi ülesandeks on maavalitsuse ja maavolikogu otsuste täidesaatmine, maaval. üldasjade ajamine, maavolikogude ettepanekute korraldamine, maaval. sissetulnud kirjade registreerimine ja osakondadele edasi toimetamine, kõigi osakondade kirjade paljundamine ja väljasaatmine, arhiivi korraldamine ja statistika pidamine, maaval. palgasaajate teenistuslehtede pidamine, maaval. tunnistuse väljandamine, maaval. kroonikapidamine, valimiste korraldustööde tegemine, maaval. osakondade varustamine kantselei tarbega ja maakval. kõigi osak. sisemise tegevuse ühtlustamine ja korraldamine.

Mitmes maakonnas teevad sekretariaadi

ametnikud ka kõigi osakondade tööd kirjutusmasinatel ära.

Sekretariaatis töötasid peale maavalitsuse sekretäri, kes ühtlasi ka ühe ehk kahe teise osakonna juhatajaks 1-ks juuliks 1926 a., ametnikke:

	Asjaajaja	Kantsel. am.	Arhiivaarstatist.
Harjumaal	1	4	1
Järvemaal	—	2	1
Läänemaal	—	3	—
Petserimaal	—	2	—
Tartumaal	—	3	1
Viljandimaal	1	1	—
Virumaal	—	2	1
Võrumaal	1	2	—

Teistes maavalitsustes on sekretariaadi ametnikkudeks teiste osakondade ametnikud.

Maaomavalitsuste määrused ja kirjavahetus.

Määrused ja kirjavahetus	Harju	Lääne	Petseri	Pärnu	Saare	Tartu	Valga	Viljandi	Viru	Võru
1919 a. — 1925 a. on välja antud:										
1) sundmäärust	7	14	12	20	6	20	6		12	2
2) määrust	4	16		10	11		17	47	32	2
3) kodukorda	20	3			2	7	2		14	6
Kirju on sissetulnud ja väljalainud:										
1919 a.	48.250	16.989		55.024	34.984	82.877	—	35.232	23.149	67.978
1920 a.	57.088	21.205		53.367	25.230	78.885	—	52.538	22.303	(No. arv)
1921 a.	34.712	24.329		44.881	24.152	77.867	6.255	40.979	22.512	
1922 a.	64.307	31.236	85.987	38.531	27.797	67.840	4.997	44.484	35.829	
1923 a.	36.367	31.393	(No. arv)	39.687	23.535	90.319	4.603	37.439	36.598	
1924 a.	45.466	35.451		36.131	21.899	86.816	5.149	35.046	32.951	
1925 a.	45.142	31.516		35.597	19.573	82.554	4.469	30.459	29.163	

T ä h.: Registreerimise korras eitetulevad lahkuminekud mõjuvad tuntuvalt kirjade arvu peale. Ühedes on tarvilusel laajuhenend kirjavahetusnumbritega, teistes registratsioon üksikute kirjade registreerimisega.

Maavalitsuste koosolekute ja otsuste arv:

Maavalitsuse nimetus	1919 a.		1920 a.		1921 a.		1922 a.		1923 a.		1924 a.		1925 a.		Kokku	
	koos-ole- kud	otsu- sed	koos-ole- kud	otsused	koos-ole- kud	otsused	koos-ole- kud	otsused	koos-ole- kud	otsused	koos-ole- kud	otsused	koos-ole- kud	otsused	koos-ole- kud	otsused
Harju	63	557	81	706	120	843	89	774	97	940	145	1109	103	924	698	5854
Lääne	63	370	67	310	77	614	83	1067	95	1272	67	789	53	598	505	5020
Petseri	64	341	103	502	52	472	66	598	62	753	71	661	89	701	507	4028
Pärnu	167	1431	166	3145	133	1766	111	1122	113	1149	108	1181	97	1045	895	10839
Saare	158	1177	168	1300	171	1951	195	1392	129	1102	201	1255	178	1338	1200	9514
Tartu	231	2019	216	1747	190	1893	204	1483	222	1414	202	1316	132	1014	1397	10886
Valga	—	—	—	—	56	736	81	820	83	855	89	1021	117	1093	426	4525
Viljandi	164	701	157	953	193	1020	125	1143	110	1182	114	1117	105	768	968	6884
Viru	71	256	85	749	101	1118	128	1251	121	1532	115	1207	88	743	709	6856
Võru	84	809	94	1473	102	1364	83	1255	79	1271	64	1107	50	764	556	8043
Kokku	1065	7661	1137	10875	1195	11787	1165	10905	1111	11470	1176	10763	1012	8988	7861	72449

T ä h.: Järvamaa andmed puuduvad.

Maavolikogude koosolekute ja otsuste arv.

Maavalitsuse nimetus	1919 a.		1920 a.		1921 a.		1922 a.		1923 a.		1924 a.		1925 a.		Kokku	
	koos- olekud	otsu- sed	koos- olekud	otsu- sed	koos- olekud	otsu- sed	koos- olekud	otsu- sed	koos- olekud	otsu- sed	koos- olekud	otsu- sed	koos- olekud	otsu- sed	koos- olekud	otsu- sed
Harju . . .	6	123	4	115	7	145	3	43	4	85	8	88	5	76	37	680
Lääne . . .	5	48	4	94	5	105	3	51	7	97	5	73	3	42	32	510
Petseri . . .	3	31	6	142	9	420	6	291	5	428	6	482	6	284	41	2078
Pärnu . . .	5	122	5	134	5	85	6	125	6	83	8	68	4	75	39	692
Saare . . .	5	168	7	140	6	126	5	94	5	96	4	92	4	58	36	774
Tartu . . .	7	136	7	159	7	165	4	87	6	136	6	137	3	42	40	862
Valga . . .	—	—	—	—	5	108	3	62	3	80	7	74	3	89	21	413
Viljandi . .	10	194	7	128	7	115	4	76	4	92	6	96	5	43	43	744
Viru . . .	4	89	6	104	8	114	6	76	5	92	4	68	2	38	35	581
Võru . . .	8	107	6	98	8	151	5	96	6	99	4	54	3	51	40	656
Kokku . . .	53	1018	52	1114	67	1534	45	1006	51	1288	58	1232	38	798	364	1990

Eesti Maakondade Liidu 1926 a. tegevuse ülevaade.

Oma ülesannete täitmiseks tegutses Eesti Maakondade Liit aruande aastal kõigil põhikirjas ettenähtud aladel: seadis kokku omavalitsustesse puutuvaid seaduse eelnõusi, võttis seisukohte omavalitsustesse puutuvate seaduste ja määruste kohta, kaitses neid oma esitajate kaudu Riigikogu komisjonides ja ministeeriumites, nõutas maa- ja vallavalitsustele täiendavaid sissetulekuid, arutas omavalitsuste ja kooli ellu ning rahvamajandusse puutuvaid küsimusi, esitas nende küsimuste kohta märgukirje, astus omavalitsuste huvide eest välja, võttis oma esitajate kaudu osa seaduses ettenähtud asutuste töist ja nõupidamistest, tegutses omavalitsuste tegevuse ühtlustamise alal, korraldas kursusi ja andis oma häälekandjat ning omavalitsustesse puutuvat kirjandust välja.

Seaduse eelnõude väljatöötamine.

Maaomavalitsuste eluliseks küsimuseks on rida aastaid maksuseadus olnud, sest kulude sundulisest suurendamisest hoolimata ei suurendata sissetulekuid. Kõik märgukirjad ja seisukorra lahendamise projektid on tähelepanemata jäetud. Et tugevamat tõuget asjale anda, et hõlbustada küsimuse lahendamist, seadis Liit kokku:

1) Maksuseaduste muutmise seaduse eelnõu, mille vastuvõtmisel maaomavalitsused vabaneks totatsiooni vajadusest. Eelnõu on Vabariigi Valitsuse poolt Rahaministeeriumi antud seisukoha võtmiseks.

2) Kooli- ja vallamaade valdade omaks tunnistamise seadus, mis ettenäeb valla miljoniliste varanduste võõrandamisest vabastamise, ja lahendab muud koolimaade küsimused, on samuti kokkuseatud esitamiseks Vabariigi Valitsusele.

3) Toetusrahade otstarbekohasemaks jaotamise võimaldamiseks on Liidu poolt kokkuseatud hoolekande seaduse § 210 pt. 7 muutmise eelnõu ja Töö- Hoolekandeministeeriumile saadetud.

4) Õpetajate arstiabi ümberkorraldamiseks on Haridusministeeriumile õpetajate palgaseaduse muutmise eelnõu saadetud.

5) Kokkuseatud ja maavalitsustele juhtnõuõriks saadetud on tulekaitse sundmääruse kava.

Peale nimetatud valmistehtud eelnõude on Liidu juhatuse poolt ülesseatud põhimõtted ja eeltõõsi tehtud lasteta kodanike maksustamise seaduse eelnõu jaoks ja eeltõõd tehtud sundusliku tulevastu kinnituse seaduse eelnõu kohta.

Seisukohad seaduste ja määruste eelnõude kohta.

Et omavalitsustesse puutuvad seadused kõige lähemalt omavalitsuste huvisi, tööd ja töövõimalusi puudutavad, on seisukohade võtmine nende kohta Liidu esimesjärguliseks ülesandeks olnud. Seda on tehtud nüü hästi seisukohtade küsimise puhul Liidult vastavate asutuste poolt, kui ka

Liidu enese algatusel uute eelnõude välja-töötamise ehk Riigikogus harutamise puhul.

Liidu nõukogu ehk juhatuse poolt vastu-võetud seisukohad on vastavatele asutus-tele motiveeritult teadaantud ehk Liidu esitajad on neid Riigikogu ehk ministeeri-umite vahelistes komisjonides kaitsnud ja põhjendanud.

Seisukohad on võetud ja neid kaitstud järgmiste eelnõude kohta:

1. Maanteede seaduse uue eelnõu põhi-mõtete ülesseadmisel Liidu esitaja poolt omavalitsustegelaste kongressil ülesseatud põhimõtted esitatud ja mitmel kümnel koos-olekul eelnõu harutatud.

2. Maakonnakoostööde valimise sea-duse muutmise seadus — alevite vabasta-mise suhtes maaomavalitsuse järelevalve alt.

3. Ülemaaliste elektri-jaamade üldmaj. tähtsaks tunnistamise seadus.

4. Tempelmaksu seadus.

5. Kütiseadus.

6. Maksude sissenõudmise omavalitsuste peale panemise seadus.

7. Vallavolikogude valimise seadus.

8. Maavolikogude valimise seaduse eeln.

9. Õpetajate palgaseadus.

10. Eelarve aasta muutmise seadus.

11. Automobiilide seadus.

12. Piirituse ja alkoholiliste jookide müügi seadus.

13. Valla- ja maak. sissetulekute ja väljaminekute jne. muutmise seaduse eelnõu (Kaubandus-Tööstuskoja eelnõu).

14. Tapamajade loomamaksu kasutamise seaduse muutmise seadus.

15. Kõigi kodanikkude perekonna registri sisseseadmine.

Kui vaadelda Eesti Maakondade Liidu poolt võetud seisukohtade tagajärge, siis võib ütelda, et hulk seisukohte on arvesse võetud. Nii rajati näiteks maanteede seaduse eelnõu otse Liidu põhimõtetele, kuid selles tehti vahepeal, kuni Riigikogusse jõudmiseni, suuri põhimõttelisi muudatusi. Eelmisel aastal tervishoiu korralduse sea-duse eelnõu juurde Liidu poolt kokkuseatud paraleel eelnõu põhimõtted on suurelt osalt valitsuse eelnõusse võetud. Seda sama võib kinnitada suure osa ettepanekute kohta õpetajate palgaseaduse eelnõu suhtes. Eelarve aasta muutmise seaduse eelnõu sisaldab otse Liidu poolt tehtud ettepane-kuid, maavolikogude valimise seaduses („maakonna“ asemel „maa“ ja „nõukogu“ asemel „volikogu“) ja vallavolikogude vali-misseaduse (vallasekretärid ametnikud, vallakoolivalitsuse kaotamine) on mitmed Liidu poolt ülesseatud põhimõtted väljen-

dust leidnud, kuna teiselt poolt seaduse eelnõudele käiku pole antud, mida Liit pole pooldanud, näit. järjek. nr. nr. 13 ja 14 all nimetatud eelnõud.

Omavalitsuste, kooli ja rahva-majandusse puutuvad küsimused.

Küsimustest, mis tulevaste seaduste ja korralduste põhimõtetenähtud ja vastavatele asutustele elluviimiseks märgu-kirjade kaudu esitatud, on aruande aastal peale vastavate referaatide ehk omavalit-suste ehk keskasutuste ettepanekute ära-kuulamist läbiharutatud ja seisukohad võetud:

1. Omavalitsuste valimise põhimõtted.

2. Vallakohtute ellukutsumine.

3. Teede ehituse krediitide väljamaks-mise soodsam kord.

4. Omavalitsuste kasutada olevate hoo-nete alandatud tingimistel neile äramüi-mise ettepanek Põllutööministrile.

5. Vallasekretäride eksamineerimise kava muutmise.

6. Vahialuste kinnipidamise kord.

7. Maaomavalitsuste keskkoolide kor-raldus.

8. Koolivalitsuse tulevane korraldus.

9. Täienduskoolide korraldus.

10. Õpetajate palgaraha kohalesaatmise aeg.

11. Haridusosak. juhatajate osavõtu küsi-mus koolinõunikude koosolekust.

12. Öömaja hoonete üleandmine Sise-ministeeriumi ehk maavalitsuse alla.

13. Matusepaikade määruse muutmise.

14. Maavalitsuste ametnikkude arstiabi korraldamine.

15. Kinnisvarade hindamise alal maal turuminevuse raioonide kindlaks määramine.

16. Raudtee sõiduplaanide korraldamine.

Sissetulekute nõudmine oma-valitsustele.

Suurema mure sünnitajaks ja hulkadele delegatsioonide käikude põhjuse andjaks oli endiste aastate eeskujul maavalitsuse puu-dujääk, mis kasvamise tendentsi näitas, võrreldes eelmise aastaga, sest õpetajate palkadele tuli otsekohe lisandusena juurde hoolekande seaduse teostamiseks seotud kulud. Õpetajate palkade suurem tõus hoiti ära koolivõrgu kokkutõmbamisega maal.

Et riigi 1926/27. a. eelarvesse endiselt riigi toetusena maavalitsustele ainult 113 milj. marka võeti, algas 1926. a. algul kohe toetussumma suurendamise nõudmine, milleks Liidu nõukogu poolt moodustatud

Maavalitsuste varandusline

Aktiva:	Harju	Järva	Lääne	Petseri	Pärnu
Kassa	11.419	323.246	136.229	63.647	276.634
Hoiusummad	12.768.749	418.990	10.325.762	249.425	7.482.181
Kinnisvara	3.475.000	9.365.050	6.250.796	32.069.840	7.639.954
Vallasvara	7.408.321	10.582.713	7.564.677	3.232.121	16.349.662
Väärtpaberid	106.200	149.300	14.500	—	21.500
Avansid	1.008.436	57.109	59.595	251.417	11.576
Asutused ja isikud	6.004.103	19.550.588	7.501.798	6.575.182	5.052.587
Laenud	9.824.816	13.170.723	25.000	850.000	—
Eelarve tulud	—	—	—	3.716.857	—
Materjalid	—	69.770	809.082	117.878	400.000
Läbikäivad summad	1.027.883	1.345.161	—	347.765	65.568
Garantiid	372.500	—	—	—	2.079.500
Eelarve põhjal kaetavad laenud	—	—	—	—	2.930.000
Kokku	42.007.427	55.032.650	32.687.439	47.474.132	42.314.162
Passiva:					
Saadud krediidid ja avansid	—	—	—	1.183.569	—
Üleminevad summad	2.868.740	5.426.027	8.516.180	1.171.812	751.246
Eelarve kulud	—	—	—	—	—
Asutused ja isikud	10.453.870	8.613.553	5.527.356	7.220.059	10.427.922
Laenud	3.674.736	11.901.663	9.728.200	13.164.050	5.000.000
1926 a. eelarve tulud	—	24.961	—	—	—
Kapitalid	24.559.531	29.066.446	8.915.703	24.209.908	26.134.994
Garantiid	450.550	—	—	524.734	—
Kokku	42.007.427	55.032.650	32.687.439	47.474.132	42.314.162

delegatsioon ja juhatus Riigivanema, vastavate ministrite ja Riigikogu eelarve komisjonis asja selgitamas käis. Tagajärjekes osutus Riigikogu otsus: totatsioon Haridusministeeriumi eelarvesse Rahaministeeriumi eelarvest ülekanda ja ta määrata õpetajate palkadeks. Selle otsuse tagajärjel makseti maavalitsuse palkade osa terves suuruses välja kuni 1927. a. jaanuari kuuni, millal krediit lõppes ja täiendava krediidi nõudmine Liidu poolt algas ja läbiviidi.

Krediidi nõutamine peale õpetajate palga ka õpet. palga pealt pensiooni maksmuks ja arstiabiks õpetajatele ei annud tagajärge.

Vallavalitsustele end. viinatsekkide maksu asemel nõutas Liidu juhatus eritoetust viinamüügi summadest, mis ka riigieelarvesse võeti, kuid summade jaotamiseni tuli Liidul enam kui kord seisukorda selgitada, ole-

mata andmete nõudmised tagasi tõrjuda ja summade jaotamise põhimõtted ära näidata.

O m a v a l i t s u s t e h u v i d e k a i t s e .

Nii head kui seaduse eelnõu kohta avaldatud arvamised ja keskasutustele esitatud põhimõtted uute seaduste jaoks ka on, omavad nad tähenduse ainult siis, kui nende põhimõtete elluviimine kindlustatud on. Seda kindlustab Riigikogu omavalitsussõbraline enamus. Seda tõsiasja aluseks võttes, võttis Eesti Maakondade Liit omale ülesandeks kihutustööd teha selleks, et iga rühm rohkem omavalitsustegelasi Riigikogusse viiks. Sellel kihutustööl ei puudunud tagajärg: aktiivsete omavalitsustegelaste hulk Riigikogus tõsis III. Riigikogu valimiste tagajärjel kahekordseks.

Et tagasitõrjuda omavalitsuste vastu tõstatatud süüdistusi suurte kulude ja ametnik-

seis 1-ks jaanuariks 1926 a.

Saare	Tartu	Valga	Viljandi	Viru	Võru	Kokku
88.152	482.160	74.038	41.705	413.860	1.052.925	2.964.015
8.368.349	10.554.436	4.329.683	1.324.054	9.923.741	1.424.374	67.169.744
6.064.250	6.994.745	2.110.000	18.477.215	16.877.088	9.702.000	119.025.938
7.579.805	5.235.776	1.529.979	12.058.669	29.437.337	5.376.869	106.355.929
378.008	4.175.000	99.760	435.080	814.488	70.000	6.263.836
340.575	—	—	612.913	292.865	172.904	2.807.390
1.982.698	7.419.032	903.252	9.193.180	8.404.595	5.503.412	78 095.427
—	—	6.190	1.160.000	473.000	2.414.284	27.924.013
3.103.906	—	815.139	—	—	—	7.635.902
—	370.570	—	50.301	2.378 375	—	4.195.976
—	—	1.000	19.458	31.245	—	2.838.080
—	—	—	—	—	—	2.452.000
1.000.200	7 817.057	—	—	2.998.902	6.246.981	20.993.140
28.905.943	43.048.776	9.869.041	43.372.575	72.045.496	31.963.749	448.721.390
2.585.881	—	—	3.400.696	9.914	516.616	7.696.676
1.789.808	—	9.247	2.952.776	14.714	1.594 369	25.094.919
4.088.190	—	—	—	—	—	4.088.190
279.336	12.900.723	2.488.583	2.602 659	13.377.128	6 004.734	78.895.923
2.600.200	7.211.647	740.217	1.160.000	3.471.202	8.661.265	67.313.180
1.951.913	—	—	—	—	—	1.976 874
15.610.615	22.936.406	6 556.579	34 256.444	55.172.538	15.186.765	262 605.929
—	—	74.415	—	—	—	1.049.699
28 905.943	43.048.776	9.869.041	43.372.575	72 045.496	31.963.749	448.721.390

kude hulga pärast, toimetati Liidu nõukogu otsuse kohaselt ankeet maavalitsustele tema ametnikkude hulga ja äratehtud töö kohta. Saadud vastuste kokkuvõtted hakasid „Maaomavalitsuses“ aruande aastal ilmuma ja nende avaldamine kestab praegu veel edasi.

Omavalitsuste tegevuse ühtlustamine.

Maavalitsuste tegevuse lihtsustamise ja ühtlustamise otstarbel korraldas Liit teise ankeedi töö korralduse viiside kohta maavalitsustes; andmed selle ankeedi peale ei ole veel igalt poolt kokku tulnud.

Suurem töö omavalitsuste tegevuse korraldamisel tehti ära arhiivide korraldamise alal, kus selleks moodustatud komisjon väljatöötas arhiivide kođukorra ja rakendusraamatute vormid, mis Liidu nõukogu poolt

heaks kiideti. Peale selle asuti arhiivi korralduse juhatuskirjade kokkuseadmisele.

Maavalitsuse raamatupidamise ja aruanete kokkuseadmise asjus ärapeetud maa- val. majandusosak. juhatajate ja raamatupidajate nõupidamisel Liidu kokkukutsel võeti rida otsusi vastu tegevuse ühtlustamiseks ja aruandmise korra täiendamiseks.

Omavalitsuste vappide väljatöötamises kaasaaitamiseks seadis Liidu nõukogu poolt moodustatud vappide komisjon kõigi maade jaoks vappide kavandid kokku ja saatis maavalitsustele kätte, millest Tartu ja Viru maavolikogud neile valmistatud kavad vappideks juba vastuvõtnud.

Liidu muu tegevus.

1925. a. Liidu nõukogu poolt vastuvõetud Liidu uus põhikiri kinnitati Vabariigi Valitsuse poolt 9. sept. 1926. a., missugune

põhikiri võimaldab osavõttu Liidust ka vallaomavalitsustel.

Kooskõlas uue põhikirjaga kinnitas Liidu nõukogu ka Liidu kodukorra.

Maaomavalitsuste 10. aastase tegevuse juubeli puhuks Eesti maavalitsuste ajaloo esimese osa jaoks materjaali kogumist algas Liit, kuid materjaali mitte õigeaegse kokkutulemise tagajärjel ei saadud tööd tähtajaks läbiviia.

Liidu 5. aastapäeva puhuks, 20. nov. 1926. a. andis Liit oma häälekandja „Maaomavalitsuse“ juubeli numbrina välja.

Kursused.

Kursustest korraldati aruande aastal I. jaoskonna arstide täienduskursused Tartu ülikooli juures. Kursused kestsid 20. okt. kuni 25. novembrini ja neist võtsid osa 24 jaoskonna arsti. Kursuste korraldamine sündis Tervishoiu Peavalitsuse ainelisel toetusel.

Liidu häälekandja „Maaomavalitsus“.

„Maaomavalitsus“ ilmus oma neljandal aastakäigul eelmise aasta eeskujul 20 korda aastas, kokku 356 lehekülje suuruses. Aasta jooksul ilmus ajakirjas 87 artiklit, 28 omavalitsustegelase elulugu, 51 omaval. päevauudist, 112 teadet Eesti Maakondade Liidu ja omavalitsuste tegevuse kohta, 6 artiklit välismaade omavalitsuste kohta, 15 Riigikohtu seletust, 10 teadet omaval. kirjandusest ja 66 vastust toimetusele saadetud küsimuste kohta. Ajakiri töötas ülejääki andes, nagu eelmiselgi aastal.

Kirjastus.

Liidu kirjastus rikastus 1926. a. tähtsama väljaandega. Kodifitseeritud seadused, „Sundnormide kogu maaomavalitsuse kohta“, hakkas Liidu väljaandel E. Madison'i ja J. Kaiv'i toimetusel ilmuma. Aruande aastal ilmus sellest kogust 7 vihku à 32 lehek.

Liidu koosseis, koosolekud ja esitajad.

Liitu kuulusid kõik 11 maavalitsust, kelle esitajad, maavalitsuste liikmed, moodustasid 22 liikmelise Liidu nõukogu.

Liidu nõukogu pidas aasta jooksul 3 koosolekut, nimelt 28. jaanuaril Tallinnas,

17. ja 18. juunil Viljandis ja 3. detsembril Tallinnas.

Neil koosolekutel oli 36 küsimust päevakorral. Koosolekutel esinesid referaatidega: Õigusteadlane J. Jans, rahukohtunik H. Priimägi, omavalitsustegelased M. Krusemann, E. Rosenberg, E. Saar, ja kinnisvare hindamise ameti juhataja A. Tiitso.

Liidu juhatus pidas 11 koosolekut, läbiharutades 119 küsimust.

Juhatuse koosseis oli endine: esimees H. Lauri (Viljandi), abiesimees J. Sõnajalg (Järva), liikmed A. Martinson (Harju), E. Rosenberg (Viru), E. Saar (Tartu). Liidu sekretäriks ja „Maaomavalitsuse“ toimetajaks endiselt H. Avikson.

Revisjoni komisjon, kuhu kuulusid A. Saar, A. Vainola ja J. Markson, pidas ühe koosoleku.

Peale nõukogu ja juhatuse koosolekute peeti aasta jooksul ära 2 haridusosakondade juhatajate koosolekut kooliasjadesse puutuvate küsimuste lahendamiseks, majandusosakonna juhatajate ja maavalitsuste raamatupidajate koosolek maavalitsuste raamatupidamisesse ja aruannetes puutuvate küsimuste lahendamiseks, maade vappide kavandite väljatöötamise komisjon 3 koosolekut, arhiivi kodukorra ja rakendusraamatute komisjon 2 koosolekut.

Vappide väljatöötamise komisjoni liikmed olid: J. Markson, E. Rosenberg, M. Krusemann ja H. Avikson.

Arhiivi kodukorra ja rakendusraamatute väljatöötamise komisjonis: A. Siitam, D. Tomson, T. Laur ja H. Avikson.

Liidu alalisteks esitajateks olid 1926. a. Riiklise hoolekande nõukogus: A. Toomel, E. Pihlak ja J. Matvei.

Vabadussõja mälestamise komitees H. Lauri.

Tariifi nõukogus J. Gutmann.

Riigiarhiiv nõukogus omavalitsuste esitajana (ka ümbervalimise järele linna- ja maaval. arhiivide poolt) T. Laur.

Omaval. liitude vahelises komitees: H. Lauri ja J. Sõnajalg.

Riigi statistika nõukogus H. Avikson.

Rahvusvahelise vastastiku tutvustamise Eesti komitees H. Avikson.

Sanatoorium „Kloostrimets“ hoolekogus H. Avikson.

Liidu kirjavahetust oli 346 numbrit, selle hulgas 39 ringkirja maavalitsustele.

Teated Maakondade Liidu ja omaval. tegevusest.

Eesti Maakondade Liidu nõukogu koosolek 27. juunil 1927 a. Rakveres.

Osavõtjad.

Koosolekust võtsid osa: Harju maaval. M. Krusemann ja A. Martinson, Järva maaval. J. Sõnajalg, Lääne maaval. A. Saar ja A. Heide, Petseri maaval. F. Trahv, Pärnu maaval. J. Markson ja A. Lusik, Tartu maaval. E. Saar ja E. Õunapuu, Valga maaval. A. Vibo, Viljandi maaval. H. Lauri ja N. Vatter ja Viru maaval. H. Kiiver, K. Pajos ning E. Rosenberg; valdade esitajad: Harjumaalt J. Gefria, Läänemaalt J. Einseln, Pärnumaalt J. Miller, Valgamaalt A. Eichenbaum, Viljandimaalt J. Ott, Virumaalt G. Püss ja Võrumaalt A. Krisop.

Koosoleku avamine ja juhatuse valimine.

Koosolekut avades juhib Liidu esimees H. Lauri tähelepanu ajalooliselt tähtsa koosoleku peale, kus esimest korda kõik maaomavalitsused ühisel tööel koos ja avaldab lootust, et alates tänasest päevast, Liidu töö veel mõjuvamaks muutub. Koosoleku juhatajaks valitakse liidu esimees H. Lauri ja Viru maaval. esimees H. Kiiver, protokollkirjutajaks H. Avikson.

Maanteede seaduse eelnõu.

Ära kuulates H. Aviksoni referaati maanteede seaduse eelnõu põhimõtete ja selle suuremate puuduste üle, algavad väga elavad läbirääkimised selle seadusega maaomavalitsuste peale pandavate kohustuste ja tulude vahekorra üle, vajadust alla kriipsutades, et, naturaalkoh. kaotamise puhul 1. klassi teedel, nende korrashoidmine raha eest kindlustataks, et üle riigi ei korduks nähtus, mis praegu Piirsalu vallas maksmas, kui Riigikohtu otsusega Metsade Peavalitsuse teha määratud teetükid parandamata seisavad ja vankrid pea kartsani porist läbi veetakse. Teiseks suuremaks küsimuseks oli selles asjas teede klassidesse jagamise küsimus, milles kohapealsete omavalitsuste seisukoht väga tähtsaks tunnistati. Kavatsus maaomavalitsuste teedeosak. ametnike Teedeministeeriumist ärripuvaks teha, leidis täieliku hukkamõistmist. Nõukogu tegi Liidu juhatusele ülesandeks varemate liidu nõukogu seisukohtadele vastavalt ja sellel koosolekul avaldatud soovide kohaselt seaduse eelnõu muutmiseks samme astuda.

Õpetajate palgakrediidi küsimus.

Liidu esimees andis ülevaate kuidas alates 1921 a. õpetajate palk maa-algkoolides on riigi poolt tasutud, kuidas aga tänava, aprillikuust alates, õpetajate palkadeks täit määrat välja ei anta, vaid ligi 20% vähem, kuigi ka tänava riigi eelarvesse 113 milj. mk. toetusena omavalitsustele õpetajate palkadeks võetud. Sarnane olukord on tekkinud Rahaministeeriumi korraldusest 31. maist, millele alla kirjutanud ministri k. t. K. Kornel ja Riigikassa peadirektor. Selles juhatakse Haridusministeeriumi tähelepanu sellele, et algkooli õppejõududele ei maksetaks riigi arvel palka rohkem, kui see on protsendiliselt ette nähtud Riigikogule esitatud uues õppejõudude tasude seaduse eelnõus ja sellest kinnipidamiseks tuleks tarviduse korral omaval. antavat toetust vähendada. Et riigi eelarvesse võetud 113-milj. margaline toetus õp. palkade väljamaksmist ei võimalda, et sedagi Riigikogu poolt lubatud summat Rahamin. kärpida käseb, võttes juhtnööriks seaduse eelnõu, otsustas nõukogu Vabariigi Valitsuse tähelepanu selle peale pöörata, kuidas Rahamin. seaduse eelnõule seadusliku jõu annab, ja seisukorra lahendamiseks nõuda Liidu poolt enam kui aasta eest esitatud maksuseaduse maksmapanemist, seniks aga toetusena terve õpetajate palga väljamaksmist, nagu senini, sest eitaval korral jääb õpetajatel osa palka saamata.

Hoolealuste registreerimise küsimus,

mis suuremaks päevakorra küsimuseks, tuli päevakorrast ära jätta, sest referent ei olnud koosolekule ilmunud.

Vallamaade küsimus.

Et kogukondl. asutuste ja erarendimaade seadus valdadelt ära võtab suure hulga väljarenditud maid ja seega valla eelarve peale tunduvalt mõjub, otsustatakse seaduse eelnõu esitada vallamaade vabastamiseks täh. (popsi-) seaduse alt.

Liidu 1926 a.

tegevuse- ja kassaaruanne kinnitatakse ettepannud kujul, kui revisjoni komisjoni otsus ära kuulatud, mis asjaajamise korralikuks ja aruande õieti kokkuseatuks tunnistab.

Liidu nime muutmine.

1926 a. dets.-kuu maavolikogude valimise seadusega ühtlustamiseks ja arvesse võttes valdade osavõttu Liidust, otsustatakse Liidu uueks nimeks võtta: Eesti Maaomavalitsuste Liit.

Valimised.

Liidu juhatuse valimine lükatakse järgmise koosoleku peale põhjusel, et kahes maaomaval. uued maavalitsused veel moodustamata. Üleriiklise hoolekande nõukokku valiti valdade esitajaks G. Püsis (Rakvere vallavanem) ja maavalitsuste esitajaks K. Pajos (Viru), dr. E. Pihlak (Harju), endine, ja A. Tobro (Järva), tariifinõukokku J. Gutmann (Harju), end., ja Sanat. Kloostrimetsa hoolekokku H. Avikson, end.

Maaomavalitsuste 10 aastase juubeli

päeva pidamise kohta nõupidades avaldati mõtteid, et suuri pidustusi ei tuleks sel puhul mitte korraldada, kuid et need 10 aastat oma raskuse poolest raskel ajal 25 aastat normaal aega üles kaaluvad, tuleks seniste ja praeguste maaomaval. tegelastele korraldada 14. juulil koosviibimine vanade tegelaste tegude meeldetuletamiseks.

Valla kaartid vallaomavalitsustele.

Posti Peavalitsuse ettepanekut aluseks võttes tunnistatakse tarvilikuks, et maavalitsused aitaksid vallavalitsustele muretseda valla kaarte suurusega 1 verst 1 tollis.

Lõpusõna.

Koosolekut lõpetades tänab Liidu esimees H. Lauri Viru maavalitsust koosoleku pidamiseks ruumide lubamise eest.

Lõpusõnas avaldab Viru maavalitsuse esimees H. Kiiver headmeelt selle üle, et Viru maavalitsusel õnn olnud oma ruumides näha ajaloolist koosolekut, kus valla maaval. ühises liidus tööle asunud ja kriipsutas alla praegusel ajal seda harulda nähtust, et ka see laiendatud Liit oma koosoleku ühel meel ära pidas, otsused ühel häälel tegi, nagu ikka, et omavalitsustegelased oma hädas alati ühise keele on leidnud.

Peale koosolekut sõideti Mödrikusse maavalitsuse poolt ülalpeetavat kodu-majapidamiskooli vaatama. Koolis korraldati külalistele õhtueine.

Koolikord, selles äratehtud töö ja külaliste soe vastuvõtt jättis kõige parema mulje.

Vallasekretäride raamatupidamise kursused Pärnus.

13.—16. juunini Pärnus peetud vallasekretäride raamatupid. kursustest oli 40 valla kohta 46 osavõtjat. Tööd kursustel tehti huvi ja hoolega.

Kursuste lõpul tuletas sekretär A. Pihlap meelde seda tähtsat tööd, mida E. Maakondade Liit vallasekretäride teadmiste suurendamise otstarbel kursuste korraldamisega teinud 1924 a. alates käesoleva kursuste juhataja H. Aviksoni juhatusel, avaldades tänu neile mõlemile ja Pärnu maavalitsusele, kes võimaldanud käesolevad kursused esimestena omas linnas korraldada. Ühtlasi avaldati soovi, et maavalitsus ka asjaajamise kohta kursusi korraldaks.

Viljandimaa vallasekretäride raamatupidamise kursustest,

mis 18.—21. juunini Viljandis E. Maakondade Liidu korraldusel ära peeti, oli 40 osavõtjat.

Hoolas töö praktiliste harjutustega andis tagajärje, et kuulajate esitaja sekretär J. Reinbach võis kursuste lõpul need kursused sekretäridele tarvilikuks tunnistada ja lootust avaldada, et need kursused Viljandis viimaseks ei jää.

Läänemaa uus maavalitsus.

30. juunil moodustati Lääne maavalitsus järgmises koosseisus: esimees J. Aljas (asun.), abiesimees J. Nurk (sots.), liige J. Walk (asun.) ja sekretär A. Aren (töerak.), kõik uued.

Järgmine number

ilmub, arvessevõttes, et käesolea kaksik number on, 10. septembril s. a.

Kuulutakse maksvusetaks:

1) Jüri Kepnik'u hobusepass, väljaantud Pati vallavalitsusest 1920 a. Nr. 105 all.

2) Jüri Mihkli p. Põntson'i hobusepass, väljaantud Koonga vallavalitsusest 12. jaan. 1921 a. Nr. 313 all.

3) Joosep Mihkli p. Pakk'i hobusepass, väljaantud Kavastu vallavalitsuse poolt 27. III. 1926 a. Nr. 197 all.

4) Mikkel Karli p. Klein'i hobusepass, väljaantud Kavastu vallavalitsuse poolt 21. okt. 1922 a. Nr. 664 all.

5) Mikkel Mardi p. Mägi hobusepass, väljaantud Kunda-Malla vallavalitsusest 4. XII. 1920 a. Nr. 331 all.